

شۇرۇشى
پەنجھەمۇرەكان

خەلیل عەبدۇللا

١٠١	..... شەپھ ياساينەكانى پەزىلەمانى داھاتووی عىراق .....
١١٢	..... بۇلى پەزىلەمان لەزىانى سىياسى عىراقى نويىدا .....
١١٩	..... بىكەي سەرۋەك كۆمار لەدەستوورى نويى عىراقدا .....
١٢٤	..... چۈن دەسەلاتەكانى سەرۋەك كۆمار زىاد دەكىرت .....
١٢٨	..... ھاوسەنكى دەسەلاتەكان لەدەستوورى عىراقدا .....
١٣٢	..... دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى لەدەستوورى عىراقدا .....
١٣٥	..... دەستە سەربەخۆكان لەدەستوورى عىراقدا .....
١٣٩	..... ھەمواركىدىن لەدەستوورى نويى عىراقدا .....
	بەشى ٦: ھەمەتى لەدەستوورى عىراق
١٤٥	..... ماھە كانى كورد لەدەستوورى نويى عىراقدا .....
١٦٢	..... بايەخى بەرەسمى ناسىنى زمانى كوردى .....
١٦٤	..... بايەخى يەگىرتكەوهى ئىدارەكان لە روانگەي دەستوورەوە .....
	بەشى ٧: ھەمەتى لەدەستوورى عىراق
١٧١	..... ھەنگاوهە كانى بىكەيتانى حکومەتى نويى عىراق .....
١٧٤	..... بىۋىستى بىكەيتانى حکومەتى يەكىنى يىشىمانى عىراق .....
	بەشى ٨: ھەمەتى لەدەستوورى عىراق و ياساى نويى ھەلبىزارەن
١٨١	..... عىراق و ياساى نويى ھەلبىزارەن .....
١٩١	..... پاشكۇ .....

پېرىست

٥	..... بىشەكى .....
	بەشى ٩: ھەنگاوهە: ھەنگاوهە لەدەستوورى عىراق
٩	..... ناسىمى فەريي عىراقى نوي .....
١٣	..... تايىەتمەندى سىيستەمى فيدرالى عىراق .....
١٧	..... فيدرالى لەدەستوورى نويى عىراقدا .....
٢٣	..... ھەرىمە كان لەدەستوورى نويى عىراقدا .....
٢٨	..... سامانى سروشتى لەدەستوورى نويى عىراقدا .....
٣٣	..... بېرەنسىپى تەواقۇ لەدەستوورى نويى عىراقدا .....
٣٩	..... حزبى بەعسى ھەلۋەشاوهە پروسوھى سىياسى .....
٤٣	..... شوئىنى سوپا لەدەستوورى عىراقدا .....
٤٦	..... دىزايىتى تىرۆر لەدەستوورى نويى عىراقدا .....
٤٩	..... دەزگانى ھەوالىرى و ئاسايش لە عىراقى نويىدا .....
٥٣	..... ماھە مەدەنى و سىياسىيە كان لەدەستوورى عىراقدا .....
٥٨	..... ماھە ئابۇرۇيە كان لەدەستوورى عىراقدا .....
٦١	..... ماھە كۆمەلایتى و فەرەنگىيە كان لەدەستوورى عىراقدا .....
٦٥	..... ئازادىيە كان لەدەستوورى عىراقدا .....
٧٠	..... دەسەلاتە فيدرالىيە كان لەدەستوورى نويى عىراق .....
٩٥	..... بىكەو دەسەلاتى پەزىلەمانى داھاتووی عىراق .....

ئەم كتىبە كە كۆمىدلىك وتارى لەخۇرگىتسووه بەشى زۆريان لەرۇۋىنامە و
گۇۋارەكانى ھەرىيە كوردىستاندا بلاپۇنەتھەو، ئەم وتارانە بەشىكىان تايىېتن
بەشىكىرنەوە ماددەو بىرگە كانى دەستوورى ھەمېشەبى عىراق و ئەوانى تىرىشيان
تايىېت بەپرۆسەي سىياسى عىراق و كوردىستان. بەپىويسىتم زانى ھەموويان لەدۇو
تۈيى كتىبىيىكى سەربەخۇدا چاپ بىكم، ھىوادارم سوودبەخش بىتت...

نوسىر

پىشەكى:

پرۆسە ئازادىي عىراق، كۆتايى بەرژىمى دىكتاتورى صدام حسین ھىنناو
دەروازى قۇناغىيىكى سىياسى نوپىي والا كرد. لەم قۇناغەدا سەربارى ئاستەنگە
ئەمنى و ئابورى و خزمەتگوزارىيەكان، پرۆسەي سىياسى تارادەيدىك پېشىكەوتىنى
بەخۇيىدۇ بىننیو. ئەمە جىڭىمى سەرنجۇچ و تىپامانە لەو ھەلۇمەرجە دۇوارەشدا
هاولۇتىيانى عىراق بەھىواو ئومىيەدە لەئايندە دەروانىن. ھەربىيەش بەجۇشۇ
خىرۇشەوە لەماھى كەمتر لەسالىيىكدا بەشدارى سى پرۆسەي دنگىدانىيان كرد
لەھەلبىزاردەكانى ۱۰/۱۵ و ۱۲/۱۵ و ۲۰۰۵/۲۰۰۵ و راپرسى دەستوورى
ھەمېشەبى لە ۱۰/۱۵ . ۲۰۰۵/۱۰/۱۵

ئەم سى پرۆسەيان بەرەنگىرىنى پەنجەكانىيان نەخشاند، كە لەشۇرپىشىكى نوپىي
سەرددەم دەچوو، ھەربىيەش جىڭىمى خۆيەتى بەشۇرپىشى پەنجە مۇرەكان ناوا
دىرىپكىيت. منىش كتىبە كەم بەو ناوەو ناونا. ئەنجامى ئەم شۇرپىشە، دامەززانىنى
دامودىزگا رەسمىيەكانى وەك ئەنجومەنلى سەرۇكايەتى و ئەنجومەنلى ۋەزىران و
پەرلەمان و دەسلەلاتى دادوەرى و پەسەندىرىنى دەستوورى ھەمېشەبى لېكەوتىدۇ.

بەشى يەكەم:

خويندنهوهى دەستورى عىراق

رهنگاوره‌نگی فرهیی له بېرکرد. له دهستوري نویی عیراقیشدا جهخت لهوه کراوه‌تلهو که عیراق ولايتيکي فرهییه و له ماددهی سیئی ئهو دهستوره‌دا ئاماژه بهوه کراوه که عیراق ولايتيکي فره نه‌تمهوه و فره ئایین و فره ئایینزایه. ئوهی تېښينی ده کريت له دهستوره‌دا بېچگه له فرهیی نه‌تمهوه‌ي ئاماژه بهفرهی ئایین و ئایینزاش کراوه، ئوهش خوی له خویدا زیاتر رووی فرهیی و جیاوازیه کانی کومه‌لی عیراقی نیشان ده‌دات.

ئوهی جيګه‌ي سدرجه لهم دهستوره‌دا ئهو برگه‌يیه ياسای بډريوه‌بردن دانه‌نراوه که دهیگوت گهلى عهده‌بی عیراق بهشیکه له نه‌تمهوه عهده‌ب. لهوهش زیاتر ئوه زیاد کراوه که عیراق بهشیکه له جیهانی ئیسلامی و ئندامی دامززینه‌رو کارای جامیعه‌ی عهده‌بییه و پابهندی میساقه که یېتني.

ئه گدرچى لهم دهستوره‌دا جهخت له فرهیی نه‌تمهوه‌ي و ئایین و ئایینزایه کراوه‌تلهو، بهلام عیراق بهشیوه‌یه کی ناراسته‌خو خو به جیهانی ئیسلامی و عهده‌بییه و گرېدراوه‌تلهو. ئه گدرچى جیهانی ئیسلامی پابهندبوونی ئه توټو دروست ناکات. بهلام پابهندبوون به میساقی جامیعه‌ی عهده‌بییه و پابهندبوونه به ماددهو برگه کانی کساییه‌تییه کی معنوه‌یه و به پیشی ماددهی یه کی میساقی جامیعه‌ی ولاستانی عهده‌بی ئهو جامیعه‌یه لهو ولاته عهده‌بییه سدره‌بی خویانه پېیک دیت که ئیمازیان له سدر میساقه که کردووه، همراه به پیشی ماددهیه همراه ده لته‌تیکی عهده‌بی سدره‌خو مافی ئوهی ههیه بېیته ئهندامی جامیعه‌ی عهده‌بی.

بهم پیشیه پابهندبوونی عیراق به میساقی جامیعه‌ی عهده‌بی، بهشیوه‌یهک له شیوه کان ناسنامه‌ی عهده‌بی پېدبه خشیتمه، بهلام نکولی لهبوونی نه‌تمهوه کانی تربیش ناکات. بېچگه له فرهیی نه‌تمهوه‌ی، له دهستوري نویی عیراقدا ئاماژه ش

ناسنامه‌ی فرهیی عیراقی نوی

ئه گهر بهوردی سهییری دهستوره کانی پیششوی عیراق بکهین، دهیشنین لهزېرېهی ئهو دهستورانه‌دا (بېچگه له دهستوري سالی ۱۹۲۵)، عیراق بهشیک له نه‌تمهوه عهده‌ب دانزاوه و تنهاش زمانی عهده‌بی زمانی رسی سه‌رانسېری ولاټ بووه. ئه مهش بهشیوه‌یه کی روون و ئاشکرا پیشیلکردنی مافی گهلى کورد و نه‌تمهوه پیکهاته کانی دیکه بووه.

له دواي پېزشکی ئازادی عیراق تیزو تیروانیني نوی له سدر ئهو مه‌سله‌لانه هاته گورپی، نوینه‌رانی هه مو پیکهاته و رهنه‌گه جیا جیا کان سباره‌ت به ناسنامه‌ی عیراق گفتو گو مشتومری گرمیان کرد و ئه راستیه‌یان جیگیر کرد که عیراق ولايتيکي فره نه‌تمهوه‌یه.

هدر لهو چوارچیوه‌یداو له برگه (ب) ای ماددهی (۹) ای ياسای بډريوه‌بردنی ده لته‌تی عیراق بوزوناغی گواسته‌وهدا ئه وهیان جیگیر کرد که عیراق ولايتيکي فره نه‌تمهوه و تنهها گهلى عهده‌بی عیراق بهشیکه له نه‌تمهوه عهده‌ب، ئوهش به مانای ئه وه دیت که گله‌کانی ترى چوارچیوه‌ی سنووری عیراق بهشیکن له نه‌تمهوه کانی خویان.

ئه مه به گوران و هرچه رخانیکی نوی له زیانی سیاسی و دهستوری عیراقدا داده نریت و ئهو بهرگه عهده‌بیه سه‌پاوه‌ی سدر عیراقی دامالی و بهرگنکی نوی و

لەھەردوو ماددهى (۴۱ و ۳۹) ئى دەستوردا ھاتنۇوه روخسارى ئازادى فەريي ئايىن و ئايىنزا نىشان دەدات.

بىنچىگە لەفرەيى نەتمەۋەيى و ئايىنى جەخت لەفرە حزبىش كراوهەتەوە و لەسەر شانۇئى سىاسى عىراق چەندىن حزب و رېكخراوى سىاسى بە ئازادى كار دەكەن. لەبىر رۆشنایى ئەو راستيانەدا دەگەينە ئەو راستىيە كە لەدواي پېرىسى ئازادىي عىراق كۆتايى بەقۇناغى يەك رەنگى نەتمەۋەيى و ئايىنى و حزبىي هات و عىراقى نۇئى بۆتە گۈلدانى رەنگ و دەنگە نەتمەۋەيى و ئايىنى و حزبىي جياوازەكان، ھەرتەمۇش زامنى ئاشتى و ئارامى و ھېشتەنەوەي يەكپارچەيى خاڭى عىراقە.

كوردىستانى نۇئى ژمارە (۳۸۷۱) لە ۱/۱/۲۰۰۶

بەفرەيى ئايىنى كراوه. لەو چوارچىۋەيدا ئايىنى ئىسلام بە ئايىنى رەسمى دەولەت و سەرچارەيەكى بەنەرەتى ياسادانان دانراوه.

لەو رووھە ئاماژە بەمۇھ كراوه كە نابىت ياسايدىك درچىت لەگەل حوكىمە نەگۆرە كانى ئىسلامدا ناكۆك نابىت. ھەروھە باسى ئەمۇش كراوه كە نابىت ياسا دەرچىت لەگەل سەرەتا كانى ديموکراسى و ماف و ئازادىيە بەنەرەتىيە كانى دەستوردا ناكۆك بىت.

لەبىرچاوجىرىنى نەمەنەلە جياجىيانە لەدەركەدنى ياساكانا پىويىستى بە تەنسىق و تموافق و رېزگەرنى دىدو بۆچۈونە جياوازەكان ھەيىه. ھەر لە دەستورى نويىدا جەخت لەپاراستنى ناسانامى ئىسلامى زۆرىنىي گەلانى عىراق كراوهەتەوە، بەلام لەگەل ئەمۇشدا ئايىنە كانى دىكە فەرامۆش نەكراوه و باسى رېزگەرنى پاراستنى مافە ئايىنە كانى تاكە كانى مەسيحى و ئىزىدى و سايىئە مەندائىيە كانى كراوه، ئەمەش روخسارىيلىكى دىكە فەريي ئىشان دەدات. ھەر لە چوارچىۋەي بايەخدان بەبوارى ئايىنیدا، لە ماددهى (۱۰) ئى دەستوردا جەخت لە رېزگەرنى پاراستنى شوينە پېرۇزۇ مەزارە ئايىنە كان بە ئازادى كراوهەتەوە.

ھەر لە چوارچىۋەي پاراستنى رووی فەريي دەستوردا جەخت لەمۇھ كراوهەتەوە كە عىراقىيە كان سەربارى جياوازى (نەۋىز، نەتمە، رەسەن، رەنگ، ئايىن، ئايىنزا، رەگەز، باوەر و بۆچۈون، بارى ئابورى و كۆمەلەيەتى) لە بەرەدەم ياسادا يەكسان. بەپىتى ماددهى (۳۹) ئى دەستور، عىراقىيە كان ئازادەن لەپابەندبۇونىان بەكاروبارى كەسايىتىيان بەپىتى (ئايىنیان، ئايىنزايان، باوەرپىان، وىستى خۆيان) بەپىتى ماددهى (۴۱) ئى دەستور ھەوادارانى ھەر ئايىن و ئايىنزايدىك ئازادەن لە ئەنجامدانى رېورەسمە ئايىنە كانيان و بەرپىوەبردنى ئەوقاف و دامودەزگا ئايىنە كان. ئەمە

ئەو پاریزگایه، بۆ هەردوو ریگەکەش دەبىت پاپرسى ھاولاتیانى سنورى ئەو پاریزگایه بۆبکىت.

ئەو حسابە تاييەتىمى كە بۆ بەغداي پايتەخت كراوه بەھۆى ئەمەنەيە ناوەندى سەرەكى دەسەلاتە فيدرالىيەكانى وەك (سەرۆكايىتى كۆمار، ئەنجومەنى وەزيران، ئەنجومەنى نويىنەران، دەسەلاتى دادوھرى، وەزارەتەكان) لەپايتەختن و دەبىت ئەو ناوەندانە سەربەخۆبى خۆيان ھەبىت لەھەرىتىكى جياو سەربەخودابن و نايىت لەئىز سايىھى ھەرىتىكى تردا ابن، بۆتەمۇد نەكمونە ژىز فشارو كارىگەرى ئەمەنەيە.

۲- ھەرىمەكان:

پىتكەتەيە كى ترى سىستەمى فيدرالى عيراق ھەرىتەكانە، ئەمەنەيە تىبىنى دەكىرىت تەنها ھەرىمە كوردستان ھەرىتىكى دانپىتىراوو بەھەسى ناسىپەراوه، ئەم ھەرىمە بەپىي ياساي بەرىۋەردىن بەھەسى دان بەھەمۇ دامسو دەزگاكانىدا نرابۇو لەپەرلەمان، ئەنجومەنى وەزيران، دەسەلاتى دادوھرى.

دەستورى نوېي عيراقىش جارىكى دىكە ھەرىمە كوردستانى بەھەسى ناسىپەو بەپىي ماددهى (۱۱۳) ئى دەستور، لەگەل كاركىدن بەدەستورە راستەخۆ ھەرىمە كوردستان بەھەمۇ دەسەلاتەكانى ئىستايانەوە وەك ھەرىتىكى فيدرال دەناسىت.

بەلام ئايا بەتەنها بۇنى ھەرىمە كوردستان بەسە بۆ دامەزراىدىنى دەلەتىكى فيدرالى؟

بىڭومان دەستورى عيراق وەلامى ئەم پرسىيارە دەداتەمۇ بەپىي ماددهى (۱۱۴) ئى دەستور بۆئەمۇ پايەكانى سىستەمى فيدرالى بچەسپى دەبىت ھەرىمە دىكەش دروست بکرىت، ھەرىپىي ئەمادەيە دەستور، دەبىت ئەنجومەنى نويىنەرانى عيراق لەيە كەم دانىشتىيدۇ تاشەش مانگ ياسايەكى تايىبەت دەرىكەت

تايىبەتمەندى سىستەمى فيدرالى عيراق

زۆرىمە دەلەتە فيدرالى كان ناوجەكانى سنورى دەسەلاتيان لەسەر بىنەماي ھەرىم دابېشىرىدۇوە دەسەلاتەكانىيان لەنیوان حکومەتى ھەرىمە كان و حکومەتى فيدرالىدا دابېشىرىدۇوە.

بەلام ئەمەنەيە تىبىنى دەكىرىت سىستەمى فيدرالى عيراق تايىبەتمەندى خۆى ھەيدۇ بەپىي ماددهى (۱۱۲) ئى دەستورى نوې سىستەمى فيدرالى عيراق لەسەر بىنەماي (پايتەخت، ھەرىمە كان، پاریزگا نامەركەزىيە كان، بەرىنەبەرایەتىيە خۈجىيە كان) دابېشىراوه

۱- پايتەخت:

بەغدا پايتەختى كۆمارى عيراقى فيدرالى، ئەمەش وادەقات كەتايىبەتمەندى خۆى ھەبىت، ھەرىپىدەش بەپىي ماددهى (۱۲۰) ئى دەستور حسابى تايىبەت بۆ بەغداي پايتەخت كراوه بەسنورى ئىستايىدۇ دەمەنەتىدۇوو رېگەپىيەندا بېرىت بچىتە سنورى ھىچ ھەرىتىكەمۇ. ئەمەش وادەخوازىت كەبەغدا بکرىتە ھەرىتىكى سەربەخۆ، ئەمەش بەپىي ماددهى (۱۱۵) ئى دەستور كارىكى ياسايىي و دەستورىيە، چونكە بەپىي ئەمادەيە پاریزگا يەكىش بەتەنها مافى ئەمەنەيە ھەرىتىك پېڭ بەھىنە، ئەمەش بەدوو رېگە دەبىت، يەكەميان بەدواي ۱/۳ ئەندامانى ئەنجومەنى ئەو پاریزگا يە، دووهەميان بەدەنگى ۱۰/۱ ئى دەنگەدرانى

ھەربەپىئى ئەحکامەكانى دەستور دەكىت دەسەللاتەكانى حکومەتى فىدرالى بىرىت بەپارىزگاكان يان بەپىچەوانىو، ئەمەش بەرەزامەندى ھەردوللا دەبىت و ئەنجومەنلى ئۆيىندران دەبىت ياسايدى تايىبەت بەو مەسىلەيە دەربکات.

٤- بەرپىوه بەرايەتىه خۆجىيەكان:

بىچگە لەپايتەخت و ھەريم و پارىزگا، ماددى ۱۲۰) ئى دەستورلى نىۋ ئامازى بەئىدارە خۆجىيەتىش كەردووه، ئەمەش كەخۆي لەيەكە كى بىچووكدا دەيىنتىدە بۆ بەرپىوه بەردنى كاروبارى نەتسەو جىاجىاكان دانراوه لموانە توركمان، كىلدان، ئاشورو پېنكەاتەكانى تر، لەچوارچىۋىدەو لموشۇينانەدا كە ئەو گەلانمى تىدا نىشتەجىيە و زۇرىنى دانىشتۇانەكەن پېتك دەھىتن، بۇيان ھەيە ئىدارە تايىبەت بەخۇيان ھەبىت، ئەمەش بەمەبەستى پاراستنى مافە ئىدارى و سىياسى و فېركەن و رۆشنېرىيەكانىان ئەنجومەنلى ئۆيىندران دەبىت ياسايدى تايىبەت بۆئە مەسىلانە دەربکات و ورده كارىيەكانى بخاتە رۇو.

* كوردستانى نوى ژمارە(۳۸۸۴) لە ۳۱/۱/۲۰۰۶

بۆ دىيارىكىدىن ئۆشۈيىنەكانى دروستكىرىدىن ھەرىمەكانى تر، ئەو ياسايدىش دەتوانرىت بەدەنگى زۆرىنى سادە ئەندامانى ئەنجومەنلى ئۆيىندران دەركىت، ئەمەش خۆي لەخۆيدا ئاسانكارى دانەرانى دەستورە بۆئەوەي بەئاسانى ياساى پېكەيىنانى ھەرىمەكانى تر دەركىت.

ماددى ۱۱۵) ئى دەستورلىش ئاسانكارى تر دەخاتە رۇو بۆ پېكەيىنانى ھەرىمە تر، بەپىئى ئەو ماددى ھەپارىزگايدىك يان زىاتىر مافى پېكەيىنانى ھەرىمەيان ھەيە، ئەمەش لەسەر داواي ۳/۱ ئى ئەندامانى ئەنجومەنلى ئەو پارىزگايانە، ياخود لەسەر داواي ۱۰/۱ ئى دەنگەدرانى ئەو پارىزگايانە بەمەرجىيەك مەتمانى دەنگەدرانى ئەو پارىزگايانە لەراپرسىدا بىدەست بەپىنى.

٣- پارىزگا نامەركەزىيەكان:

بىچگە لەتايمەقەندى بەغداي پايتەخت، بەپىئى دەستورلى عيراق دەكىت ھەر پارىزگايدىكى دىكەي عيراق سەرىيە خۆبىت و لەچوارچىۋىدە ھىچ ھەرىمەن كە خۆي رېنەخستى، بەپىئى ماددى ۱۱۸) ئى دەستور بەپارىزگايانە دەگوتىت پارىزگا رېكەنەخراوه كان لەھەرىمەن كە، ياخود پارىزگا نامەركەزىيەكان. دەستور دەسەللاتى ئىدارى و دارايى فراوان بەموجۇرە پارىزگايانە دەدات بۆئەوەي كاروبارى خۆيان لەسەر بنەماي لامەركەزى بەرپىوه بەرن، دەبىت ئەنجومەنلى ئۆيىندرانى داھاتۇرى عيراق ياسايدى تايىبەت بۆئە مەبەستە دەربکات و تىيىدا ھەلبىزى ئەنجومەنلى پارىزگا و پارىزگارو دەسەللات و تايىبەقەندىييان رۇون بکاتموه.

ھەربەپىئى دەستورلى ئەنجومەنلى ئەو پارىزگايانە تارادەيدىك سەربەخۆبى دارايى دەبىت و لەزىئر كۆنترول و سەرپەرشتى ھىچ وەزارەت و لايدەن كە نابىت.

لەبرگەمی سییمه‌می ماددەی چواری دەستوردا جاریکی تر ناوی فیدرالی دیت و تیایدا هاتووه (دامەزراوو دەزگاکانی فیدرالی لەھەریئمی کوردستان هەردوو زمانی کوردی و عەربی بەکار دەھینن).

لەماددەی (٤٥) ای دەستوردا باسی جیاکردنووه دەسەلاتە فیدرالییه کان کراوهو دەیانکات بەسى بەشهو ئەوانیش دەسەلاتە کانی یاسادانان ر جىېچىكىردن ر دادوھرين.

لەماددەی (٤٦) ای دەستوردا ئامازه بەوه دەکات كە دەسەلاتى یاسادانان لەدۇو ئەنجومەن پىك دیت، ئەوانیش ئەنجومەنی نويىندران و ئەنجومەنی فیدرالیيە، بۇنى دوو ئەنجومەنی یاسادانان يەكىكە لەسىما دىيارە کانی دولەتى فیدرالى. ئەنجومەنی نويىندران پەرلەمانى فیدرالىيە و نويىندراتى سەرجمە دانىشتوانى عيراق دەکات. ئەنجومەنی فیدرالىش ئەنجومەنی نويىندراتى هەرىمە کان و ئەو پارىزگايانە دەکات كە لەچوارچىيە هەرىمېكدا رىك نەخراون، لەبەر ئەمۇدى تەنھا هەرىمى کوردستان وەك هەرىمېكى رەسمى و دانپىانراو بەپىي یاسای بەرتوهەردن وجودى ھەيدو لەدواي ھەلبازاردى پەرلەمانى داھاتوو بەپىي دەستورى نوى راستەوخۇ وەك هەرىمېكى فیدرالى بەھەمۇو دەسەلاتە کانی ئىستايىھو مامەلمى لەگەلدا دەکرى، بەپىي ماددەی (١١٤) ای دەستور پەرلەمانى داھاتووی عيراق لەماوهى شەش مانگدا یاسايدەكى تايىبەت دەرده کات بۇ پىكھەننانى هەرىمە کانى تر. ھەر لەبەر ئەمۇشە لەماددەی (١٣٣) ای دەستوردا ئامازه بەوه دەکات كە کارکەنن بەھۆمە کانى تايىبەت بەئەنجومەنی فیدرالى دوا دەخريت تا ئەمۇ كاتەپەرلەمانى داھاتووی عيراق یاسايدەكى تايىبەت لەو بارەيدو دەر دەکات.

ماددەی (٤٨) ای دەستور دەقى سويندی دەستورىي خستوتە روو، لەو سويندەشدا ئامازه بەپاراستنى سیستمى دیوکراسي و فیدرالى ولات کراوه.

فیدرالى لە دەستورى نويى عيراقدا

لەدواي پروسەئ ئازادىي عيراق و دانانى یاساي بەرتوهەردنى دولەتى عيراق بۆ قۇناغى گواستنەوە فیدرالى لەدروشمى سیاسىيەوە مۆركىكى یاسايدى و دەستورى پىيەدەخراو بۇو سیستمى حوكىمانى عيراق، ئەمە بىيچگە لەوهى رەھەندىكى نىيۇدەولەتى ورگرت و لەپىاري ژمارە (١٥٤٦) ای ئەنجومەنی ئاسايشى نىيۇدەلمىشدا ئامازه بەوهەرا كە سیستمى حوكىمانى عيراق فیدرالىيە.

لە دەستورى نويى عيراقىشدا، فیدرالى وەك سیستمى سیاسىي كۆمارى عيراقدا چىسپىيەوە لەچەندىن ماددەو بېڭە ئەمە دەستورەدا ئامازە پىدرارە، بەپىوپىستى دەزانم تىشكىنە سەر ھەمۇو ئەماددەو بېڭەنەي دەستورى نوى كەباسى فیدرالى دەكەن.

لە دىياباجى دەستوردا زۆر بەرۇونى ئامازه بە فیدرالى كراوهو دەلىت (گەللى) عيراق كە پەيانى بەخۆي داوه بەھەمۇو پىكھاتەو رەنگە كانىانەوە بەئازادى و ئازەزۈزمەندانە بېپارى فیدرالىيەتى خۆي بىدات). ئەمە لە دىياباجىدا هاتووه باسکەرنىكى رۇون و راشكاوى فیدرالىيە و بەشىۋەيەكى ناراستەوخۇش باسى مافى چارە خۇنۇوسىن دەکات. لەماددەي يەكى دەستوردا جارىكى دى ئامازه بەوه دەکات كە سیستمى حوكىمانى عيراق كۆمارى، پەرلەمانى، دیموکراسى، فیدرالىيە. بەوهش بەپىي ئەماددەيە جەخت لە مەسىلەي فیدرالى دەكىرىتىو.

ئەركەكانى ئەو دەستەيە ئەمانەيە:

- ۱- دلنىا بۇون لە بەعەدالىت دابەشكىرىنى بەخشىن يارمىتى و قەرزى نىيۇدەلتى بە پىيى پىشكى هەرھەرىم و پارىزگايىك كە لەھەرىمېكدا رىتكەخراون.
- ۲- دلنىا بۇون لەبەكارەيىنان و دابەشكىرىنى دەرامەتى فيدرالى بە باشتىن شىوه.
- ۳- زامنكردنى روونى و ئاشكرايى و دادپەرورى لەتمەنخانى سامانە كان بۇ حکومەتى هەرىمەكان يان ئەو پارىزگايىنە لەھەرىمېكدا رىتكەخراون بە گۈۋىرىدى ئەو رىۋەھىيى كە بىرىارى لەسەر دراوه.
- ئەگەر بەوردى سەيىرى ئەركەكانى ئەم دەستەيە بىكىن دەيىن وەك چاودىروان بەسەر حکومەتى فيدرالى و حکومەتى هەرىمەكان و ئەو پارىزگايىنە لەچوارچىۋە زامنكردنى مافى هەرىمەكان و ئەو پارىزگاكانى كە لەچوارچىۋە هەرىمېكدا رىتكەخراون.
- ھەرىمېكدا رىتكەخراون بۆ ئەدوەي بە دادپەرورى و روونى و ئاشكرايى داھاتەكان دابەش بىرى و ھەموان لىيى سوودەندىن، ئەمەش زەمانەتىكى دىكەي دەستورىيە كە ھاوسمەنگى نىوان حکومەتى فيدرالى و هەرىم و پارىزگاكان رادەگىرىت. ئەم دەستەيەش دامەزراوەيە كى دىكەي فيدرالىيە سىماي فيدرالى دەلتى عىراق نىشان دەدات.
- ماددىي (۱۰۴) اى دەستور باس لەپىنھەيىنانى ئەنجومەنلىرى راژەي گشتى فيدرالى دەكات، ئەم ئەنجومەنە ئەركى رىيكسەتنى كاروبارى وەزيفەي گشتى فيدرالى دەگرىيەت ئەستۆ لەدامەزاندن و پلە بەرزىرىنەو، دامەزاندى ئەم ئەنجومەنە فيدرالىيەش روحسارىيە كى ترى سىستىيە فيدرالى عىراق دەخاتە رwoo.
- مادده كانى (۱۱۲-۱۰۶) اى دەستور تايىەتەندى دەسەلاتە فيدرالىيەكان دەكات و دەسەلاتە ھەسىرييەكانى حکومەتى فيدرالى و دەسەلاتە ھاوبىشەكانى نىوان دەسەلاتى فيدرالى و دەسەلاتى هەرىمەكان و پارىزگاكانى دىاريىكىدۇر، ئەو

لەماددىي (۵۸) اى دەستوردا جارىكى تر باسى فيدرالى كراوه و دانانى ياسا فيدرالىيەكان لەچوارچىۋە دەسەلاتەكانى ئەنجومەنلىرى نويىنەراندا رىز بەندكراوه.

لەماددىي (۶۳) اى دەستوردا فيدرالى باسکراوه لە چوارچىۋەيەدا ھاتتووه دەسەلاتى جىبەجييىكىرىنى فيدرالى لەسەرۋەك كۆمارو ئەنجومەنلىرى وەزىران پىك دېت).

لەماددىي (۸۶) اى دەستوردا ئامازە بەدەسەلاتى دادورىيە فيدرالى و پىكھاتەكانى كراوه و تەۋەش نىشانى ئەدوەيە كەسىستىيە لەلات فىدرالىيە.

بەپىيى ماددىي (۱۰۲) اى دەستور دەستەيە كى گشتى دادەمەززىت لەنويىنەرانى حکومەتى فيدرالى و هەرىمەكان و پارىزگاكانى رىتكەخراون لەھەرىمەدا بۇ زامنكردنى مافى هەرىمەكان و ئەو پارىزگاكانى كە لەچوارچىۋە هەرىمېكدا رىتكەخراون.

ئەركى ئەم دەستە ئەدوەيە كە هەرىم و پارىزگاكان بەشىۋەيە كى دادپەرورانە لەدامەزگاكانى دەلەلتى فيدرالى و نىرددە و زەمالاتى خويىندەن و وەفدو كۆنگە هەرىممايدىتى و نىيۇدەلتىيەكان بەشدارى بکەن.

دامەزاندى ئەم دەستەيە گشتىيە بەپىيى ئەم دەستور، زەمانەتىكى دەستورىيە بۇ ئەدوەي مافە هەرىم و پارىزگاكان زامن بکىرىت. ئەم ماددىيەش سىماي فيدرالى دەلەلتى توپىي عىراق دەخاتە رwoo كەلەچەند هەرىم و پارىزگاكىيە كى جىا جىا پىك دېت و دېيت زامنى مافى ھەممۇيان بکىرىت.

بەپىيى ماددىي (۱۰۳) اى دەستور، دەستەيە كى گشتى لەشارەزايانى حکومەتى فيدرالى و هەرىمەكان و پارىزگاكان پىكىدى، ئەركى ئەم دەستەيە چاودىيىكىرىدىن و تەرخانىرىنى داھاتى فيدرالىيە.

سیستمی حوكمرانی هه موار بکات به سیستمیکی دیکھی مهرکه زی، چونکه هیچ هه موار کردنیک بهبئ ره زامنه ندی دنگی نویندرانی ګهلى کورستان ناکریت. ئه موه پېجګه لوهه که شیعه کائیشس دا کوکی له سیستمی فیدرالی ده کهن، چونکه نهوانیش وهک کورد تالاوی زوریان له سایه سیستمی مهرکه زی دیکتاتوریدا چشتلوهه.

* کورستانی نوی ژماره (۳۸۲۰) له ۱۱ / ۱۱ / ۲۰۰۵

ده سه لاتانه شی که ده مینیتمه له چوار چیوه ده سه لاتی تایبېتی هه ریمه کان و پاریزگا کاندا ده بیت. ئه ماددانه ش جاريکی تر ئه راستیمه ده سملیېن که عیراقی نوی دولتیکی فیدرالیه.

مادده کانی (۱۱۲-۱۲۲) تایبېتن به ده سه لاتی هه ریمه کان و لهه ماددانه دا باسی ده سه لاتی هه ریمه کان، پاریزگا نامه رکذیبه کان و بهریوه به رایه تیمه خوچیبیه کان کراوهه هه رووها لهه ماددانه دا باسی ئه موه کراوه له ګهله جیبه جیکردنی ده ستوره نویدا هه ریمه کورستان به هه موو ده سه لاته کانی نیستایه و به هه ریمه کی فیدرال داده نیست.

هه رووها ئه ده ستوره دان بهه هه ریمه نویانه شدا ده نیت که پدرلهمانی داهاتووی عیراق ده بئ له ماوهی شهش مانګ له دواي دهست به کاربونیمه پیکیان بهیتیت. ئه باهتانه له دوتویی ئه ماددانه دا هاتون جاريکی تر جهخت لهه ده کنه وه که عیراق دولتیکی فیدرالیه.

له بگهی چواری مادده (۱۲۲) ای ده ستوردا ئاماژه بهوه کراوه که نایت هیچ هه موار کردنیک بؤ مادده کانی ده ستور بکریت که له ده سه لاتی هه ریمه کان که م بکاتموه. ئه بېگهیش دان به هه ریمه کاندا ده نیت ئه وش نیشانه بونی سیستمیکی فیدرالیه.

هه موو ئه مادده بېگانه ده ستوری نوی که تیشكمان خسته سهربیان ئه راستیمه دهنه روو که سیستمی حوكمرانی عیراق سیستمیکی فیدرالیه و ئه وش له زوربهی داموده زگا ره سیمه کانی حکومتی فیدرالی و هه ریمه کان و پاریزگا نامه رکذیبه کاندا رنگی داوه تدوه. هه ریمه بش هر حکومتیک له داهاتوودا ده سه لاتی سیاسی بېگریته دهست ده بئ له ثیبر سایه ئه ده ستوره دا کار بکات و بهوهش ناتوانیت خوی له بنه ماکانی سیستمی فیدرالی بدزیتموه ياخود ئه

كورستان به هەموو دەسەلاتە کانی ئىستايىمە وەك هەريمىكى فيدرال دادنرىت و مامەللى لەگلدا دەكريت.

بەپىتى بىرگەي دۇرى ماددهى (۱۱۳) اى دەستور دان بەو هەريمىمە نويىانەدا دەنرىت كە دواتىر دروست دەبن. بە پىسى ماددهى (۱۱۴) اى دەستور دېبىت پەرلەمانى داھاتووی عىراق لەيەكەم دانىشتىنيوھە تاشەش مانگ بە زۆرىنىھى سادھى دەنگى ئەندامانى ياسايسەكى نوى دەربىكەت بۆ پىكھىتىنانى هەريمىمە نويىكەن.

بەپىتى ماددهى (۱۱۵) اى دەستور، هەر پارىزىگايەك يان زىاتر مافيان ھەيە هەريمىكى پىتىك بەھىنەن، لەسەر داوايى دانىشتۇرانى ئەم شوينانە دېبىت راپرسىشى بۆ بىرىت. هەر ھەمان مادده دوو رىيگەي دىيارى كەرددوو بۆ پىكھىتىنانى هەريم. رىيگەي يەكەم: ۱/۳ ئەندامانى هەر ئەنجومەننەك لەئەنجومەننى ئەم پارىزىگايەنە دەيانەۋىت هەريم پىتىك بەھىنەن، دەتوانن داوايەك بۆ ئەم مەبەستە پىشىكەش بەكەن.

دووەم: ۱/۱۰ ئى دەنگەدران لەو پارىزىگايەنە دەيانەۋىت هەريم پىتىك بەھىنەن دەتوانن داوايەك پىشىكەش بەكەن.

ئەمەم جىڭىمى سەرخە لەم دوو رىيگىيەدا ئامازە بەمە نەكراوه داواكانى پىكھىتىنانى هەريم پىشىكەش بەكى بىرىت.

بەپىتى ماددهى (۱۱۶) اى دەستور، هەر هەريمىكى دەتوانىت دەستورىتك بۆ خۆى دابىتىت تىيىدا دەسەلات و ئەركەكان و شىتواتى كارپىتىكىدىن دىيارى بىكەت، بە مەرجى ئەم دەستورى هەريم لەگەل دەستورى عيراقدا ناكۆك نەبىت و لەبەر رۆشنايى ئەحکامەكانى ئەودا نۇوسرا بىت.

بەپىتى بىرگەي يەكى ماددهى (۱۱۷) اى دەستور، هەريمەكان مافى پىادە كەنلى دەسەلاتە كانى ياسادانان و جىبەجىتكەن و دادوھىيىان ھەيە، تەنها دەسەلاتە

ھەريمەكان لە دەستوورى نويى عيراقدا

لەدىباچەو چەندىن مادده بىرگەي دەستورى نويى عيراقدا ئامازە بەمە كراوه كە سىستىمى حوكىمانى عىراق سىستېتىكى فيدرالىيە، بەو پىيەش دېبىت دەسەلات لەنیوان حكومەتى فيدرالىيە حكومەتى هەريمەكاندا دابەش بىرىت، هەريمەكەيان چوارچىوهى سنورى دەسەلاتى بۆ دىيارى بىرىت.

بەپىتى ماددهى (۱۱۲) اى دەستورى نويى، سىستىمى فيدرالىيە عىراق دەسەلاتى لەنیوان پايتەخت و هەريمەكان و پارىزىگا نامەركەزىيەكان و بەپىوه بەرایتىيە خۆجىيەتىيەكان دابەش كەرددوو.

بەپىتى ماددهى (۱۲۰) اى دەستور، پارىزىگاي بەغدا بە سنورى شارەوانى ئىستايىمە پايتەختى سەربەخۆ دېبىت و ناچىتە ئىزىز رىكتىيە هىچ هەريمىكى تىرەو، ئەمەش لەبەر ئەمە كە پايتەخت تايىبەتمەندى خۆى ھەيە و بارەگاي سەرەكى دامەزراوه فيدرالىيەكانى وەك پەرلەمان و ئەنجومەننى سەرۋەكايەتى و ئەنجومەننى وەزارەتكان و ئەنجومەننى دادوھى فيدرالىيە.

لەبەر ئەمە دېبىت پايتەخت وەك هەريمىكى سەربەخۆ بىت و لەزىز كارىگەرى هىچ هەريمىكى تىردا نەبىت.

سەبارەت بە هەريمەكانى تىر، لەپىرىكى يەكى ماددهى (۱۱۳) اى دەستورى نويىدا ئامازە بەمە كراوه راستەخۆ لەگەل جىبەجىتكەنلى ئەم دەستورەدا هەريمى

- ۵- نهخشہ کیشانی سیاستی تهدروستی.
  - ۶- نهخشہ کیشانی سیاستی فیرکردن و پهروردی گشتی.
  - ۷- نهخشہ کیشانی سیاستی پهیوندیدار بهسهرچاوه ئاوییه ناخوچییه کان.
- بەپیش ماددهی (۱۱۱)** هەر شتىك لە دەسەلاتە حەسرییە کانی حەكومەتی فیدرالییەدا نەنۇسراپىت بە دەسەلاتى ھەرمىم و پارىزگا رېكىنە خراوه کان لەھەرىمەتكىدا دادەنرىت، ھەر كاتىك ناكۆكى لەنیوان دەسەلاتى ھاوېشى نیوان حەكومەتى فیدرالى و ھەرىمە کاندا روو بىدات، كار بە ياساي ھەرىم دەكىيت.
- بەپیش ماددهی (۶۲)** دەستور، بىچگە لەپەرلەمان ئەنجومەنەتكى دىكەي ياسادانان دادەمەززىت بە ناوى (ئەنجومەنە فیدرالى)، ئەم ئەنجومەنە نويىنەرانى ھەرىمە کان و پارىزگا رېكىنە خراوه کان لەھەرىمەتكىدا لەخۇدەگىزىت، پەرلەمانى داھاتۇرى عيراق بە زۇرىنىمى دەنگى ۳/۲ ئەندامانى ياسايىكى تايىپەت سەبارەت بە پىشكەتەي ئەم ئەنجومەنە دەسەلاتە کانى و مەرجە کانى ئەندامىتى تىيىدا دەرەدەكت.
- بەپیش ماددهی (۱۰۲)** دەستور دەستەيدەكى گشتى دادەمەززىت لەنۇنەرانى حەكومەتى فیدرالى و ھەرىمە کان و پارىزگا کانى رېكىنە خراوه لەھەرىمەتكىدا بۇ زامنکىردىنى مافى ئەم ھەرىم و پارىزگا يانە.
- ئەركى ئەم دەستەيدە ئەمەيە كە ھەرمىم و پارىزگا کان بەشىۋەيدەكى دادپەرەرانە لەدامۇدەزگا کانى دەولەتى فیدرالى و نىرددە و زەمالاتى خوينىدىن و وەندو كۈنگە ھەرىمايدىتى و نىپودولەتىيە کان بەشدارى بىمەن.
- دامەزراندى ئەم دەستەيدە گشتىيە بەپیش ئەم دەستورە، زەمانەتىيەكى دەستورىيە بۇ ئەمەيە مافە ھەرمىم و پارىزگا کان زامن بىكىيت. لەم چوارچىيەيدا دەتوانرىتى.

- حەسرییە کان نەبىت كە لە دەستورى عيراقدا بۇ دەسەلاتە فیدرالىيە کانى بىغدا دانراوه.
- بەپیش بىرگەي دەسى (۱۱۷) ھەرىمە کان مافى ھەمواركىردى ياساي فیدرالىيەن ھەدەيە بە مەرجىيەك ئەم ياسايە لەچوارچىيە تايىپەتەن دەنەيە حەسرییە کانى دەسەلاتى فیدرالى نەبىت.
- بەپیش بىرگەي سىيى ماددهى (۱۱۷) دەبىت لەداھاتە دەستكەوتورە کانى فیدرالى بەشىكى دادپەرەرانە تەرخان بىكىيت بۇ ھەرىمە کان و پارىزگا کان بۇ تەمەش دەبىت رەچاوى داھات و پىتادايسىتىيە کان و رىزەدى دانىشتowanى ئەم ھەرمىم و پارىزگا يانە بىكىيت.
- بەپیش بىرگەي چوارى ماددهى (۱۱۷) دەبىت ھەرمىم و پارىزگا کان نوسىنگىدى تايىپەتى خۇيان لەبالۇتىخانەو نىپەد دېلە ماسىيە کاندا ھەبىت، ئەمەش بەمەبەستى بە داداچسونى كاروبىاري رۆشىنبىرى و كۆمەلايەتى و بۇزانەوەي ئەم ھەرىم و پارىزگا يانە.
- بەپیش بىرگەي پىنجى ماددهى (۱۱۷)، ھەكومەتى ھەرىمە کان دەسەلاتى ئەمەيان ھەدەيە كە لەچوارچىيە ھېزە کانى ئاسايىشى ناخۆدا پۇلىس و ئاسايىش و پاسدوانى ھەرىمەيان ھەبىت.
- بەپیش ماددهى (۱۱۰)** دەستور، دەسەلاتى فیدرالى و دەسەلاتى ھەرىمە کان ئەم بوارانە خوارەوە بە ھاوېشى بەریوە دەبەن:
- ۱- بەرپەرەن و رېكخستنى گومرگە کان.
  - ۲- رېكخستنى سەرچاوه سەرەكىيە کانى وزىي كارەباو دابەشىرىنى.
  - ۳- نهخشە کیشانى سیاستە کانى ژىنگە.
  - ۴- نهخشە کیشانى سیاستە کانى پەرەسەندن و پلاندانانى گشتى.

سامانی سروشی له دستووری نویی عیراقدا

هەموو حکومەتە يەك لەدواي يەكەكانى عيراق بەگشتى و رژىمى بەعس بەتاپەتى بەپىنى دەستوورو ياساكانيان خاوهندارىتى سەرجم سامانه سروشىيەكانى سەرانسمى عيراقيان بۆ دولەتى ناوەندى مۇنۇپۇل كردىبوو، واتە تەنها دولەت مافى دەرييەنان و بەرھەمھييەنان، فرۇشتن و دابەشكىرىنى داھاتى ئەم سامانانەمەببۇو.

تەنائەت زۇربىھى حکومەتە كان بەگشتى و رژىمى بەعس بەتاپەتى هىچ زانيارىيەكى لەسىر داھاتى ئەم سامانە سروشىيەكانى بلاونە كردىتمەدە بەنھىيەن دەولەتى داناوه و وەك مەسىلەيەكى پەيپەست بەئاسايىشى نەتەوەيى سەيىرى كردوو. بىڭومان نەوتى كوردستان وەك سامانىيکى گرنگى سروشى، كە خىروپىرۇ نىعەمەتىكى گورەيە، بۆ كورد مایىە بەلا و شەپە ئاشوب بۇوە، ئەم سامانە لەھياتى ئەھى مایىە پېشىكەوتون و گەشەپىدانى ولاتە كەمان بۇوييەت، مایىە دواكەوتون و كاولىكردنى هەرىمەكەمان بۇوە بۇتە ھۆى بەھىزىزى دامودەزگا سەربازى و ئەمنى و ماكىنە جەنگى رژىمى بەعس و دايىنەمۇزى درېشەپىدانى جەنگە يەك لەدواي يەكەكانى لەدۈزى كورد و ئىران و كوهيت و هاۋپەيىانان.

ھەربىزىيەش رژىمى بەعس لەگەنگۆ كانىدا لەگەن كورد، ھەرگىز دەستبەردارى ناوجە ستاتىيەجىھە نەوتىيەكان نەدەبۇو، ھەموو تووانى خۇشى بۆ بەعەرەبىرىنى راگواستن و سەرىنەمە ناسنامە نەتەوەيى ئەم ناوجەنە خىستبۇوە گەر، ئەمەش

ماھەكانى گەللى كوردستان لەرىي نويىمەرانى هەرىمە كوردستان لەم دەستە گشتىيەدا زامن بکرىت.

بەپىنى ماددهى (۱۰۳) اى دەستور، دەستەيەكى گشتى لەشارەزايانى حکومەتى فيدرالى و هەرىمەكان و پارىزگاكان پىتكىدى، ئەركى ئەم دەستەيە چاودىرىيەردن و تەرخانىكى داھاتى فيدرالىيە. ئەركەكانى ئەمانەيە:

- 1- دلتىيا بۇون لە بەعەدالەت دابەشكىرىنى بەخشىن و يارمەتى و قەرزى نىودەولەتى بە پىي پىشكى ھەر ھەرىم و پارىزگا يەك كە لەھەرىمەتىكدا رىتكەخراون.
- 2- دلتىيا بۇون لەبەكارھىيەنان و دابەشكىرىنى دەرامەتى فيدرالى بە باشتىن شىۋە.

3- زامنکىرىنى روونى و ئاشكرايى و دادپەرەرى لەتەرخانىكى داھاتى ئەم حکومەتى هەرىمەكان يان ئەم پارىزگا يانە لەھەرىمەتىكدا رىتكەخراون بە گوپەرە ئەم رىزەيەكى كە بېپارى لەسىر دراوه.

ئەگەر بەوردى سەپەرى ئەركەكانى ئەم دەستەيە بکەين دەيىن وەك چاودىپەرەن بەسەر حکومەتى فيدرالى و حکومەتى هەرىمەكان و ئەم پارىزگا يانە لەچوارچىپەرە هەرىمەتىكدا رىتكەخراون بۆ ئەمە بە دادپەرەرى و روونى و ئاشكرايى داھاتى ئەباش بکرى و ھەمان لىي سوودمەندىن، ئەمەش زەمانەتىكى دېكەي دەستوورىيە كە ھاوسەنگى نىوان حکومەتى فيدرالى و هەرىم و پارىزگاكان رادەگرىت.

ھەموو ئەم ماددو بېگانى دەستوورى نوى كەپىشتر ئامازەمان بۆ كردن شوپەن و دەسەلاتى هەرىمەكان لەپەيىكمى دەولەتى نویي عيراق دەخەنە روو.

* كوردستانى نوى ژمارە (۳۸۴۲) لە ۷۵/۱۲/۲۰۰۵

رۆشنیبریسەکان) زۆربەرپوونی ئامازاھى بەو مەسىھلەيە كردوووه دەلتى (گەلان بۆ جىبەه جىكىرىنى ئامانغە كانىيان بۆيان هەيە بەئازادى دەست بەسەر سامان و بەرووبومى سروشتى خۆياندا بگەن).

ئەگەر بەوردى سەيرى ئەم بېرىيە بەكەين دەبىنин بەروونى ئامازاھى بەو كردوووه كە گەلان بۆيان هەيە بەئازادى دەست بەسەر سامان و بەرووبومى سروشتى خۆياندا بگەن، ئەممەش خالىيکى زۆر گرنگە، چونكە ناوى گەلانى هيئاواه، نەك دەولەتان، بەو شەممۇ گەلىك بەبىي جىاوازى بۆي ھەيە سوود لەسامانى سروشتى خۆزى وەرىگىرت، بىيگمان گەلى كوردىش دەتسوانى سوود لەم بېرىيە بەعسىيە ياسايدى دەنداوى دوكان و دەرىندىخان بەدەست حکومەتى مەركەزىيەتى دەنداوى دوكان و دەرىندىخان بەدەست كوردوووه بىت و دانىان بىلەددا نەناوه كە ئىدارە ئەم دوو بەنداوه بەدەست كوردوووه بىت.

بېرىيە (٥) ئى ماددهى (٢٥) ئى ياساي بەرىيە بەردى دەولەتى عيراق ئامازاھى بەو كردوووه كە بەرتووبەردى سامانى سروشتى عيراق بەراويىز لەگەل حکومەت و ئىدارە ھەرىم و پارىزگا كان دەبىي، ئەممەش مانىاي وايە كەداھاتى سامانى سروشتى كورستان بۆ خەزىنەي حکومەتى بەغدا دەگەرىتىمەوە لەمەمۇ لەگەل داھاتى ھەممۇ عيراقدا بەسەر ھەممۇ ناوجەكانىي ولاتا دابەش دەكىرت. هەر لەم بېرىيەدا ئامازاھ بەو كراوه كە لە دابەشكەرنى بودجەدا دەبىت دەچاوى وەزىمى ئەم ناوجانە بەكىرت كە لە كاتى رژىيە پېشۈودا بىبەشكەراون، كە بېپىي ئەم بېرىيە بەت دەبىي ھەرىمى كورستان پاشكى زىاترى بەرىتى، چونكە ئەم ھەرىمە لەسەردەمى دەكەنەمە، كەچى بە ناوجە كىشە لەسەر بەھەلپەسىردراوي ماونەتمەوە.

ئەگەر سەيرى ماددهو بېرىيە كانى دەستورى نويى عيراقىش بەكەين، دەبىنин ئەم دەستورورە تىپوانىنىكى ترى سەبارەت بەسامانى سروشتى هەيە. ياساي

بەمەبەستى ئەمەي رۆژىك لەرۆزان ئەم ناوجانە نەيدەنەمە سەر ھەرىمە كورستان و بېنە بنەماي بەھىز بۇنى ئىرخانى ئابورى و رەنگدانەمە لەبەرجەستە بۇنى سەربەخۆزى و جىابۇنەمە ئەم ھەرىمەدا ھەبىن.

لەلايەكى تەرە بەپىي دەستورورە ياساش ئەمەيان جىيگىر كردووو كە خاودەندايىتى سامانە سروشتىيە كان بۆ حکومەتى ناوجانە دەگەرىتىمەوە لەبەر ئەمە دەبىت ئەم ناوجە نەوتىيانە لەزىز دەسەلات و كۆنترۆلى حکومەتى ناوجانە دەنەدا بىت. هەر لەم چوارچىيەدا بەھەمان شىۋە سەيرى سامانى تاوايش كراوه، بەعسىيە كان لەگفتۈگۈ كانىيان لەگەل كورد ھەمېشە جەختىيان لەمە كردىتەمە كە ئىدارە ھەردوو بەنداوى دوكان و دەرىندىخان بەدەست حکومەتى مەركەزىيەتى دەنداوى دانىان بىلەددا نەناوه كە ئىدارە ئەم دوو بەنداوه بەدەست كوردوووه بىت.

ئەمەي جىيگەن سەرچەن و تىپامانى قۇولە ئەمەي كە لەمەدۋاي پرۆسىي ئازادىي عيراق و روخاندىي دىكتاتورى بەعس، لەمەرزا بەھارى ئازادىي عيراقدا، ھېشتا ناوجە نەوتىيە ستراتيجىيە تازە ئازاد بۇرە كان نەگەراونەتەمە بۆ ۋىزىر سايىمى دەسەلاتى پەرلەمان و حکومەتى ھەرىمە كورستان، سەربارى ئەمە ھەممۇ بەلگەنامە مىزۇوبىي و جوڭرافىيە كان جەخت لەسەر كورستانىبۇونى ئەم ناوجانە دەكەنەمە، كەچى بە ناوجە كىشە لەسەر بەھەلپەسىردراوي ماونەتمەوە.

مەسىھلەي مولىكدارىتى سامانى سروشتى بۆ حکومەتى ھەرىمە كورستان، مەسىھلەيە كى زۆر رەواو ياسايسىيە و تەنانەت پەياننامە و بەلگەنامە كانىي نەتەمەيە كەگرتووە كانىش ئامازاھيان پېيىكىردوووه.

لەورۇدە دەتوانىن ھەردوو پەياننامەي نىيۇدەلەتى مافە كانىي مرۆڤى سالى ١٩٦٦ بەنمۇنە بەھېنىتەمە، كە لەبەندى دووهمى مادده يەكى ھەردوو پەياننامە كە (پەياننامە مافە مەددەنىي و سىياسىيە كان و پەياننامە مافە ئابورى و كۆمەلائەتى و

ته کنەلۆزیای نوئى و پرنسیپەكانى بازارو ھاندانى و بەرھەینان دەبەستن، ئەۋەش بەم بەستى ئەۋەي بەباشتىن شىۋە سوود بەگەلانى عىراق بگەيدىزت. سامانى ئاوايش سامانىكى سروشىيە و لەم سەردەمدە بايدىخىكى گۇرۇدەي ھەيە و ھېچى ئەوتۇرى لە نەوت و گاز كەمتر نىيە، كەچى لە دەستوورى نويدا ناوى ئاوشانبەشانى نەوت و گاز نەھاتۇرە. بىلکو بەپىي ماددهى (۱۱۰) اى دەستوور سەرچاوه ئاوايسە ناوخۆزىيەكان لەچوارچىۋە تايىەتمەندىيە ھاوبەشەكانى نىوان دەسەللاتى فيدرالى و دەسەللاتى ھەریمەكاندا رىزېمەند كراوه و بەپىي بىرگەي ھەوتەمى ماددهى (۱۱۰) اى دەستوور نەخشە كىشانى سیاسەتكانى تايىەت بەسەرچاوه ئاوايسە نارخۆزىيەكان و رىيكتىنیان و دابىنلىكىنى دابېشىرىدىن دادپەرەراندەيان لە دەسەللاتى ھاوبەشى حکومەتى فيدرالى و حکومەتى ھەریمەكاندا دەبىت و پەرلەمانى داھاتۇرى عىراق لەچوارچىۋە ياسايدى كەدا ئەم مەسىلەنە رىشكە دەخات. بەلام بەپىي بىرگەي ھەشتى ماددهى (۱۰۷) اى دەستوور دارشتى سیاسەتكانى تايىەت بەو ئاوانەي سەرچاوه كانيان لەدەرەوەي سنورى نىيۇدەلەتى عىراقە و لەچوارچىۋە دەسەللاتە سەرەرەي و قەتىسکراوه كانى حکومەتى فيدرالىيە.

* كوردىستانى نوئى زمارە (۳۸۲۴) لە ۱۱/۱۶/۲۰۰۵

بەرئۇ بەردنى دەلەتى عىراق ھەموو سامانە سروشىيەكانى بەبىن جىاوازى بەمولىكى گەلانى عىراق لەقدەلم دابوو. بەلام دەستوورى نوئى بەپىي ماددهى (۱۰۸) تەنها نەوت و گازى بەمولىكى ھەموو گەلانى عىراق لەھەموو ھەرىمەن پارىزگا كاندا داناوه و ئاماژەدە سامانە سروشىيەكانى تەنە كەدووە ئەۋەش مانى وايد سامانە سروشىيەكانى تەن لەچوارچىۋە دەسەللاتى ھەریمەكاندا دەبن، ياخود بەھاوبەشى لەنیوان حکومەتى فيدرالى و حکومەتى ھەریمەكاندا بەرئۇ دەبرىن.

بەپىي بىرگەي يەكى ماددهى (۱۰۹) اى دەستوورى نوئى، حکومەتى فيدرالى بەھاوبەشى لەگەل حکومەتى ھەریمەكان و پارىزگا بەرھەمەيىنەكاندا، نەوت و گاز لە كىلەكەكانى ئىستادا بەرئۇ دەبات و دەبىت داھاتى ئەنەنەت و گازە بەشىۋەيەكى دادپەرەرانە و بەپىي رىۋە دابېشبوونى دايىشتowan بەسەر ھەموو ناوجەكانى عىراقدا دابىش بکرىت.

ھەر بەپىي ئەن بىرگەي بەشىك لەداھاتى ئەن نەوت و گازە بۆ ماۋەيەكى دىاريکراو بۆ ئەن ھەریمانە تەرخان دەكىيت كەلەسەردەمى رۈزىمى پېشىۋەدا زيانيان لېكەن تووە و بەناردا لەداھاتى ئەن سامانە خۆمالىانە بېبەشىڭارون. ھەر بەپىي ئەن بىرگەي دەبىت بەشىۋەيەكى ھاوسەنگو دادپەرەرانە پەرە بەھەموو ناوجە جىاجىاكانى ولات بدرىت، ئەۋەي لەم بىرگەيدە ھاتۇرە بەياسايدى تايىەت رىشكە دەخريت، ئەم ياسايدىش لەلایەن پەرلەمانى داھاتۇرى عىراقەمە گفتۇرۇ لەسەر دەكىيت و بېپارى لەسەر دەدرىت.

بەپىي بىرگەي دووى ماددهى (۱۰۹) اى دەستوورى نوئى، حکومەتى فيدرالى و حکومەتى ھەریمەكان و پارىزگا بەرھەمەيىنەكان پېتىكەو نەخشە سەراتىيىجى بۆ بەرە پېشىرىدىن بەرھەمەكانى نەوت و گاز دادەتىن و بۆ ئەن مەبەستەش پىشت بە

حکومهتی همريمه کان و پارېزگاکان و شارهوانیسیه کان دابهش ده کری، ئهوهش یه کیکه له تایبه تمدنیسیه کانی بندهمای دیموکراتیسیه کی ته موافقی. له ماددہ (۳۶) ای یاساکددا به شیوه یه کی ناراسته و خوئنمازه بموهده کات که که مینه کان له ئهنجومهنه نیشتمنانی مافی فیتویان ههیه، ئهوهش بهوهی که مهرجی ئهوهش داناهه که ده بی ئهنجومهنه سمه روز کایه تی به زورینه‌ی ۳/۲ ای دنگی ئهندامانی ئهنجومهنه نیشتمنانی هدلېښې دری که ۱۸۴ دنگی له کوئی ۲۷۵ دنگه که ئهنجومهنه نیشتمنانی دهوي. ئهمهش وا ده خوازی که هدلېښاردنی ئهنجومهنه سهروکایه تی به موافق بیت له نیوان نوینه رانی گروپه سمه کیه کانی کورد و عهدهبی سوننهو شیعه دا. همراه له ماددہ (۳۶) ای یاساکددا جاريکی تر ئاماژه به پرنسيپی ته موافق کراوه لمو پرگیدا باسی شوه ده کات لابردنی ئهندامنیکی ئهنجومهنه سهروکایه تی پیویستی به ۳/۴ ای دنگی ئهندامانی ئهنجومهنه نیشتمنانی ههیه که ۲۰۷ دنگی له کوئی ۲۷۵ دنگی ئهنجومهنه که دهوي.

هر لمبرگه (ج) ای ماددہ (۳۶) یاساکددا باسی ئهوه ده کات، که ده بی برپاره کانی ئهنجومهنه سهروکایه تی به کوئی دنگ (الاجاع) در بکری، ئهمهش وا ده کات هممو برپاره کانی ئهنجومهنه به موافق و بدرازامنندی سفر کومارو هدردوو جیئگره که ده بچې، که همريمه که یان سدرهه نه ته ده مهندیکی جیاوازن ده توانن مافی قیتو لدېزی هر برپاره که ده کاربهینن که له ګډل خواسته کانیان نه ګونجی. به پیشی برگه (أ) ای ماددہ (۳۸) ای یاساکه، ناونانی سهروک و وزیران و ئهنجومهنه وزیران، پیویستی به کوئی دنگی ئهنجومهنه سهروکایه تی ههیه، ئهمهش هر پیویستی به موافق ههیه.

له دوای ئهوهش پیویسته ئهنجومهنه نیشتمنانی به زورینه ده رههای ۳/۲ ای دنگی ئهندامانی متمانه به سهروک کی ئهنجومهنه وزیران و وزیرانی کایینه که ببه خشی،

پرنسيپی ته موافق له ده ستوری نوی عيراقدا

دواي پروسيمه ئازادي عيراق کوتائي به سیستمي شولی و تاكه حزبي و تاكه سدرکردي هات. تيزوتیرانيني نوي بوجوکمپانی هاته ګورې و ده روازه یه کي نوي بوژيانی دیموکراسی و فره حزبی والا بورو.

ئهزمونني ئهنجومهنه حکوم نوبهرهی ئمو هله لو مردجه نوییه بورو. ئيدي لمو کاتمهه پرنسيپی ته موافق و هک پرنسيپیکی نوی کاري سیاسي به مرجمسته بورو. بهو پیشی زوريه لاینه سیاسيه جياجيakanی سدرانسسری عيراق به پیشی سنهنگو قورسایي خویان نوینه ریان له ئهنجومهنه حکومدا دیاريکرا.

همه لمسه ده می ئهنجومهنه حکوم و له کاتي پیکھینانی یه کمین کابینه ئهنجومهنه و وزیراندا لمسه بندهمای ته موافق پوسته کان دابهشکرا. دواتريش له دوای ګډانه ده سهروهه بوعيراق، ئهنجومهنه سهروکایه تی و ئهنجومهنه وزیران و ئهنجومهنه نیشتمنانی لمسه بندهمای ته موافق پیکهات.

داناني ياساى به پیو بردنه ده ولته تي عيراق به قوناغي گواسته ده هر بهرهنجامي ته موافقی ئهندامانی ئهنجومهنه حکوم بورو. خودي ياساى به پیو بردنه ده ولته تي عيراقيش لچهند مداده و برگه کیدا جهختي لمسه پرنسيپی ته موافق کرد. له ماددہ چواری یاساکددا باسی ئهوه ده کات که سیستمي حکومانی عيراق سیستمیکی فيدرالیه، ئهوهش خوی له خویدا دانانه به بندهمای ته موافقدا، چونکه به پیشی سیستمي فيدرالی ده سه لاته کان له نیوان حکومهتی فيدرالی و

حکومهنتی هدریمه کاندا دابدش دهکریت، ئمودش يه کیکه له سیماو تایبې تمدنیيە کانی دیوکراتیيەتى تموافقى.

بهپیتی بړگهی سینی ماددهی (۵۸) ای دهستور، پسنهندکرنې په یاننامه و ریکومونت نامه نیوډولټیيە کان له په لەمانی عیراق بهپیتی یاسایدک ریک ده خریت، ئمودش پیتویستی به زړینه ۳۲ ای دنگی ئهندامانی په لەمان هدیه که ده کاته ۱۸۴ دنگ له کوي ۲۷۵ دنگه که په لەمان به دهستهینانی ۱۸۴ دنگ بهپیویستی بهدنگو تموافقى نوینه رانی پیکهاته سهره کییه کانی په لەمانه.

بهپیتی بړگهی نوی ماددهی (۵۸) ای دهستور، راګمیاندنی جهنگو باری نائاسایي له سمر داخوازې سرۆک کۆمارو سرۆکی ئهنجومهندی و هزیزان و بهره زامهندی زورینه ۳۲ ای دنگی ئهندامانی په لەمان دهیت، ئهمهش بنه مايه کي دیکه تموافقه.

بهپیتی ماددهی (۶۲) ای دهستور، بیچگه له په لەمان، ئهنجومهندیکي دیکدی یاسادانان داده مهزریت بدناوی ئهنجومهندی فیدرالى ئم ئهنجومهندی نوینه رايتهنى هدریمه کان و پاریزگا ریکنه خراوه کان له هدریمېکدا ده کات. بو پیکهینانی ئم ئهنجومهندی پیویسته په لەمانی داهاتووی عیراق یاسایدک به زړینه ۳۲ ای دنگی ئهندامانی درې کات. ئهمهش رو خساریکي دیکدی بنه ماي تموافقى دهستورى نوی بهپیتی ماددهی (۱۳۳) ای دهستور حوكمة کانی تایبېت به کارپیکردنی ئهنجومهندی فیدرال دواده خریت تا ئمو کاته په لەمانی داهاتوو بپیاریک به زړینه ۳۲ ای دنگی ئهندامانی بو ئمو مهېسته دردې کات.

بهپیتی ماددهی (۶۷) ای دهستور، په لەمانی عیراق به زړینه ۳۲ ای دنگی ئهندامانی له ناو پالیتوراوانی پوستي سرۆک کۆماردا سرۆکیک بو ولاټ هله لدې بېتريت، ئهمهش سیمايیه کي دیکه بنه ماي تموافقه. بهپیتی بړگهی يه که می

که ئمودش هدر به توافق دیتە دی. بهپیتی بړگهی (ه) ای ماددهی (۴۴) ای یاساکه ئهنجومهندی سهړکایتهنى ده سهلاټي دامهزراندنی هدر حمودت ئهندامه که دادگای بالا فیدرالى هدیه که دادگایه کي ګرنګه و کیشې نیوان ده سهلاټي فیدرالى و هدریمه کان چاره سر ده کات و ده سهلاټي شیکردنووی دهستوری هدیه، بیکومنان دانانی ئمودش دادوړه ش، هدر دبئی به توافقى ئهندامانی ئهنجومهندی سهړکایتهنى بې.

له دواي هله لېاردنی په لەمانی عیراقیش جاريکي دیکه پوسته بالا کانی ئهنجومهندی سهړکایتهنى و سهړکایتهنى ئهنجومهندی و هزیزان و سهړکایتهنى کومهندی نیشتمنانی له نیوان لیسته بر او کانی پیکهاته سهړکیده کاندا به توافق دابېشکرا.

دهستوری نوی عیراق کله لایهن زورینه ګلاني عیراق قوه له پرسیدا دنگی له سهير در او په سندن کرا، له چهندن مادده پرگهیدا ناماژدې به پرسیپی توافق کردووه. تهانه ده پرسیپی توافق رههندیکي یاسایي نیوډولټي که پیش چوارچیوهیدا بپیاری ژماره (۱۵۶) ای ئهنجومهندی نوی ده چوو، جهختي له وکړټه و له نووسینه وو په سهندکرنې دهستوری نوی ده چوو، جهختي له وکړټه و که ده بې ئموده دهستوره له سهير بنه ماي توافق دابېریت و ماف هدموو پیکهاته کانی تیدا پارېزراو بېت.

له بېر روشنایي ئموده راستیانددا ده تواني دهستوری نوی به دهستوریکي توافقى ناودېر بکهین، بو سملاندنی ئموده تیزه ش هدموو ئموده پرگانه دهستوری نوی ده خېنه روو که ته عبیر له پرسیپی توافق ده کمن.

مادده کانی (۱۱۲) ای دهستور ناماژدې بدو ده کمن که سیستمی حوكمرانی عیراق سیستمیکي فیدرالیي، ئمودش خوی له خویدا دانانه به پرسیپی توافقدا، چونکه بهپیتی سیستمی فیدرالى ده سهلاټه کان له نیوان حکومهنتی فیدرالى و

هدلبراردنی ئەم ئەنجومەنە بەيدك لىست و بەزۆرىنەي ۲/۳ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان دەبىت، ئەمەش وا دەخوازىت كە نويىندرانى پىكھاتە سەرەكىيەكان لەپەرلەمان بەپىسى يىنەماى تموافق لەسەر پالىوراوانى سەرۆك كۆمارو دوو جىڭگەكەي رىئك بكمون.

بەپىسى خالى(ج)اي بېرىگەدى دوو ماددهى (۱۳۴)اي دەستور، لابردنى ھەر ئەندامىك لەئەندامەكانى ئەنجومەنلى سەرۆكايىتى بەھۆي ناپاکى يى ناشايىستەييمۇ پىيوىستى بەزۆرىنەي ۳/۴ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان ھەدە، ئەمەش بىندمايەكى دىكەمى تموافقە كە تارادەيدك پىيوىستى بەكۆدەنگى نويىندرانى پىكھاتە سەرەكىيەكانى ناو پەرلەمان ھەدە.

بەپىسى بېرىگەدى چوارەمى ماددهى (۱۳۴)اي دەستور، دەركەرنى بىپارەكانى ئەنجومەنلى سەرۆكايىتى بەكۆي دەنگ دەبىت ئەمەش وادەخوازىت كە ھەممۇ بىپارەكانى ئەو ئەنجومەنە بەتموافقۇ رەزامەندىي سەرۆك كۆمارو ھەردوو جىڭگەكەي دەربچىت كە رەنگە ھەرييەكەيان سەر بەپىكھاتەيەكى جىاوازىن و ھەرييەكەشيان مافى قىتۇي ھەر بىپارىيەكى ھەدە كە لەگەل خواتى پىكھاتەكەيدا نەگۈجيت. ئەمەش روخسارو سىيمايەكى دىكەمى بىنەماى تموافقە.

ھەممۇ ئەو بېرىگەماددانەكى ئاماژەمان پىتكىردن و ھەر يەكەيان بەشىۋەيدك لە شىۋەكان تەعبير لە پىنسىپى تموافق دەكەن و ئەو راستىيە دەخەنە روو كە ئەم دەستورور نويىيە دەستورىيەكى تەوافقىيە، بەوهش دەتوانىت ھاوسەنگى نىتون ھەممۇ پىكھاتەكانى كۆمەللى عىراقى بىپارىزىت و زامنى مافەكانىان بکىت.

* كوردستانى نوى ژمارە (۳۸۲۲) لە ۱۱/۱۴/۲۰۰۵

ماددهى (۱۳۴)اي دەستور دەستەوازى (ئەنجومەنلى سەرۆكايىتى) جىڭگەدى دەستەوازى (سەرۆك كۆمار) دەگرىتىدە كە لەھەر بېرىگەماددەيەكى دەستورى نويىدا ھاتبى و دواي يەك خولى ھەلبراردن كار بەحوكىمە تايىبەتىيەكانى سەرۆك كۆمار دەكىت.

بەپىسى بېرىگەدى دوو ماددهى (۸۹)اي دەستور ژمارە شىوازى دەستىشانكىردن و كارى دادگاى فيدرالى بەياسايىك رىئك دەخريت، ئەو ياسايسەش بەزۆرىنەي ۲/۳ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان پەسند دەكىت. ئەمەش شىوازى تموافق نىشان دەدات. بەپىسى بېرىگەدى دوو ماددهى (۱۲۲)اي دەستور دەكىت پىنسىپە ئەسasىيەكانى بەشى يەكەم ماف و ئازادىيەكانى بەشى دووهەمى دەستور لەدواي دوو خولى ھەلبراردنى يەك لەدواي يەك ھەممۇر بىكىن، ئەلەش پىيوىستى بەرەزامەندى ۲/۳ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان و راپرسىي گشتى گەل و رەزامەندى سەرۆك كۆمار ھەدە. ئەم بېرىگەيە چەند بىنەمايەكى تموافقى لەدەنگى ۲/۳ ئەندامانى پەرلەمان و راپرسىي گەل و رەزامەندى سەرۆك كۆمارى لەخۆگرتۇوه. بەپىسى بېرىگەدى دوو ماددهى (۱۲۱)اي دەستور، پەرلەمان دەتوانىت بەزۆرىنەي ۲/۳ دەنگى ئەندامانى، دەستەنىيەنىيەنى بالاى رىشەكىشىكىرىنى بەعس لەدواي تەواوبۇنى كارەكانى ھەلۇشىيەتەوە.

بەپىسى بېرىگەدى دوو ماددهى (۱۳۲)اي دەستور، پەرلەمان دەتوانىت بەزۆرىنەي ۲/۳ ئەندامانى، دەستەنىيە دواكارى مولىكىدارى ھەلۇشىيەتەوە. ھەلۇشانەوە ئەو دوو دەستەنە بەزۆرىنەي ۲/۳ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان دېھىنەكى دىكەمى بىنەماى تموافق نىشان دەدات.

بەپىسى بېرىگەدى دوو ماددهى (۱۳۴)اي دەستور، پەرلەمان ئەنجومەنلى سەرۆكايىتى ھەلەدەبىزىت كە لەسەرۆكى دولەت و دوو جىڭگەكەي پىك دىت،

بو و لامی ئەم پرسیارە دەبىت پشت بە بنەماي ياسايى بېبىتىن.
 لەدواي پرسەئى ئازادىي عىراق و لمسىرەمى دەسەلاتى كاتى ھاوېياناندا پېزلى
 بىرىمەر ياسايى دەستەئى بالاى نىشتمانى رىشەكىشىكەنى بەعسى دەركەد. بېپىي ئەم
 ياسايىه حزبى بەعس هەلۋاشايەوە قەددەغە كراو بېيارى رىشەكىشىكەنى درا.
 لەچەندىن ماددەو بېگەي ياسايى بەرىيەبردنى دەولەتى عيراقدا ئاماژە بەوە كراوە
 كە پالىوراوانى پۆستە بالاكان نايىت لەتاوابنبارانى رژىمى بەعس بن و دەبىت
 بەلايمىنى كەممەوە ماوەي دەسال بەر لەرۇخانى رژىم وازيان لەحزبى بەعس ھېتىابى.
 بېپىي بېگەي يەكى ماددەي (۱۳۱) ئى دەستورى نوبىي عيراق جارىكى دىكە
 دەستەئى نىشتمانى بالاى رىشەكىشىكەنى بەعس وەك دەستەيدىكى سەرىيەخۇ
 بەردەواام دەبىت لمىسر كارەكانى و ھاوئاھەنگى دەكات لەگەل دەسەلاتى دادوھرى
 دەزگاكانى جىيېجىتكەن ئەم دەستەيدە بە پەرلەمانى عيراققا پەيوەست دەبىت.
 بېپىي بېگەي سىيەمى ماددەي (۱۳۱) ئى دەستور پالىوراوانى پۆستە بالاكانى
 دامو دەزگاكانى فيدرالىي و ھەرىتەكان و پۆستە بالاكانى تر نايىت لەو كەسانە بن
 كە حوكىمى ياسايى رىشەكىشىكەنى بەعس دەيانگرىتىمۇ.
 بېپىي بېگەي دووهمى ماددەي (۱۳۱) ئى دەستور، تەنها پەرلەمان بۇي ھەيدە بە
 زۆرىنەمى ۲/۳ ئى دەنگى ئەندامانى دەستەئى نىشتمانى بالاى رىشەكىش كەدى
 بەعس لەدواي تەواو بۇونى كارەكانى ھەلۋەشىتىمۇ.
 بېپىي ئەمە مەمواركەرنىمى كە بەر لەچەند رۆزىك لەسازدانى راپرسى
 لەرەشىنوسى دەستورى ھەميسەبىي عيراقدا كرا بېگەي پېنچەم و شەشم بۇ ماددەي
 (۱۳۱) ئى تايىبەت بە رىشەكىش كەدى بەعس زىاد كرا.

حزبى بەعسى ھەلۋەشاوه و پرسەئى سىياسى

حزبى بەعس لەسالى ۱۹۶۸ دا لەرىيى كودەتاي سەربازىيەوە دەسەلاتى سىياسى
 گرتە دەست. ئەم حزبە لەو كاتەدە تا رۆزى ۹ نىسانى ۲۰۰۳ كە بەزبىرى ھېزى
 سەربازى ھاپەيانان روخيىنرا، گەورەترين تاوانى بەرامبەر بە گەلانى عيراق
 بە گشتى و گەللى كوردستان بە تايىبەتى ئەنجام داوه، ئەمە سەربارى ئەمە كە
 خويىناوەتىن شەھرى لەگەل گەللى كوردستان و دەولەتانى (ئىران و كويت) دى
 دراوسىدا كەدووه.

بەھۆى سىياسەتە دزىيە كانى ئەمە حزبە بەشىكى زۆرى گەلانى عيراق و گەلانى
 دراوسى زەرەمنەد بۇون و تا ئىستاش بىرىنە كانى شوين كەلبى سەرانى ئەمە حزبە
 سارىزىنەبۇون و خويىيان لىيەد چۈرى، ئەمە بىيچەگە لەمە كە پاشماوه كانى ئەمە رژىمە
 خوييان لەتۇرۇ باندە تېرىزىستە كاندا رېكخستۇو و بە ناھەق خويىنى ھاولۇلتىيانى
 بېتاتوانى ئەم ولاتە دەپېشىن و زەرەرۇ زيانى گەورە لەسامانى مادى و مرويى عيراق
 دەدەن.

حزبىك كە ئەمە تۆمارى راپرسى بىن و پاشماوه باندە كانى ئەمە ھەلۋىتى
 ئىستاتيان بېت، ئايا دەكىيەت ئەم درېندا نە لەپرسەئى سىياسى نوبىي عيراقدا جىنگكىيان
 بکريتىمۇ كە ھەندى كەس و لايەن بانگكەشەي بۆ دەكەن.

بەپیش ئەم ماددەو بىرگە ياساييانە ئامازەمان پىكىردن و لەبەر رۆشنايى
دەستورى نوبىي عيراقدا لەرروى ياساييمەر رېڭە نادريت حزبى بەعسى هەلۋەشاوه
بەناوى خۆيەوە يان هەر ناوىيکى تىرەوە بىتىمەوە ناو پرۆسەي سىياسى و دىموکراسى
عيراق. ئەم حزبە بە حزبىيکى قىزەوەن و قەدەغە كراو لەقەلەم دەدرىت و دەبىت
رىشەكىش بىكىت و كۆمەللى عيراقى لى خاوشىن بىكىتىمۇ.
* كوردستانى نوئ ژمارە(٢٨٣٥) لە ٢٩/١١/٢٠٠٥

ئەوانىش بەم شىۋىدە:
بەپیش بىرگەي پىنچەم: تىنها ئەندامىتى لەحزبى بەعسى هەلۋەشاوهدا بە^١
بناغەيەكى تەواو بۆ ناردنە داد گاكان دانانرىت.
بەپیش ئەم بىرگەيە مەرج نىھەمەر كەسى ئەندامى حزبى بەعسى بۇ بى داد گاىيى
بىكىت، بەلكو تىنها تاوانبارە كانيان داد گاىيى دەكىرىن.
بەپیش بىرگەي شەشم كە بۆ ماددە (١٣١) زىياد كراوه پەرلەمان لىيىنەيەك
لە ئەندامانى پىشك دەھىنى بۆ چاودىرىيەكىردن و پىداچۇونوھى رىسو شوينە
تەنفيزىيە كانى دەستەي بالاىي رىشەكىش كردنى بەعسى و دەزگاكانى دەولەت،
ئەدوش بە مەبىستى مسۆكەركىدى دادپەرەورى و بايدىتىبۇون و شەفافىت و كۆك
بۇون لەگەل ياسا.

بىيارە كانى ئەم لىيىنەيە پىيوىستى بەردا مەندى پەرلەمان ھەيە.
بەپیش بىرگەي يەكى ماددەيە حەوتى دەستور هەر قەوارە يان رىبازىيەك قەدەغە
دەكىت ئەگەر رەگەز پەرەستى يان تىۋىرەزىم يان تەكىرى يان پاكتاوارى تايىھەگەرى
پەيپە بىكەت يان ھاتىبىدات يازەمینەيەن بۆ خۆش بىكەت ياز پاسايان بۆ
بەھىيەتتەوە يان بەرز بىيان نەخىنەن يان پرۇپاگەندەيەن بۆ بىكەت. ئەم بىرگەيە بە
تايىھەتى ئامازە بە بەعسى سەدامى لەعيراق و نۇونە كانى دەكەت و جەخت لەمە
دەكەتتەوە كە نايىت لەشىر ھەر ناوىيکدا لەچوارچىيە فەريى سىياسى عيراقدا
جىنگە يان بىتىمەش ئەم سەش ئەم راستىيە دەخاتە روو كە حزبى بەعسى سەدامى
حزبىيکى قەدەغە كراوه و نايىت لەشىر ھېچ ناوىيکى ترىيشدا خۆرى رېتك بخاتمەوە.
ھەر لەو بىرگەيەدا ئامازە بە وەكراوه كە ئەم مەسىلەيە دەبىت بە ياسايەك رېتك
بىخىت ئەدوش ئەركى پەرلەمانى داھاتۇرى عيراق دەبىت كە ياسايەكى تايىھەت لەمۇ
بارەيەوە دەربىكەت و ورده كارىيە كانى ئەم مەسىلەيە بخاتە روو.

ئارامى و ئاسايىش و بەرگرى لە سنورە كانى عىراق، لەچوارچىيە دەسەلاتە كانى حکومەتى فيدرالىيەدایه. بەلام دەبىت پىكھاتەمى ئەم سوپايمە چۈن بىت؟ بەپىي دەستورى نوپىي عىراق سوپا دامودەزگا ئەمنىيە كان بەشىيەدە كى ھاوسمەنگ لەرۆلە كانى پىكھاتە كانى گەلانى عىراق پېيك دەھىنرىت.

هر بپی ئەو دەستورە ئەو سوپایە لەزىر سايىدى دەسەللاتى مەدەنيدا دېيىت و
بەرگرى لەعىراق دەكات و ئامرازى سەركوتىرىنى گەلانى عىراق نابىت و ئەو
سوپایە لەبوارى سەربازىي خۆيىدا كاردا كات و بەھىچ شىۋىدەك بۆي نىيەھىچ
رۇڭىكى لەدەستاو دەستكەرنى دەسەللاتدا ھېمىت.

ئەگدرچى مەسىدەلەكانى سوپا و ئاسايىش و بەرگرى لەپىپۇرى و تايىبەتەندىيەكانى دەسەلاتتە فيدرالىيەكانى بەغدايىه، بەلام لەگەل ئەمەشدا دەستورى نۇئى رىيگەمى بەحکومىتى هەرىيەمەكان داوه كە هيىزەكانى پۆلىس و ئاسايىش و پاسەوانى ھەرىيەميان ھەبىت.

شوینی سوپا له ده ستوري عيراقدا

سوپای عراق لهزۆربەی قۆناغە جیاجیاکانی سەرددەمی پاشایتى و سەرددەمی کۆماريدا، سوپای حکومەت و دەسەلات بۇوه و لەدزى بەرهى گەل بۇوه، ئەو سوپایە تۆمارىيەكى دىزىسو لەسەركوتىرىنى گەلانى ع伊拉克 بەگشتى و گەلى كوردستان بەتائىستەت، ھەدە.

سوپای عراق لەسەر خاکی کوردستان وەک سوپای دەلتىيکى داگىركەر مامەلەمی کردووه و دەيان تاوانى گەورەي رەشە كۆزى و كارلكردن و سوتاك كردن و ئەنفال و كىميابارانى ئەنجام داوه. هەربويىھەش لەداوى پېۋسىمى ئازادى عيراق و رووخانى رژىيمى دىكتاتۆرى، نويىنەرانى كورد جەختيان لمۇه کردىتىمۇ كە دەبى سوپای عراق سوپای پاراستنى خاك و گەلانى عراق بىت و جارييکى تر نەبىتىمۇ ئامرازى سەركوتىردن، جەختىشيان لە بەرەسمى ناسين و هيشتىنەوهى هيلىزى يىشىمەرگەي كوردستانىش كەردىتىمۇ.

بۆئەدوھی پیکگەو ئەرکى سوپای نویی عێراق بزانین، ئەمادده و بِرگانەی دەستوری نویی عێراق راڤە دەکەین کە ئاماژە بەسوپا دەکەن. بەھۆكمى ئەفوھى دەولەتی عێراق لەدەستوردا وەك دەولەتیکى فیدرالى پیناسە کراوه، مەسەلە کانى سوپا و ئاسایش و بەرگرى چۆتە خانە پیسپۆری و دەسەلاتە کانى دەسەلاتە فیدرالى کانى بەغداوه، بەوپییە دانان و جیبەجیکەرنى سیاسەتى ئاسایشى نیشتەمانی بەدامزراندن و بەریوەبردنی هێزە چەکدارە کانیشدو بۆ دایینکەرنى

دژايەتى تىرۆر لە دەستورى نوىسى عىراقدا

ئەمەش بۆ ھەریمى كوردىستان بايەخى تايىبەتى خۆى ھەيدە و بىيچگە لەپۆلىس و ئاسايىش، دەتوانىت ھېزى پىشىمەرگى كوردىستان لەچوارچىۋە پاسھوانى ھەریمدا رېك بخىتەمە، ئەفوھش بەماناي بىرەسى ناسىينى ياسايىي و دەستورىي ھېزى پىشىمەرگە دىت.

* كوردىستانى نوى ژمارە(3872) لە ۱۸/۱/۲۰۰۶

تىرۆر بۆتە دىاردەيدە كى مەترسىدارو كوشندەي ئەم سەردەمە لەزۆرىمى ولاتانى جىهاندا بەرناامە نەخشى تۆكمە بۆ روپەروبۇونۇمۇ داتراوا، ھەرلەمۇ چوارچىۋەيدا نەتمەدە كىگرتۇوه كان و زۆربىي ولاتانى دىكەي جىهان ياساى تايىبەت بەدژايەتى و بنەپەكىنى تىرۆريسان دەركەدووه.

بەحوكىمى ئەمە ئەمرۆ گۈرەپانى عىراق بۆتە يەكىن لە بەرە گەرمە كانى شەرى تىرۇزو زۇربىي تۆرەكانى تىرۆريستانى جىهانى ئەم ولاتەميان كەردىتە ئامانچ و دەياندۇيىت لىرەوە دژايەتى ھاپەيمانان و ئالاھەلگەرانى ديموکراسى و ئازادى بىكەن كە عىاقىيان لە گەورەتىرىن درىندە دىكتاتۆرى سەرددەم رىزگار كەردىوە پىيىان وايد پەيامى ئازادى و ديموکراسى لە عىراقەمە، شەمە زەنگى قەلا سەختە كانى دىكەي دىكتاتۆرى رۆشن دەكەتەمە و ھەر دەسيان پىن دەھىتىن.

ھەربۆيىشە ھېزە كانى تارىكى ھەمۇ و زەو تونانى خۆيان بۆشكىت پىھىنەنى نۆبىرەو ئەزمۇرنى ديموکراسى عىراق خستۇتە گەرو دەستىيان بەخوتىنى ھەزاران ھاولاتى بىتتاوان سوور كەدووه زىانىتى زۆريان لە سامانى ماددى و مەرۆيى ئەم ولاتە داوه . بەلام سەربارى ئەمە كارە دىزىوانە نەيان توانيوھ پەزىسى سىاسى و ديموکراسى ئەم ولاتە بودىتىن. بەلكو پەزىسە كە ھەنگاو بەھەنگاو در بەشەمە زەنگى تىرۆريستان دەدات و بەرە پىشەمە دەچىت.

کاري سیاسی بکهنه و له چوارچیوه د ډیموکراسی فرهی سیاسییدا جیګه خویان بکهنهو.

ئوهی لم برګهیدا سهبارهت بهتیر خراوهته روو ئوهیه که بهروونی و راشکاوي رېکه بههیچ لاينیک نادات په یهروی تیزیزم بکات یا هانی برات یا پروپاگندهی بو بکات یا زهminehهی بو خوش بکات یا پاساوی بو بهینیتلهو. هر بهپیهی ئهو برګهیده دهی په لمه مانی داهاتووی عیراق یاسایه کی تایبہت سهبارهت بهقدله کردنه ره گذپرسنی و تیزیزم و ته کفiro پاکتاوی تایفه گهري ده بکات و همموو رههنده کانی ئهو مهسله لانه روون بکاتهوه.

بهپیهی برګهیده دووی ماددهی حدوتی دهستور دولت پابند دهیت بشدري ده تیزیز بدهمموو شیوه کانیمهو و رېکهش بهوه نادریت که خاکی عیراق بیته باره گا یان ریپه و یان گوره پانی چالاکی تیزیزستان . لم برګهیدا زور بهروونی پابند بسوونی دولتی عیراق بشدري ده تیزیز خراوهته روو، رېکهش لوهه ده گیریت که خاکی عیراق بیته باره گا یان ریپه و یان گوره پانی چالاکی بو تیزیزستان. ئه منهش په یامینکی بههیزه بو تیزیزستان و هاوا کاره کانیان که له سایه دهستوري همیشه بی و په لمه مان و حکومتی هه لبېز برداوی داهاتوودا دژایدې کردنی تیزیز بهدوام دهیت ئوهش پابندیه کی دهستوري بیو ناتوانیت لیتی لابدیت.

بهپیهی برګهیده دووی ماددهی (۱۲۸) ای دهستور، دولتی عیراق ریز له قوربانیانی کاره تیزیزستیه کان ده گریتولوو چوارچیوهیدا خیزانی شهیدان و بریندارانی کاره تیزیزستیه کان قهربوو ده کرینهوه، بو ئهو مهبله دهیت په لمه مانی داهاتووی عیراق یاسایه کی تایبہت ده بکات.

* روزنامه ئاسو ژماره (۱۵۸) له (۱۰/۱۱/۲۰۰۵)

بههوي کاريکه دری سلبي تیزیز لسمه چاره نوسی سیاسی عیراق، زور بهروونی و راشکاوي هه لويست سهبارهت بهو ديارده قیزهونه و هر گيراه، سهرباري ئوهی کوچمه لمه نيشتماني عیراق یاسایه کی تایبہتی سهبارهت بنهبر کردنی تیزیز ده کردووه، ئهو یاسایه له پینج مادده پیکهاتووه، له مداده یه کدا پیناسهی تیزیز کردووه، له مداده دودا کاره تاوانکاري کانی تیزیز دهست نیشانکردووه، له مداده سیدا سزای قورسی له سیداره دانی داناوه بو ئهنجامده رانی، ئه سلی و شمریک و هاندرو نه خشید اندر و ته مولکاري ئمو کاره تیزیزستيانه، له مداده چواردا ئمو که سانه له سزا کانی ئهو یاسایه ده بخشرین که که پیش ئاشکرابون یا نه خشکي بشانی تاوانه که داموده زگا تایبہتیه کان ئاگه دار ده کهنهوه و ئهو ئاگه دار کردنمه یه بیته هوي دهستگير کردنی تاوانباران یا بدنهنجام نه گهياندنی کاره تاوانکاري که.

له مداده پینجی یاساکه دا همه مو تو اونه کانی دو توسيه ئهو یاسایه به تاوانی ئابروو بدر له چه لمه ده درین و هدروهه همه مو پاره و مدادو ئاميړه کانی تاوانکاري دهست به سفردا ګيراو موساده ده کرین. دهستوری په سنه دکراوی عیراقیش له چهند مداده و برګهیده کدا بهروونی ئاماژه یه کردووه پابندبوونی دولتی عیراقی بو دژایتی تیزیز دو پاتکر دوتنهوه.

بهپیهی برګهیده کی مداده حدوتی دهستور هر قهواره و ریبازیک قده غه ده کریت ئه گهر ره گه زپرسنی یان تیزیزیم یان ته کفiro یان پاکتاوی تایفه گهري په یهرو بکات، یان هانیان برات یان زهminehهیان بو خوش بکات یان بهرز بیان نرخیمنی یان پروپاگنده یان بو بکات یان پاساویان بو بهینیتلهو. هر لهو برګهیدا رېکه بهزبی به عسى سه امامی له عیراق و نمونه کانی نادریت له زیر همناویکدا بیت

کاربکمن و لە خزمەتى گەلانى عيراقدا بن و پاريزەرى ئاسايىشى گەل و نىشتمان بن ، هەروەها جەخت لەوە كرايمەوە كە ئەو دامودەزگايانە لەئىرچاودىرى پەرلەمان و ئەنجومەنلى و زىراندا بە شەفافىيە تەمە ئىش و كارو چالاكيە كايان ئەغام بەدن. دەستورى نويى عيراقىش كە جىڭەمى ياساى بەرپۇوه بەردىن دەگرىتىمەوە لە دواى پىكھىستانى حکومەتى نويى عيراق كارى پىنە كىرىت، بەررۇنى و راشكاۋى ئاماڻى بەئەرك و فەرمانە كانى ئەو دامودەزگايانە كردووە جەختى لەوەش كردۇتىمەوە كە دەبىت ئەو دامودەزگايانە بەشىيەدەكى ھاوسمەنگ لەلايمەن پىكھاتە كانى گەلانى عيراقمەوە بەرپۇوه بېرىن.

بەپىي بىرگەي يەكى ماددهى (٩٤) ئى دەستور عيراق بىچىگىلە لە دامودەزگا ئەمنىيەكان ، دەزگايكە كى ھەوالىگرى ناوهندى بەناوى دەزگايكە ھەوالىگرى نىشتەمانى عيراق دەبىت ، كارى ئەو دەزگايكە كۆك دەنمەوە زانىيارى و ھەلسەنگاندى ھەر دەشكەن سەر ئاسايىشى نىشتەمانى و پىشىكەشكەن دەبىت بە حکومەتى عيراق . ھەر بەپىي ئەو ماددهى دەبىت ئەو دەزگايكە لەئىر كۆنترۆلى كەسىكى مەددەنيدا بىت و لەلايمەن پەرلەمانەمەوە بە شەفافى چاودىرى كارە كانى بىكىت و دەبىت ئەو دەزگايكە دەزگايكە كى شارتانى بىت و بەپىي ياساو بەنەما كانى مافى مەرۇۋ كاربىكتا.

بەپىي بىرگەي يەكى ماددهى (٨١) ئى دەستور پەرلەمانى عيراق لە دواى دەست بە كاربۇنى لە چوارچىيە ئەو ياسايانەدا كە دەرى دەكەت دەبىت ياسايانە كى تايىبەت دەربىكتا بۇ دىارييەكىدىنى كارو ئەرك و دەسەلاتە كانى دەزگايكە ھەوالىگرى نىشتەمانى دامودەزگا ئەمنىيەكانى تىر، ھەر بەپىي ئەو ماددهى دەستور دەزگايكە ھەوالىگرى نىشتەمانى لەئىرچاودىرى راستەخۆي پەرلەماندا دەبىت و لەرۇوى ئىدارىيەشىمەوە بە ئەنجومەنلى و زىرانەمەوە دەبەستەتىتەمە. ھەر بەپىي ئەو دەستورووە

دەزگاكانى ھەوالىگرى و ئاسايىش لە عيراقى نويىدا

دامودەزگا ئەمنى و ھەوالىگرى كەنلى رژىمە بە عەس تۆمارىيەكى رەشيان لەپىشىلەرنى مافە كانى مەزۇدا ھەيە و دەستيان بە خۇينى ھەزاران تىكۈشەرەو ھاولۇتى گەلانى عيراق بە گشتى و گەللى كوردستان بە تايىبەتى سور بۇو ئەو دەزگا سەركوتەرەنە لە ژۇورە تارىكە كاندا بەنھىيەن و بەپىي ياساى جەنگەل بە فەرمانى سەرانى بە عەس كارە دىزىوە كانىيان ئەغامداوە لە ماوهى حوكىمانىاندا سەرەزەمەنلى عيراقىان كەردىسوو زىندايىكى گەورەو زېر زەمینە كەشى بە گۇرى بە كۆملە.

پەرسەنلە ئازادىي عيراق كۆتاپى بەرپۇمى دېكتاتۆرى بە عەس و ئەو قۇناغە دىۋارە ھېنارا ھەممۇ ئەو دامودەزگا سەركوتەرەنەش ھەلتە كان و بەشىكى زۆرى بە لەگەنامى تاوانە دىزىوە كانىيان كەوتە بەر دەست خەلکو حزب و رېكخراوە سیاسىيەكان .

لە قۇناغى ئازادى و لە ياساى بەرپۇوه بەردى دەولەتى عيراقدا تىزۇ تىرپوانىن و پىتەسەنلى ئۆز دامودەزگا ئەمنى و ھەوالىگرى كەن ھاتە گۈزۈي و جەخت لەوە كرايمەوە كە دەبىت نويىنەرانى ھەممۇ پىكھاتە كانى گەلانى عيراق لە دامودەزگاياندا كار بىكەن و بەتەنەها بۇ پىكھاتە يەك قۆرخ نە كىرىت، ھەروەها ئاماڻەش بەوە كرا كە دەبىن ئەو دامودەزگا نوييانە جىاوازىن لە دامودەزگا كانى رژىمە دېكتاتۆرى بە پىي پىوه رە كانى مافى مەرۇۋو بەنەما كانى دىمۇ كراسى

عیراق پیویستییه کی هەنونکدییه و رۆلی ئىجابی لەپاراستنی ئاسایشی هەریم و روپەروپونەوە تىرىزدا دەبیت.

* كوردىستانى نوى ژمارە(٣٨٨٢) لە ٢٩/١/٢٠٠٦

دامەزاندنى سەرۆكى دەزگاى ھەوالڭرى كە كەسىيىكى مەددەنی دەبیت لەسەر پېشنىازى ئەنجومەنلىقى دەزگاى ھەوالڭرى كە كەسىيىكى مەددەنی دەبیت لەسەر

دەستورى عیراق فۇرمىيەنى ياسايىي ئاشكراو شەفافى بەدەزگاى ھەوالڭرى نىشتىمانى و دامودەزگا ئەمنىييەكانى تىرى بەخىشىو و پابەندى ئەۋەشى كردوون كە بەپىتى بىنەماكانى مافەكانى مىزۇڭ كارەكانىان ئەنجام بىدەن. سەربارى ئەۋە دەستورى عیراق چەند بىنەمايىه كى دىكەشى بۇ پاراستنی ماف و ئازادىيەكانى ھاوللاتىيان دىيارى كردووه.

لەو چوارچىوەيدا و بەپىتى ماددەي (٣٥) ئى دەستور جەخت لەسەر پاراستنی كەرامات و ئازادىيە مىزۇڭ كراوەتسەوە و رىيگە نادىرىت ھىچ كەسىيىك بېتى بېپارى دادوھ دەستگىر بىرىت ياخود لېكۈلىنەوە لەگەلدا بىرىت. هەر ئەم دەستورە ھەممۇ جۆر ئەشكەنچىيە كى دەرۈونى و جەستەيى و ھەلسۈكۈتى نامىزۇ ئانسى قەدەغە كردووه و جەختى لەپاراستنی تاكەكمس لەززىلىكىرىنى فىكىرى و سىياسى و ئايىنى كردىتىوھ.

لەچەندىن ماددەو بېگەتى ترى ئەم دەستورەدا جەخت لە پاراستنی مافەكانى مىزۇقى يەكسانى و دادپەرەورى كراوەتسەوە.

ھەریمە كوردىستان كە ھەریمەنىيەنى بەرەسمى ناسراوى دەستورە خاونى ھەممۇ دامودەزگا رەسىيەكانى ياسادانان و جىبەجييىكىردن و دادوھرىيە. جىيگەتى خۆيەتى دەزگاى ھەوالڭرى نىشتىمانى كوردىستانى ھەبىت. دەشكى ئەم دەزگاى كەن دامودەزگا ئەمنىييەكانى ترى ھەریمدا لەسايىيە و وزارەتىكىدا بەناوى و وزارەتى ئاسايىشى نىشتىمانى كۆبىكىرنەوە، لەبەر رۆشنائى دەستورەدا دەكىرىت ئەم وزارەتە سەر بەئەنجومەنلىقى دەزگاى ھەوالڭرى كەن دەشكى ئەم دەزگاى كارەكانى ئەنجام بىدات. دامەزاندنى ئەم وزارەتە بۇ ئەم قۇناغە ھەستىيارە كوردىستان و

لهیه کسانی و عدداللهت ده کاتمه، ئەمەش گیانی بهرزوی هاولولاتیبوون بەرجەسته ده کات.

بەپیتی برگەی يەکی ماددهی (۱۷) ای دەستور، هەر هاولولاتیبەك مافی خۆیەتى تاییەتمەندی كەسايەتى خۆی ھەبیت و پاریزگاری لىن بکات، بەمەرجىتک له گەل مافی كەسانی دیکەو ئادابى گشتى دژ ناكۆك نەبیت. بەپیتی برگەی دووی ماددهی (۱۷)، شوینى نىشته جىبۇون رېزۇ پېرىزى خۆی ھەبیو دەبیت پاریزگاری لى بکريت. چۈنە زۇرۇدە يا پېشىكىن يا پەلاماردانى توشۇنىھە رىگەی پىتىدارىت، بەپیارى دادوھرى و بەپیتی ياسا نەبیت.

مادده کانى (۱۸) ای دەستور تايیەتە بەرگەزىنامەي عيراقى، ئەم مادده يە تىپۋانىنى نۇئ و شارستانى سەبارەت بەرگەزىنامە ھەبیو كە جياوازىيە كى زۇرى له گەل ياساى رەگەزىنامەي سەردەمى رېتىمى دىكتاتۆرى بەھەس ھەبیو. بەپیتی ئەم مادده يە، هەر هاولولاتىھە كى عيراقى مافی خۆیەتى رەگەزىنامە ھەبیت، ئەم رەگەزىنامەيە دەبیتە بنەماي هاولولاتىبوونى ئەو كەسە. ھەر بەپیتی ئەم مادده يە هەر كەسيك لىباوکىن ياخود دايىكىكى عيراقى لهدايك بوبىي بهاولولاتىھە كى عيراقى لهقەلەم دەدرىت، ئەمە جىنگەي سەرنجە ياساى رەگەزىنامە پېشىو تەنها ئەم كەسى بەعيراقى لهقەلەم دەدا كە لمباوکىن كى عيراقى لهدايك بوايد و حسابى بۆ دايىك نەدەكرد!

بەپیتی برگەيە كى ترى ماددهی (۱۸)، بەھىچ ھۆيەك رىگە نادىرىت رەگەزىنامە عيراقى لەھەر هاولولاتىھە كى لهدايكبۇرى عيراقى بىسەندرىتەمە ئەمەش بکات، ئەگەر كەسىكىش تۆمەتبار بىت ئەم بەپیتى ياساو لەسەر بېپارى لايىنەكى دادوھرى تايیەتمەند مامەلەمە ياساىي له گەلدا دەكىرىت و لەو مافانە بىبەش دەكىرىت. بەپیتی ماددهی (۱۶) ای دەستور، دەبىت ھەممو هاولولاتىان ھەللى وەك يەك و يەكسانى بۆ دەستەبەر بکىرىت و دوھەتىش زەمینە ئەو كاره خۇش دەکات. ئەم مادده يە جەخت

مافه مەددەنى و سیاسىيەكان لەدەستوورى عيراقدا

دەستورى عيراق لەچەندىن ماددهو بەرگەيدا ئاماژەي بەدایىنكردنى ماف و ئازادىيە كان بۆ سەرجمەن ئەتكەن بەبىي جياوازى كردووه. ئىمە لەم وتارەدا تەنها رووناکى دەخىينە سەر مافە مەددەنى و سیاسىيە كان و بەخويىنەرانى ئاشنا دەكىن. مادده کانى (۱۴ - ۲۲) ای دەستور تايیەتن بەدایىنكردن و پاراستنى مافە مەددەنى و سیاسىيە كانى هاولولاتىان لەو چوارچىيەيداو بەپیتى ماددهی (۱۴) ای دەستور ھەممۇ هاولولاتىانى عيراق لەبرەدەم ياسادا يەكسانو و ھىچ جياوازىيەك لەنیوانىاندا ناكىرىت بەھۆي (رەگەز، نەزاد، نەتمە، رەسمە، رەنگ، ئايىن، ئايىزا، باوەر، بارى ئابورى و كۆمەلائىتى). بەپیتى ناودرۇڭ كى ئەم مادده يە ھەممو هاولولاتىانى عيراق يەكسانن لەماف و ئەركداو ھەمموان هاولولاتى پەليەك و ھاوشانى يەكتىن.

بەپیتى ماددهی (۱۵) ای دەستور، ھەممۇ هاولولاتىبەك مافى ژيان و ئاسايش و ئازادى ھەبىو و ھىچ كەس ناتوانىت لەم مافانى بىبەش بکات، ئەگەر كەسىكىش تۆمەتبار بىت ئەم بەپیتى ياساو لەسەر بېپارى لايىنەكى دادوھرى تايیەتمەند مامەلەمە ياساىي له گەلدا دەكىرىت و لەو مافانە بىبەش دەكىرىت. بەپیتى ماددهی (۱۶) ای دەستور، دەبىت ھەممو هاولولاتىان ھەللى وەك يەك و يەكسانى بۆ دەستەبەر بکىرىت و دوھەتىش زەمینە ئەو كاره خۇش دەکات. ئەم مادده يە جەخت

هدر تاکیدا بهشیوه‌یه کی دادپهروه رانه مامهله بکریت لهبواری داده‌ری و کارگیریدا. همروه‌ها دهیت دانیشته کانی دادگا ئاشکرابن و مهگه مسنه‌له‌یه کی حمساس همه‌یت دادگا برپاری ئمه بدان دادگاییکردنه که بکریتنه نهینی. بهپیتی برپگه‌یه کی ترى ئهه مادده‌یه هدر یاساییک که دهه‌رچیت کاریگه‌ری بز رابردوو ناییت، مهگه دهقی پیچه‌وانه همه‌یت. ئهو بدهه‌ربونه یاسای باج و ره‌سمه کان ناگریتنه‌وه. هدر لهه چوارچیوه‌یدا یاسای سزادان کاریگه‌ری رابردووی ناییت، لهحاله‌تیکدا نهیت که زیاتر لهقا زانجی تومه‌تباردا بیت.

بهپیتی برپگه‌یه کی ترى ئهه مادده‌یه هدر که‌سیک بهتاوانکاری یان که‌تن تومه‌تباره، ئهگه پاربزه‌ری ندبوو دادگا له‌سدر حسابی خدر جی دهولدت پاربزه‌ریکی بو ده‌گری بوئه‌وه بدرگری لئی بکات. بهپیتی برپگه‌یه کی ترى ئهه مادده‌یه، ریگه نادیریت هیچ که‌سیک دهست به‌سر برکریت بهینه هو.

همروه‌ها بهندکردن یاخود دهستگیرکردن تنهنها لهه شوینه ره‌سیانه‌وه دهیت که بو مدهبستی بهندکردن دیاریکراون و ههه موو مدرجه کانی چاودبیری تهندروستی و کومه‌لایته تیدایه و له‌ژیر ده‌سه‌لاتی دهولتمدایه. بهپیتی دوا برپگه‌یه ئهه مادده‌یه ئهوراقی لیکوکلینه‌وه سفره‌تایی دهیت لمماوه (۲۴) سه‌عاتدا لهدستگیرکردنی تومه‌تبار بخريتنه بدهه‌ستی داده‌ری تاییه‌تمندو دهکریت ماوه که بو ههه مان ماوه و بو یه کجار دربزه بکریتنه‌وه.

بهپیتی مادده‌یه (۲۰) سه‌رجمه هاوللا‌تیان بهپیاوو ژنه‌وه مافی بهشداربوونیان ههیه له کاروباری گشتی و بوشیان ههیه سودمه‌ندبن لمماوه رامیارییه کان بهه‌مافی دهندکان و ههلبزاردن و خچپالا و تنيشه‌وه. ئهه مادده‌یه بهشیوه‌یه کی رون و ئاشکرا یه کسانی ژن و پیاو له کاروباری گشتی و سیاسییدا دهخاته رون.

تریشیان بیسدره شوین کراون. برپگه‌یه کی ترى ئهه مادده‌یه ریگه‌یه بهوه داوه ره‌گه‌زنامه عیراقی لهه که‌سانه بسنه‌ندریتنه‌وه که بدهه‌گه‌زنامه بونته عیراقی، ئهوهش دهیت بهیاسا دیاری بکریت و روونکردنوه پیتویستی لهباره‌وه بدريت.

بهپیتی برپگه‌یه کی ترى مادده‌یه (۱۸)، هدر عیراقییدک بزوي ههیه چهند ره‌گه‌زنامه‌یه کی همه‌یت، بهلام ئهه که‌سمه پوزتی سیادی یان ئاسایشی بالا و هربگریت، دهیت واز لهه‌گه‌زنامه و دهسته‌نیزاو بهینه، بز ریکخستنی دهیت یاسایه کی تاییهت له‌لایمن پدرله‌مانوه ده‌برکریت. بهپیتی برپگه‌یه کی ترى ئهه مادده‌یه ریگه نادیریت ره‌گه‌زنامه عیراقی ببه‌خشریت بهمه‌بستی سیاسه‌تی نیشته‌جیکردن که دهیت مایه‌یه تیکدانی پیکه‌هاتی دیموگرافی له‌عیراقدا. بز ریکخستنی مادده‌یه (۱۸) ای دهستور پیویسته پدرله‌مانی عیراق یاسایه کی تاییهت بهره‌گه‌زنامه ده‌بکات و ورده‌کاریه کانی ئهه مسنه‌له‌یه تیدا روون بکاتنه‌وه.

مادده‌یه (۱۹) تاییهت بهمه‌سنه‌له کانی داده‌ری و تیشك دهخاته سهه لاینه‌کانی. بهپیتی برپگه‌یه کی ئهه مادده‌یه داده‌ری سه‌ربه‌خزیه و هیچ ده‌سه‌لاتیک بزوي نیمه دهست له کاروباری و هربدات و تنهنها یاسا بهه‌سدره‌هه و مدرجه‌عی خزوی ده‌زانیت. بهپیتی برپگه‌یه کی ترى ئهه مادده‌یه تاوان و سزا دهیت بده‌قی یاسایی دیاری کرابن، بهوهش تنهنها ئهو کرده‌وانه بهتاوان داده‌نریت که یاسا دیاری کردن و سزای بو دانابن. همروه‌ها ناییت سزا‌یهک جیبه‌جنی بکریت توندتر بیت لهه سزا‌یهی له کاتی ئهنجامدانی تاوانه کمدا جیبه‌جنی کراوه.

بهپیتی برپگه‌یه کی ترى ئهه مادده‌یه دادگه‌رایی مافینکی پاربزراوه دهسته‌بهر کراوه بو ههه موو هاوللا‌تیهک. بهپیتی برپگه‌یه کی تر تومه‌تبار بیت‌تاوانه تا ئهو کاته‌یه لهدادگایه کی یاسایی و دادپهروه رانه کمی بهسمردا ده‌چه‌سپی. دهیت له‌گهمل

مافه ئابوورىيەكان لە دەستوورى عىراقدا

ئەگەر سەيرى دەستوورى عىراق بىكەين، دەبىنин يېجگە لە مافه مەددەنى و سیاسىيەكان، ئامازاشى بە مافه ئابوورى و كۆمەللايەتى و فەرھەنگىيەكان كەردووه و لە دەدەنلىقى ئەم دەستوورەدا ماددە كانى (٢٢ - ٣٥) بۇ دابىنكردن و پاراستنى ئەم مافانە دانراوه. ئىمە لەم وتارەدا تەمنا تىشك دەخەينە سەر مافه ئابوورىيەكان كە لە ماددە كانى (٢٩ - ٢٢) ئى دەستووردا باسيان لىۋە كراوه و بە خۇيىنەرانى ئاشنا دەكەين. بەپىيى ماددەي (٢٢) ئى دەستوور، ھەممۇرە حاولاتىيە كى عىراقى بەبى جىاوازى مافى كاركىدى هەيە، ئەمۇش بەشىۋەيەك بىت ژىانىيەك ئاسودە سەرفرازى بۇ مسوڭەر بىكەت. ئەمە لەم رۇوەرە تىپىنى دەكەين ئەمەيە كە مافى كاركىدى بۇ ھەممۇرە حاولاتىيەك بەرەوا بىنۇيەرە و هىچ كۆتىيەك بۇ كەس دانداواه.

بەپىيى بېرىغەيە كى ترى ئەم ماددەيە، پەيوەندى نېوان كېيکارو خاونە كار لە سەر بنەمايى ئابوورى رىيەك دەخىرىت، بەلام سەربارى ئەم بىنەمايە دەبىت بنەماي دادپەرەرە كۆمەللايەتى لە بەرچاو بىگىرى و كارى پى بىرىت، ئەمەش ئەم راستىي دەخاتە رۇو دەبىت ھاوسەنگى كۆمەللايەتى لە بەرچاو بىگىرى و نابىت رىگە ماف خواردنى كېيکارو چەسەنەرە بىرىت.

بەپىيى بېرىغەيە كى ترى ئەم ماددەيە دەبىت دەولەت رىگە بەپىكەپىتىنى سەندىكى او يەكىتىيە پىشەيەكان بىدات و شىۋاچى بۇون بەئەندامىيان و مافە كانىيان فەراھەم

بەپىيى ماددەي (٢١) ئى دەستوور رىگە نادىرىت هىچ ھاولاتىيە كى عىراقى تەسىلىم بە دەسەلاتىي بىگانە بىرىت. هەر بەپىيى ئەم ماددەيە دەبىت ياسايدى كى تايىبەت لەپەرلەمانسۇرە دەرىكىرىت بۇ رىكخىستنى مافى پەنابەرى سیاسى لە عىراقدا، هەر بەپىيى ئەم ماددەيە نابىت پەنابەرى سیاسى بىرىتە دەست لایەنېكى بىانى يان بەزۇر تەسىلىم بە دەولەتە بىرىتىو كە لىسوھى ھاتووه. هەر بەپىيى بېرىغەيە كى ترى ئەم ماددەيە مافى پەنابەرى سیاسى نادىرىت بە تۆمەتبارىك كە تۆمەتبار بىت بە تاوانى نېودەولەتى يان تىپۇرىستى يان هەر كەسىك زيانى بە عىراق گەيانىدىت.

بکات، بـو ورد کردنوهی ئەم مەسەلانە پىويستە ئەنجومەنی نويىندرانى عيراق ياسايدەكى تاييەت دەركات و هەمو لايەنەكانى ئەم مەسەلانە بخاتە رwoo.

ماددهى (۲۳) اى دەستور، شوينى مولىكدارىتى تاييەتى ديارىكىدووه بـهپىتى ئەم ماددهىه ئەم جۆرە مولىكدارىيە پارىزراوه خاونەكمى مافى سوود لىسەرگەتن و بـهكارھىيان و بـهپىتەرنى هەيە بـو بـهـرـزـهـوـنـدـىـ خـۆـىـ، ئـوـهـشـ بـهـپـىـ بـنـهـماـكـانـىـ يـاسـاـوـ بـهـمـهـرـجـهـىـ لـهـسـنـوـورـىـ رـىـپـىـدـرـاـوـىـ يـاسـاـيـيـ دـهـرـنـهـچـىـتـ. هـەـرـ بـهـپـىـ ئـەـمـ مـادـدـەـيـهـ نـابـيـتـ دـوـلـتـ مـوـلـكـىـ هـىـچـ كـمـسـىـكـ زـوـتـ بـكـاتـ، تـەـگـەـرـ بـهـپـىـ ئـەـمـ گـشـتـىـ واـيـغـواـسـتـ مـوـلـكـىـكـ دـهـسـتـىـ بـهـسـمـرـداـ بـگـيـرىـتـ دـهـيـتـ ئـەـمـ كـارـهـ بـهـپـىـ يـاسـاـوـ لـهـبـرـامـبـىـرـ قـەـرـەـبـوـوـيـهـ كـىـ باـشـ وـ دـادـپـەـرـوـرـانـهـ بـيـتـ كـەـخـاـونـ مـوـلـكـىـكـ رـازـىـ بـكـاتـ، دـهـيـتـ ئـەـنـجـومـەـنـىـ نـويـىـنـدـرـانـ يـاسـاـيـيـ كـىـ تـايـيـەـتـ بـوـ مـەـسـەـلـانـهـ دـەـرـبـكـاتـ وـ رـىـپـوـشـوـيـنـ وـ رـەـدـهـ كـارـيـيـهـ كـانـىـ بـخـاتـەـ رـوـوـ.

بـهـپـىـ بـرـگـەـيـهـ كـىـ تـرىـ مـادـدـەـيـ (۲۴)، هـەـمـوـ عـيـرـاقـيـيـكـ مـافـىـ ئـاسـاـيـيـ خـۆـيـتـىـ لـهـهـرـ شـوـيـنـيـكـ عـيـرـاقـداـ مـوـلـكـىـ هـەـيـتـ، بـەـلـامـ لـەـگـەـنـ ئـەـوـدـداـ رـىـگـەـ بـهـھـيـچـ كـەـسـ نـادـيـتـ مـوـلـكـدارـىـ بـوـ مـەـبـەـسـتـىـ شـىـوانـدـنـ وـ گـۆـرـىـنـىـ دـېـسـوـگـرافـىـ بـەـدـەـسـتـ بـهـيـنـىـ، وـەـكـ ئـەـمـوـهـىـ كـەـرـكـوـكـ وـ نـاـوـچـەـكـانـىـ تـرـ بـوـ تـەـعـرـيـبـ وـ سـرـپـىـنـدـوـهـىـ روـخـسـارـىـ كـوـرـدـەـوارـىـ ئـەـمـ نـاـوـچـانـهـ ئـەـنـجـامـىـ دـاـوـ تـائـيـسـتـاشـ شـوـيـنـ بـرـىـنـهـ كـانـيـانـ سـارـپـىـزـ نـدـبـوـونـ.

ھـەـرـ بـهـپـىـ بـرـگـەـيـهـ كـىـ تـرىـ ئـەـمـ مـادـدـەـيـهـ رـىـگـەـ بـهـھـاـوـلـاتـىـ بـيـانـىـ نـادـيـتـ بـيـتـهـ خـاـونـ مـوـلـكـىـ نـەـگـواـزـراـوـهـ وـەـكـ زـوـىـ وـ خـانـوـبـمـەـ. مـەـگـەـرـ حـالـمـتـيـكـ يـاسـاـ بـەـدـەـرـىـ كـرـدـيـتـ وـ رـىـگـەـيـ پـىـداـيـىـ. بـهـپـىـ مـادـدـەـيـ (۲۵) اى دـەـسـتـورـ، دـوـلـتـىـ عـيـرـاقـ رـىـگـەـ دـەـدـاتـ بـەـئـازـادـىـ كـىـكـارـوـ شـتـومـەـكـ وـ سـەـرـمـاـيـىـ عـيـرـاقـىـ هـاتـوـچـىـ پـىـ بـكـرىـتـ

لەنیوان ھەریم و پارىزگا كانى لەلاتدا، بـوـ رـىـكـخـسـتـنـىـ ئـەـمـ مـەـسـەـلـانـهـ وـ وـرـدـ كـرـدـنـوـهـىـ پـىـوـسـتـهـ ئـەـنـجـومـەـنـىـ نـويـىـنـدـرـانـ يـاسـاـيـهـ كـىـ تـايـيـەـتـ دـەـرـبـكـاتـ.

بـهـپـىـ مـادـدـەـيـ (۲۶) اى دـەـسـتـورـ، رـىـگـەـ بـەـدـەـلـەـتـ دـراـوـهـ رـىـفـۆـرـمـىـ ئـابـورـىـ بـهـپـىـ بـنـهـماـيـ مـۆـدـرـىـنـىـ ئـابـورـىـ بـكـاتـ وـ لـمـوـ چـوارـچـىـوـهـىـدـاـ گـەـشـەـ بـهـوـبـەـرـھـىـنـانـىـ سـامـانـىـ لـەـلـاتـ وـ سـەـرـچـاـوـهـ كـانـىـ هـانـدـانـىـ كـەـرـتـىـ تـايـيـەـتـ بـدـاتـ.

بـهـپـىـ مـادـدـەـيـ (۲۷) اى دـەـسـتـورـ، دـەـبـيـتـ ئـەـنـجـومـەـنـىـ نـويـىـنـدـرـانـ يـاسـاـيـهـ كـىـ تـايـيـەـتـ سـەـبـارـەـتـ بـەـھـانـدـانـىـ وـ بـهـەـرـھـىـنـانـ لـەـكـەـرـتـەـ جـۆـرـبـەـجـۆـرـەـ كـانـداـ دـەـرـبـكـاتـ وـ ئـەـمـ مـەـسـەـلـانـهـىـ تـىـداـ وـرـدـ وـ روـونـ بـكـاتـهـوـهـ.

مـادـدـەـيـ (۲۸) اى دـەـسـتـورـ، جـەـختـىـ لـەـسـدـرـ پـارـاستـنـىـ حـورـمـەـتـىـ مـوـلـكـ وـ مـالـىـ گـەـشـتـىـ كـرـدـۇـتـوـهـ وـ بـەـئـەـرـكـىـ سـەـرـشـانـىـ ھـەـرـ ھـاـوـلـاـتـىـيـهـ كـىـ عـيـرـاقـىـ دـانـاـوـهـ. بـهـپـىـ بـپـگـەـيـهـ كـىـ تـرىـ ئـەـمـ مـادـدـەـيـهـ، دـەـبـيـتـ ئـەـنـجـومـەـنـىـ نـويـىـنـدـرـانـ يـاسـاـيـهـ كـىـ تـايـيـەـتـ دـەـرـبـكـاتـ، دـەـبـيـتـ لـمـوـ يـاسـاـيـداـ شـىـواـزـىـ پـارـاستـنـ وـ بـهـپـىـتـەـرـدـنـ وـ مـەـرـجـىـ كـارـپـىـكـدنـىـ مـوـلـكـەـكـانـىـ دـوـلـەـتـ وـ سـەـنـوـرـىـ تـەـنـاـزـولـ لـىـنـنـهـ كـەـرـدـنـيـانـ بـەـرـدـىـ بـخـىـتـتـهـ رـوـوـ.

بـهـپـىـ مـادـدـەـيـ (۲۹) اى دـەـسـتـورـ، مـەـسـەـلـەـكـانـىـ تـايـيـەـتـ بـەـھـپـانـدـنـ وـ هـەـمـوـارـكـدنـ وـ بـەـخـشـىـنـىـ بـاـجـ وـ رـسـومـاتـ تـەـنـهـاـ بـهـپـىـ بـنـهـماـكـانـىـ يـاسـاـ دـەـبـيـتـ. بـهـپـىـ بـرـگـەـيـهـ كـىـ تـرىـ ئـەـمـ مـادـدـەـيـهـ دـەـبـيـتـ ئـەـنـجـومـەـنـىـ نـويـىـنـدـرـانـ يـاسـاـيـكـ دـەـرـبـكـاتـ بـوـ بـەـخـشـىـنـىـ خـاـونـ دـەـرـامـتـهـ نـزـمـەـكـانـ لـمـبـاجـ، بـمـوـهـشـ جـۆـرـىـكـ لـەـبـرـزـكـرـدـنـوـهـىـ ئـائـتـىـ زـيـانـ وـ عـهـدـالـتـىـ كـۆـمـدـلـاـيـهـتـىـ پـەـيـرـوـ دـەـكـرىـتـ.

مادده‌یه ظامژه به مافه کانی مندانان دهکات و باسی ئمهوه دهکات که مندانان
ما فیان بسمر دایک و باوکیانمهوه ههیه له پهروهه ده چاودییری و فیئرکردنیاندا،
هرهودهها باسی ئمهوهش دهکات که دهیت مندانانیش ریزی دایک و باوکیان بگرن و
له کاتی ههژاری و په کكمونهی و پیریدا چاودییری و هاوکاریان بکمن. بیگومان ئهمه
راسته بدلام دهیت دولتیش له کاتی پیوستدا هاوکاری مندانان و دایکان و
باوکان بکات و ستداده سنتیه کانسان داین بکات.

بەپیش بىرگەيەكى تىرى ئەم ماددەيە رىيگە بەوهە نادىريت مندالان لەمۇروى ئابورىيەمەه بىچەھوسيئىندرىتەوە دەپىت دەولەت ھەمەو روپوشۇيىنىكى پېتىۋىست بىگرىتىبەر بىز چارەسەركەدنى كىشەكانىيان و دابىنكرەدنى پىداوېسىتىيەكانىيان و ياراستنى مافەكانىيان.

بەپیشی دوا بىرگىدى ماددەسى (۲۹) ئى دەستور، رىنگە بەھىچ جۆرە توندوتىيىزىيەك نادىرىت لەخىزان و خويندنگاو كۆمەلدا، بىڭومان بۇ ئەم مەسەلەيەش دەيىت بىلەمان، حكىمەت ياسا، بىيارى، بىت سىت دە، بىكاك.

ماددهی (۳۰) ای دستورور تایبته بدبیمه کومهلا یهتی و تهندروستی، بهپیشی نهم ماددهیه دولهت دبیت بیمه کومهلا یهتی و تهندروستی و پیداویستیه کانی ژیانیکی ئازادو ئاسووده بۆ هەر ھاولاتیهک دابین بکات لەدرامەت و خانووی گونجاو، لەمادده کەدا جەختی لەدابینکردنی ئەو شتانه بۆ تاک و خیزان بەگشتی و مندانلەن و زشان مەتاسەتی، كردەتمەد.

به پیش از پرگاه کی ترسی ئەم ماددەیە دەبیت ئەنجومەنی نوینەران یاساپەی کە
تاپىدەت سەبارەت بەدابىنکردنى بىممە كۆمەلایەتى و تەندروستى بۇ ھاوا لاتىانى
عىراق دەرباكات دەبیت ئەم یاساپەي ھەمۇ و وردەكارىپە كانى ئەم مەسىلەيە روون
بىكەتەمە زامننى ئەم بىكەت کە بىممە بۇ پېرو نەخۇش و پەككەفوته ئاوارە و بىكەرە بى

ماهه کۆمه‌لایه‌تی و فرهه‌نگیه‌کان له‌ده‌ستووری عیراقدا

دستوری عراق تیشكی خستوته سهر ههمو بواره کان و ماف و ئەرکە کانی
هاوولاتیانی لە بوارانەدا دیاری کردووه. ئىمە لم و تارەدا تیشك دەخینە سهر
مافە كۆمەلایەتى و فەرھەنگييە کان و ماددە بىرگە کانى تايىبەت بەم مەسەلانە
لە دستوردا شى دەكىيەمە. ماددە کانى (٢٩ - ٣٥) ئى دستور تايىبەت بە مافە
كۆمەلایەتى و فەرھەنگييە کان، ئىمە هەمول دەدىن تیشك بىچە يىنە سهر ئەم ماددانە و
بە خۇئەرانى ئاشنا بىكەين.

مداددهی (۲۹) ای دهستور تایبده‌ته به پاراستنی خیزان و ئەندامە کانی. ئەو مداددهیه خیزان بەبنەماو كۆلەكەی كۆمەل دادنیت و دەولەتیش پابەند دەکات كە پاریزگاری لەقەوارە خیزان و بەها ئايینى و ئەخلاقى و نىشتەمانىيە کانى بکات. بېرگەيەكى ترى ئەم مداددهیه جەخت لەپاراستنی مافە کانى دايکا يەتى و مندال و پير دەکاتمۇ، بېڭۈمان دەبىت ئەنجومەنى نويىنەران بۆ ورد كەرنەوەي ئەو مەسەلەنەو چۈنىيەتى پاراستنی مافى ئەو كەسانە ياساى تایبەت دەرىكەت و ھەممۇ رەھەننەدە كانى ئەو مەسەلەنە بخاتە رۇو.

له بُرگه يه کي ترى ئەم ماددە يەدا باسى چاودىرى گەنجان دەكەت و ئامازە بەوه
دەكەت كە دەبىت زەمينىھى گونجاو بۇ گەشەپىدانى بەھەرە و توئاناي گەنجان
بېرەھىت. بېڭۈمان دەبىت ئەنخۇمىدىنى نويىشەران و ئەنخۇمىدىنى وەزىران رېوشۇنى
پېۋىست بىگىن بەھەر بۇ جىيە جىنگىركەنلى خواتىھە كانى گەنجان. بىرگە يە كى ترى ئەم
پېۋىست بىگىن بەھەر بۇ جىيە جىنگىركەنلى خواتىھە كانى گەنجان. بىرگە يە كى ترى ئەم

بره خسینیت و لهو چوار چیوهیدا دهیت له قوناغی سمهه تاییدا خویندن تموزیمی بیت و هموټی قهلاچوکردنی نه خویندهواریش بدریت. برگهیده کی ترى ئه مدادهید جهخت لمهه ده کاتهوه که خویندن و فیرکردن مافی روای همه موهو هاوولاتیانی عیاراقدو له سمهه رجم قوناغه کانیشدا به خوړایی دهیت. ئه مهش خوی له خویدا پشتگیریه کی به هیزی دهولته بؤشهوهی هاوولاتیان مندالله کانیان بنیرنده به رخویندن و سمهه رجم قوناغه کانیان پی تمواو بکمن، چونکه ئه ګهر ئه مه پشتگیریه نهیت و خویندن به پاره بیت، زړ خیزان ناتوانن مندالله کانیان بنیرنه به رخویندن و همه موهو قوناغه کانیان پی تمواو بکمن.

برگهیده کی ترى ئه مدادهیده ئه مه ده خاته رwoo که دهولت هانی تویېښهوهی زانستی ده دات بؤمهبستی ئاشتیانه و خزمه تکردنی مرؤفا یهتی و داهینانو دوژنیمهوه. به پیشی دوا برگهیده مدادهی (۳۴)، پیویسته ئه خومهنه نوینه ران یاسایه کی یاسایه کی تایبیدت ده ریکات بؤ دهسته به رکردنی فیرکردنی تایبیدت و ئه هلهی. یېگومان لهو یاساییدا همه موهو وردہ کاریه کانی ئه مدهله ده خرته رwoo.

* کوردستانی نوی ژماره (۳۸۹۱) له ۲/۸/۲۰۰۶

سد پرداشت دهسته بهر بکریت. هدر به پیشی ئه برجهیده دهیت کار بؤ پاراستنی ئه هاوولاتیانه بکریت له نه خویندهواری و هدمه اری و ههول بدریت شوینی نیشته جیبوونیان بؤ دابین بکریت.

به پیشی مدادهی (۳۱) ای دهستور، له سمهه دهولت پیویسته چاودییری تهندروستی همه موهو هاوولاتیان بکات و بایهخ به تهندروستی گشتی برات و همه موهو همه ولیکی بخاته ګهر بؤ خوپاراستن و چاره سمهه کردن. بؤ ئه مه مدهبسته ش دهیت هموټی بنياتانی نه خوشخانه و دامه زراوهی تهندروستی جوړ او جوز برات.

به پیشی برگهیده کی ترى ئه مدادهیده، دهیت ئه خومهنه نوینه ران یاسایه کی تایبیدت ده ریکات بؤ ریگه دان بد دسته و که سان بؤمهوهی نه خوشخانه و بنکدی تهندروستی و خانووی عیلاجی تایبیدت به چاودییری و سمهه پرداشتی دهولت دروست بکمن.

به پیشی مدادهی (۳۲) ای دهستور، دهیت ئه خومهنه نوینه ران یاسایه کی تایبیدت ده ریکات بؤ چاودییری کردنی که مئه ندامان و خاوند پیتاویستیه تایبیده کان، مه بستی ئه مه کارهش ئمهوهی که ئه که سانه تیکه لاو به کومه لېکرینهوهو هموټی ګډه پیدان و پیشگیاندیان بدریت.

مدادهی (۳۳) ای دهستور، جهخت لمهه ده کاتهوه که همه موهو که سیک مافی ژیانی ههیه و دهیت زه مینه ژینگهیده کی شارامی بؤ دابین بکریت. هدر به پیشی برگهیده کی ترى ئه مدادهیده دهیت دهولت ئه رکی پاراستنی ژینگه و همه جوزی ژینه دهور دهسته بهر بکات.

مدادهی (۳۴) ای دهستور، که له چوار برگه پیکهاتووه تایبیده به فیرکردن و تویېښهوه، به پیشی ئه مدادهیده فیرکردن با یه خینکی ګهوره ههیه و هوکاری ئه ساسی پیشخستنی کومه له، لفهه ئه مه با یه خه دهیت دهولت زه مینه له بار بؤ فیرکردن

هډلسوکموټی نامروڻانهی له گه لدا بکريت هدر ئهو بړگه یه ئډوه ده خاته روو که ئډوه دانپيانانه بئي بايه خه له ژئير زه بري هډرهشه و ئه شکه نجدها و هر ګيراييٽ، هدر که سينکيش هډلسوکموټی لهو جو رهی له گه لدا کراييٽ بئوي هه یه سکالاً و داواي خوی پيشکهش بهداد گا بکات و داواي قدره بلوی ماددی و معنیه یو ئډو زيانانه بکاتمهو که ليٽي کمو توهه. به پېي بړگه یه کي ترى ئډو ماددیه، ده يٽت ده ټهه به ياسا هموٽي پاراستني مافی تاکه کمس برات و رينگه ش به سه پاندنی فيکري و سياسی و تاييٽني نه دات. ئډوهش زه مينه ئازادي تاکه کمس خوش ده کات.

به پېي بړگه یه کي ترى ئډ ماددیه ده يٽت ده ټهه ياخود ئه نجومه یو نويه هران به پېي ياسايدك کاره کانی بېگاري، کۆيله بي، بازركانی کۆيله، بازركانی ڙن و مندار و بازركانی کردن به سينکس قد دغه بکات. ئډوهش ده چيٽه خانه ی پاراستني ماف و به ها کانی مرؤفه وه.

مادده ۳۶) ای ده ستور، جهختي له ئازادي راهه بې پین و ئازادي روزنامه گهري و چاپکردن و بلاوکردن هوهه را گهياندن و ئازادي کوٽرو و کوبونهه و خوبيشاندانه ئاشتیانه کرد ټهه، به لام ئډوه جي گهه سفرنجه له ماددې یده ده ټهه ده ستوره برکردنی ئډو ئازادي یانه به ستورتموه بډوه که پېچه وانه سیستم و ئادابي گشتني نه بیٽ، مادده که ئډوهشی روون نه کرد ټهه که سیستم و ئادابي گشتني چي ده ګريٽهه، هدر بويه ش پېویسته ئه نجومه یو نويه هران ياسايده کي تايه هت لمو باره یوه ده بکات و هه مهه ورده کاري یه کانی ئډو مهه لانه روون بکاتمهه.

مادده ۳۷) ای ده ستور تايه هت به ئازادي دامه زاندنی کومه لډو حزبه سياسيه کان، به پېي ئډ ماددې ده يٽت ئه نجومه یو نويه هران ياسايده کي تايه هت لمو باره یوه ده بکات، ده يٽت ئډو ياسايده کي ديموکراسی و شارستانی بېٽ و تييدا ئازادي کاري سياسي حزبه سياسي و کومه لډو رېکخراوه پيشه یه کان

ئازادي یه کان له ده ستوري عيراقت

پروفسوري ئازادي عيراقت كوتائي بډرې یمی دیكتاتوري به عس هیناو پاش چند دين سال ژيبر دهستي خوزي ئازادي لم ولاټه شه له لههات و ئيدي زه مينه ئډوه ره خسا که هاوللاتيان به ئازادي و ئاره زهه خويان متمانه بهو کمانه بهه خشن که ده يانه ويٽ حوكيمان بکهن.

لهو چوار چيوههدا هاوللاتيانی عيراقت له ماوهی سال یکدا به شداری سی پروفسوري هدلې شاردنی ديموکراسیان کرد و لمړي سندوچه کانی ده نگانه هوه به شیوازی کي ئاشتی و شارستانیانه دنگیان بټ نوینه هرانی دلخوازی خويان داو ته نامه ده ستوري ولاټيشه بهدنگي ئډوان په سهند کرا. هدر بويه ش له چند دين بړگه و مادده ئډو ده ستوره دا ئاماژه به زاره ده ئازادي کراوهه و هک مافيکي ئاسايني هاوللاتيان بر جهسته کراوهه ده يٽت هموٽي ريز گرن و جي به جي گردنی بدريت. مادده کانی (۴۵ - ۳۵) ای ده ستور تايه هت به ئازادي یه کان و ئيمه هډول ده دين مادده به مادده تيشکي بخدينه سلرو بټ خوينه رانی شی بکهينه هوه.

مادده ۳۵) ای ده ستور جهخت له سهر پاراستني که رامه ت و ئازادي مرؤډ ده کاتمه هوه لهو روان ګه یوه ئاماژه بډوه ده کات که نايه هت به بې پېياري داده هری هیچ که سیک ده ستگي ګريٽهه ياخود لیکولینه هوهی له گه لډ بکريت. ئه مهه ش خوی له خویدا پېویزی سه رو هری ياساو بواري داده هری ده خاته روو. به پېي بړگه یه کي ترى ئډو مادده یه رينگه نادریت هیچ که سیک ئه شکه نجده ده روونی و جهسته یي بدريت و

ھەوادارانى ھەرئاين و ئايىنزايسە بۆيان ھېيە ئىدارەت ئەمقاف و دامودەزگا ئايىنييەكانى تىرى بەئازادى بەرپىوه بەرن و دەبىت ئەنجومەنى نويىنەران ياسايسىدە ئايىبەت لۇ بارەيدۇ دەربکات. بەپىنى بېرگەيەكى ترى ئەمادەدە، پەرسەتلىنى شوينە ئايىنييەكان ئازادە رىيگەلى ئەنگىرىت و دەبىت دەولەت پاراستىنى ئەم شوينانە دەستەبەر بکات.

مادەدە (٤٢) ئى دەستور، ھەر ھاولۇتىيەكى عىراقى ئازادە لەپۇرى مەۋەنەدە گۆاستىنەوە گەشت و گۈزارو نىشەجىبۇون لەناوەوە دەرەوەي عىراقدا. ئەم دەستورە ئەم ئازادىيە بۆ ھاولۇتىيەنى عىراقى گىپارادەتموە كە لەسەردەمى رېيىمى بەعسىدا زەوت كرابۇو.

ھەر بەپىنى ئەم مادەدە، نايىت ھىچ ھاولۇتىيەكى عىراقى نەفى بىكىت و دوور بخىتتەوە. يان رىيگەلى پېندرى بىگەپىتتەوە بۆ نىشەمانەكە. بىنگومان لەسەردەمى بەعسىدا ھەزاران كوردى فەيلى دور خابۇنەوە، تەنانەت رەگەزىنامەي عىراقىشىان لى سەندىرا بىزۆو و رىيگەيان نەددەدرا بۆ خاكى خۆيان بىڭەرنەوە.

بەپىتى مادەدە (٤٣) ئى دەستور، دەبىت ئەنجومەنى نويىنەران ياسايسىدە ئايىبەت دەربکات سەبارەت بەدامەزراوه كانى كۆملەتكەمى مەدەنى. بەپىتى ئەم ياسايسىدە دەبىت ھەولى ئەكتىف كەردىنى ئەم رىكخراوانە و گەشەپىيەنەن بىرىت بۆئەمە كە بشىۋەيدەكى ھىمەنەن و ئاشتىيانە ھەولى بەدىيەننەن ئامانج و ئاواتەكانىان بەدن.

ئەمە جىنگىدى سەرخە لەپىگەيەكى ترى ئەم مادەدە بىس لەمە دەكتات كە دەبىت دەولەت ھەولى بەرزىرىنەوە ئاستى خىل و ھۆزەكان بىرات و گۈنگىيان پى بىرات. جەختىشى لەوە كەردىتتەوە كە رىيگە بەو نەرىتە خىلەكىانە نەدرىت كە لەگەل بىنەماكانى مافى مەرقىدا ناگۇغىن. ئەمە تىيېتىنى دەكىت ئەم مادەدە دوو شتى دىزۇ ناكۆكى كۆكرەزتەوە، لەلايدەك باسى كارا كەردى دامەزراوه كانى كۆملەتكەمى

بەخاتەرە، بەپىتى ئەم ياسايسىدە بىت ھەر ھاولۇتىيەك ئازاد بىت لەمە لەچ حزب و كۆملەتكەدا كار دەكتات، ياخود وازىبان لى دەھىنەن و نايىت ھىچ ھاولۇتىيەك بەزۆر بىكىتە ئەندامى ھىچ كۆملەت و حزىيەكى سىاسىي يان فشارى بىرىتە سەر بەر دەوام بىت ئەندامىتى كۆملەت و حزىيەكى سىاسىيدا بىتچىگە لەمانەش ھەر ھاولۇتىيەك دەبىت ئازاد بىت لەمە كە بىتلاين بىت و كارى سىاسىي نەكتات.

بەپىتى مادەدە (٣٨)، ھەممۇ پەپۇندى و نىزىدراؤىكى گەيانىن لە (نامە، بروسكە، تەلەفۇن، نامە ئەلكەتۈنى) دەبىت ئازاد بىت و نايىت بەنھىتى چاودىتى بىكىت ياخود ھەستى لى رابكىرىت ياخود ئاشكرا بىكىت. تەنها لەيدەك حالتدا دەتوانىت چاودىتى ھەر بوارانە بىكىت ئەۋىش لەپەر پېيىستى ياسايسى و ئاسايش ئەمەش تەنها بەپەيارى دادوھرى دەبىت.

مادەدە (٣٩) ئى دەستور، ئازادى كاروبارى كەسى دەخاتە روو بەپىتى ئەم مادەدە كە ھەر ھاولۇتىيەكى عىراقى بەپىتى (ئايىن، ئايىنزا، بېرپاواھر، وىستى خۇرى) پابەندى كاروبارى كەسىيەن دەبن، بۆ رۇونكىرىنەوە ھەممۇ رەھەنەدەكانى ئەم مەسەلەيە دەبىت ئەنجومەنى نويىنەران ياسايسىدە ئايىت دەربکات. ئەمە جىنگىدى سەرخە پېشتر ھەممۇ ھاولۇتىيەنى لەسەرەنسىرى عىراقدا پابەندبۇون بەيدەك ياساوه، ئەمۇيىش ياساى بارى كەسىتى بۇو. مادەدە (٤٠) ئى دەستور، جەخت لەمە دەكتاتە كە ھەر ھاولۇتىيەكى عىراقى ئازادە لەفيكرو و يېزان و باورەدا، ئەمەش ئەم راستىيە دەخاتە روو كە ھىچ كەسىتىك بەزۆر ھىچ فيكرو باورەيىكى بەسەردا ناسەپېتىرت.

بەپىتى مادەدە (٤١) ئى دەستور، دەبىت ھەوادارانى ھەر ئايىن و ئايىنزايدەك دابە ئايىنييەكانىان بەئازادى ئەنچام بەدن، ھەر ئەم بېرگەيە ئاماڭەشى بەمە كەردووە كە دابى حوسەينىيەش بەئازادى ئەنچام بىرىت. جىنگىدى سەرخە رېيىمى بەعس ئەم رىيورەسە ئايىنييە قەدەغە كەدبۇو. ھەر ئەم مادەدە جەختى لەمە كەردىتەوە كە

دەسەلاتە فىدرالىيە كان لە دەستوورى عىراقدا

بەپىيى دەستوورى نوپىيى عىراق، دەسەلاتە فىدرالىيە كان پىك دىت لە دەسەلاتانى ياسادانان و دەسەلاتى جىبىھىنكردن و دەسەلاتى دادوھى، ئەم سى دەسەلاتە پىپۇزىرى و ئىركەكانيان لەسەر بىنمای پەنسىپى جياڭىرىنىھەوھى دەسەلاتە كان ئەنجام دەدەن.

يەكم : دەسەلاتى ياسادانان

بەپىيى دەستورى نوئى دەسەلاتى ياسادانانى فىدرالىيە لەدوو ئەنجومەن پىك دىت ئەوانىش ئەنجومەنلىنى نويىندران و ئەنجومەنلىنى فىدرالىيە، ئەمىش سىما و رووخساري سىستمى فىدرالىي عىراق نىشان دەدات.

يەكم: ئەنجومەنلىنى نويىندران(پەرلەمان): ئەم ئەنجومەنە كە خۆى لەپەرلەمانى فيدرالىدا دېيىتىدۇ، نويىنرايمىتى سەرچەم پىتكەتە كانى گەلانى عىراق دەكت، ھەر (10000) سەد ھەزار كەمس يىك نويىندرىيان لەپەرلەمان دېيىت كە ھاولۇتىان بە رىيگەن دەنگىدانى گشتى نەيىنى و راستەخۆ لەرىي سندوقە كانى دەنگىدانىفۇد مەتمانەمى پىتدەبەخشن. تەمەنلى ئەنجومەنلىنى نويىندران وەك ھەر پەرلەمانىيىكى دىيکە چوار سالە. بېيارەكان لەكۈبۈنەوە كانى ئەم ئەنجومەنەدا بە زۆرىنەي سادە دەدرىيەت، ئەمەش بە ئامادەبۇونى زۆرىنەي رەھاي ئەندامانى.

دەسەلاتە كانى ئەنجومەنلىنى نويىندران: ئەم ئەنجومەنە وەك ھەر پەرلەمانىيىكى ولاتانى دېمۇكراسى پىيگە و دەسەلاتى خۆى ھەيە و ھەزمۇون و بالا دەستى بەسەر

مەددەنى دەكت، لەلايەكى تىرەوە باسى بەرزىرىدىنەوە ئاستى خىل و ھۆزە كان دەكت كە دوو شتى دژ بېيەكн. ماددە (44) ئى دەستوورە كە، وەك زەمانەتىك وايە بۇ پاراستنى ماف و ئازادىيە كانى دوتۇرى دەستوورى عىراق و جەخت لەمە دەكتەمە كە ئەم ماف و ئازادىيەنە نابىت كۆت و سىنوردار بىرىت بەپىيى ياسا نەبىت بۇ مىرچە زىيان بەجمۇھەرى ماف و ئازادىيە كان نەگەيەنېت.

* رۆژنامەن (ئاسو) ژمارە (189) لە ٢٠٠٦/٩/٢

- ۶- ئهم ئهنجومدنه لهسمر پیشنیازی ئهنجومدنه و هزیران بالیوژو خاوهن پله تایبېته کان داده مهزريښت.
- ۷- ئهم ئهنجومدنه لهسمر پیشنیازی ئهنجومدنه و هزیران سهروکی ئهر کانی سوپاوا یاریده درانی و خاوهن پله فرماندهی فېرقه و بهره و ژورو سهروکی ده زگای هدوالکرۍ داده مهزريښت.
- ۸- ئهنجومدنه نويښه ران لهسمر داواي زورینه ئهنداماني و لهسمر بنچينه داوايکي رووا و هودار ده توانیت لهسروک کۆمار بېرسیتوله.
- ۹- ئهم ئهنجومدنه به زورینه رههای ده نگی ئهنداماني ده سهلاټي لهسمر کار لابردنه سهروک کۆماري ههیه، دواي شهودي لهلایمن دادګای بالائی فيدراليه ده بههکیک لهم سئ تومهته خواره و تومهه تبار ده کړیت (۱- شکاندنه سویندی دهستوری ۲- پیشېلکردنی دهستوری ۳- خیانتي گډوره)
- ۱۰- هدر ئهنداميکي ئهنجومدنه نويښه ران بوی ههیه پرسیار ئاراسته سهروک و هزیران و هزيره کان بکات لهسمر هدر باههکیک که په یوندی پییانه و ههیه.
- ۱۱- لاسی کهم (۲۵) ئهندام لههنداماني ئهنجومدنه نويښه ران بزیان ههیه باههکیکي گشتني جنه روو سهبارهت به سیاست و چونیهه کاري ئهنجومدنه و هزیران يان يهکیک لموزاره کان و دهیت سهروکی ئهنجومدنه و هزیران يا و هزيره کان لهواده کي دياريکراودا لههنجومدنه نويښه ران ئاماډه بن بو ګټوګر کردن سهبارهت بهو باههته.
- ۱۲- ئهنجومدنه نويښه ران پاش و هرگتنى رههندى (۲۵) ئهندام بوی ههیه ليکوئينه و ئاراسته سهروک و هزیران يا و هزيره کان بکات و لييان بېرسیتوله لهسمر ئهو کارو بارانه په یوندی پییانه و ههیه.

- زوربهه ناوونده کانی ده سهلاټدا ههیه، بوی ههیه چاودېریهان بکات و لهکاتي سهړپیشچی یاساییدا لهبر پرسانی ئهو ناووندانه بېرسیتوله. ده سهلاټه کانی ئهنجومدنه نويښه ران لم خالانددا چړد هکینهوه:
- ۱- ئيشی سهره کي ئهم ئهنجومدنه دارېشتوه ده کردنه یاسا فیدراليه کانه، ئهم یاسایانه ش به یاسای سیادي داده نرینه و دهیت لهسمرانسهری عيراقدا جیبه جي بکرین و ههموه هاولاتیان پیټوه پابهند بن.
  - ۲- ئهم ئهنجومدنه چاودېری کاره کانی ده سهلاټي جیبه جيکردن ده کات، ده سهلاټي جیبه جيکردنیش لم دهستوره نويښه دا هدر دوو ئهنجومدنه سهروک ایهه و ئهنجومدنه و هزیران ده ګړیتوله. واته ئدو دوو ئهنجومدنه لغزیتر هدشمونه و قدله مړه ده ئهنجومدنه نويښه ران، ئهندامه ش رووی ګهشي شارستانی و دیموکراسی ئهو دهستوره نیشان دههات.
  - ۳- لهدواي دهستبه کاربوونی، ئهنجومدنه نويښه ران به ده نگی زورینه ۲/۳ی ئهنداماني یاسایهک دردہ کات بو په سهنه کردنی رېکوتننامه و په یاننامه نیوډولمه کان، ئهندامه باههخی تایبېتی خوی ههیه، چونکه ئهنجومدنه نويښه ران به نويښه رانی ههموه پیکههاته کانیمه و ئاګاداری ههموه ئهو رېکوتننامه و په یاننامه نیوډولمه کانه دهیت که عيراق له ګډل ولاڼانی تردا موږی ده کات.
  - ۴- ههلبزاره ده سهروک کۆمار لهلایمن ئهنداماني ئهنجومدنه نويښه رانه و دهیت و ئهو ئهنجومدنه و هک نويښه ګډل متمانه پېټه به خشیت.
  - ۵- ئهنجومدنه نويښه ران به زورینه رههای ده نگی ئهنداماني و لهسمر پیشنیازی ئهنجومدنه داده رهی بالا، سهروک و ئهنداماني دادګای ته میزی فيدرالي و سهروکی داواکاري گشتني و سهروکی دهسته سهړپه رشتیاري داده رهی داده مهزريښت.

- ۲۱- ئەنجومەنی نويىنەران پرۆژەي بودجهي سالانەي دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى پەسەند دەكات.
- ۲۲- ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى ۲/۳-ى دەنگى ئەندامانى ياسايدىك دەردەكت بۆ ديارىكىرنى ژمارەو كارى دادگاي بالاى فيدرالى.
- ۲۳- كۆمسييۇنى بالاى مافى مەرۇۋو كۆمسييۇنى بالاى سەرىبەخۆى ھەلېزاردەكان و دەستەي دەستپاڭى كە سى دەستەي سەرىبەخۆن لەزىز چاودىپرى ئەنجومەنی نويىنەراندا دەبن و ياسايدىك بۆ رىتكىختنى كاروبارە كانيان دردەكت.
- ۲۴- ديوانى چاودىپرى دارايى و دەستەي راگىياندىن و گەياندىن و بانكى ناوەندى عيراق سەرىبە ئەنجومەنی نويىنەران دەبن و لەبەردەميدا بەرپرسىار دەبن.
- ۲۵- ئەنجومەنی نويىنەران لەدواي دەستبەكاربۇونى دەبىت لەماۋىيەكدا كە لەشەش مانگ تىپەر نەكت بەزۇرىنەي سادەي دەنگى ئەندامانى ياسايدىك دەربكات بۆ پىكھىستانى ھەرىمەكان.
- ۲۶- ۱/۵ ئەندامانى ئەجومەنی نويىنەران بۆيان ھەيە پىشنىيازى ھەموار كىرنى دەستور پىشكەش بىكەن.
- ۲۷- ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى ۲/۳-ى دەنگى ئەندامانى دەتوانىت دەستەي نىشتمانى بالاى رىشەكىشكىرنى بەعس و دەستەي داواكارى مولىكدارىتى پاش تەواو بۇونى كارەكانيان ھەلبۇوشىنىتىدوه.

- ۱۳- ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى رەھاي دەنگى ئەندامانى دەتوانىت مەتمانە لەھەر وەزىرىتىكى ئەنجومەنی وەزىران وەربىگىتىدوه.
- ۱۴- ئەنجومەنی نويىنەران لەسەر داواي ۱/۵ ئەندامانى دەتوانىت مەتمانە لەسەرۆك وەزىران وەربىگىتىدوه.
- ۱۵- ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى رەھاي دەنگى ئەندامان دەتوانىت مەتمانە لەسەرۆك وەزىران وەربىگىتىدوه.
- ۱۶- ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى رەھاي دەنگى ئەندامانى مافى لېكۈلىنەوهى ھەيە لەبەرپىسانى ئۆرگانە سەرىبەخۆكان و بەپىيى ھەمان رىوشۇينى تايىيت بەۋەزىرەكان بىزى ھەيە بەرپرسى ئەو ئۆرگانە سەرىبەخۆيانە لەسەر كار لابدات.
- ۱۷- لەسەر داخوازىي ھاوبىشى سەرۆك كۆمارو سەرۆكى ئەنجومەنی وەزىران، ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى ۲/۳-ى دەنگى ئەندامانى دەتوانىت رەزامەندى نىشان بىدات لەسەر راگىياندىنى جەنگ و بارى نائاسايى.
- ۱۸- ئەنجومەنی نويىنەران دەسەلاتى پەسەندىرىنى پرۆژەي ياساى بودجهى گشتى و حساباتى كۆتايى ھەيە لەدواي ئەمەي كە ئەنجومەنی وەزىران پىشكەشى دەكت، ئەنجومەنی نويىنەران دەسەلاتى گۆرىن و گواستنەوهى بەش و بەندەكانى بودجهى گشتى و پىشنىيازى زىاد كىرنى بىرى تىچچو خەرجىيە كانى بۆ ئەنجومەنی وەزىران ھەيە.
- ۱۹- ئەنجومەنی نويىنەران دەسەلاتى مەتمانە بەخشىنى بەكابىينە و پرۆگرامسى ئەنجومەنی وەزىران ھەيە.
- ۲۰- سەرۆك و ئەندامانى ئەنجومەنی وەزىران دەبىت لەبەردەم ئەنجومەنی نويىنەراندا سوئىندى ياساىي بخون.

۴. بډپیټی برګهی یه کی ماددهی (۱۲)، پیویسته په رلہمان یاسایدک دهربکات بو دیاريکردنی ئالاى عياق و دروشم و سروودی نیشتمنانی که ته عېير لههه موو پیکهاته کانی عياق بکات.
۵. بډپیټی برګهی دووی ماددهی (۱۲)، په رلہمان ده بیت یاسایدک دهربکات بو ریکخستنی نیشانه و پشووی رسی و بونه ئایینی و نیشتمنانه کان و روزمیری کوچچی و زاینی.
۶. بډپیټی برګهی سیئی ماددهی (۱۸)، ده بیت په رلہمان یاسایدک تایبېت دهربکات و بډپیټی ئمو یاسایدکه به لیسندنهوهی ره گذنامهی لمدایک بووی عيراقی نادریت و ئدهوشی لیئی سندراوهه ده توانيت داواي گذراندهوهی بکات.
۷. بډپیټی برګهی چواری ماددهی (۱۸)، په رلہمان به پیټی یاسایدک ئموهه ریک ده خات که ههر عيراقیمهک بوی هېیه چندن ره گذنامه کی ههېیت، ته نهانه ئمو کهساندی پوستی سیادي یان ئاسایشي بالا و هر ده گرن ده بیت واز له ههر ره گذنامه ده دهست هینراو بهین.
۸. بډپیټی برګهی شهشی ماددهی (۱۸)، ده بیت په رلہمان حوكمه کانی ره گذنامه به یاسا ریک بخت.
۹. بډپیټی برګهی دووی ماددهی (۲۱)، په رلہمان ده بیت یاسایدک دهربکات بو ریکخستنی مافی په نابهړی سیاسي له عياقدا.
۱۰. بډپیټی برګهی دووی ماددهی (۲۲)، ده بیت په رلہمان به یاسایدک په یوندی نیوان کريکارو خاونه کار لمسمه مای ئابوري و ره چاکردنی دا په ډوره ره گذنامه لایه تی ریک بخت.
۱۱. بډپیټی برګهی سیئی ماددهی (۲۲)، ده بیت په رلہمان یاسای پیکهینانی سندیکاو یه کیتیه پیشه بیه کان دهربکات.

ئه رکه کانی ئهنجومه نی نوینه ران

دهستوری نویې عيراق، وهک دهستوری ههر ولاټیکی دیوکراسی له لوټکه هدره مداریو هډډمون و بالا دهستی به سهه همه موو ناوهندو دامه زراوه کانی ده سه لاتدا هدیه. ئه دهستوره ته نهانه هیله گشتیه کانی بو ریکخستنی سه جهم بواره کان ره نگېژ کردووه نه چوته نیو وردہ کاریمه کانهوه. ئهنجومه نی نوینه ران وهک ناوهندی ده رکردنی یاسا له بمر روزنایی دهستورا هیله گشتیه کان ورد ده کاتمه وو یاسای تایبېتیان بو ده رکه کات. ئهودی جیګه سدرنجه له چندین مادده و برګهی دهستوری نویدا ئاماژه بډوه کراوه که چندین مهسه لهی جوړ او جوړ به یاسا ریک ده خرین، واته ده بیت ئهنجومه نی نوینه ران بو بډچاو روونی یاسایان بو دهربکات. بهشتیکی ئمو مهسلانه په یوندیهان به پرسی سیاسی ګهله کور دهستانه و هدیه، به پیویستی ده زامن همه موو ئمو مادده و برگانه کی دهستوری نوی بخمه روو که ئاماژه بډو مهسلانه ده کمن و به یاسای ئهنجومه نی نوینه ران ریک ده خرین:

۱. بډپیټی برګهی دووی ماددهی (۴) ای دهستوری نوی، ده بیت په رلہمان یاسایدک دهربکات بو دیاريکردنی چوارچیوهی زمانی رسی (که هه دردو و زمانی عدره بی و کور دی) ده گریتهوه، و چونیه تی پیاوه کردنی حوكمه کانی روون بکاتهوه.
۲. بډپیټی برګهی یه کی ماددهی (۷)، ده بیت په رلہمان یاسایدک دهربکات بو قمه ډغه کردنی حزبی به عس و ههر قمواره و ریبازیک که په پیوه ره گذ په رستی یان تیزوریزم یان ته کفیر یان پاکتاوی تایفه ګمری بکات.
۳. بډپیټی برګهی دووی ماددهی (۹)، ده بیت په رلہمان یاسایدک دهربکات بو ریکخستنی خرمدتی ئالا.

۲۱. بهپیش بړګه سیې مادده (۳۶)، پیویسته پهルهمان یاسایدک دهربکات سهبارهت بهئازادی کوبونهوهو خوپیشاندانی ئاشتیانه.
۲۲. بهپیش بړګه یه کي مادده (۳۷)، ئهرکيکي ترى پهルهمان ئمهوهه یاسای ئازادېي دامهزاراندنی کومله و پارته سیاسیيې کان دهربکات.
۲۳. بهپیش مادده (۳۹)، پهルهمان بهیاسایدک تایبېت ئمهوه ریک دهخات که عیراقیيې کان ئازادن لپا بهندبوونیان به کاروباري کمسایدتییان بهپیش ئایینیان یان ئایینزایان یان بیرباودېیان یان ویستی خزیان.
۲۴. بهپیش بړګه یه کي مادده (۴۱)، دهیت پهルهمان یاسایدک دهربکات بو ریکخستني ئمهوه که شوینه که وتوانی هدر ئایین و ئایینزاییک ئازادن له ئهنجامدانی داب و نبریتی ئایینیان و بډیو بردنی ئهوقاف و کاروباري داموده زگا ئایینه کان.
۲۵. بهپیش بړګه یه کي مادده (۴۳)، دهیت پهルهمان یاسایدک تایبېت سهبارهت به کاراکردنی دامهزراوه کانی کومله لکه مددنی دهربکات.
۲۶. بهپیش بړګه سیې مادده (۴۷)، پیویسته پهルهمان یاسایدک تایبېت سهبارهت به مهړجه کانی پالیوراوو دنگدرو مهسله په ډیونديداره کانی هله لېژاردن دهربکات.
۲۷. بهپیش بړګه پېنجې مادده (۴۷)، دهیت پهルهمان یاسایدک دهربکات بو ریکخستني حالته کانی گۈرپىنى ئهندامانی پهルهمان لە کاتى دهست له کارکیشانمه یان لادان یان مردن.
۲۸. بهپیش بړګه سیې مادده (۵۸)، دهیت پهルهمان به دنگى ۳/۲ ئهندامانی یاسایدک تایبېت دهربکات بو په سهندىرنى په یاننامه و ریکه وتننامه نیودولتتیه کان.

۱۲. بهپیش بړګه دووي مادده (۲۳)، پیویسته پهルهمان یاسایدک بو دهست به سهراګرتنى مولکایتى بو سورودی گشتى به قدره بولویه کي داد پهروه رانه دهربکات.
۱۳. بهپیش مادده (۲۴)، پهルهمان دهیت یاسایدک دهربکات بو ریکخستني ئازادى گواستنوهه کريکارو شتومله و سمرمايمى عيراق لەنیوان هسریم و پاریزگا کاندا.
۱۴. بهپیش مادده (۲۶)، دهیت پهルهمان بهیاسایدک هاندانى و بهره هینانى که رته جياجيا کان رېک بخت.
۱۵. بهپیش بړګه دووي مادده (۲۷)، دهیت پهルهمان بهیاسایدک حوكمى تایبېتى پاراستنى مولکه کانى دولت و بډیو بردن و مدرجه کانى کارپېکردنیان رېک بخت.
۱۶. بهپیش بړګه دووي مادده (۲۸)، پیویسته پهルهمان یاسایدک دهربکات بو به خشىنى خاوند درامته نزمه کان لمباچ.
۱۷. بهپیش بړګه دووي مادده (۳۰)، پهルهمان دهیت یاسایدک دهربکات بو دابىنکردنى بىمەي كۆمەلايدتى و تەندروستى بو عيراقىيە کان.
۱۸. بهپیش بړګه دووي مادده (۳۱)، دهیت پهルهمان بهیاسایدک ئمهوه ریک بخت که دهسته و تاکه کان بؤيان هەيە نەخوشخانه یان بنكەي تەندروستى یان خانووی چاره سه رکردنى تایبېت به سه رېهشتى دولت دروست بکەن.
۱۹. بهپیش مادده (۳۲)، ئەركى پهルهمانه که یاسایدک دهربکات بو چاودېرى كەئەندامان.
۲۰. بهپیش بړګه چوارى مادده (۳۴)، دهیت پهルهمان یاسایدک تایبېت دهربکات بو فيېرکردنى ئەھلى و تاييەت.

٣٧. بەپیّى ماددهى (٨٣)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ رىكخستنى پىكھىناني وزارەتەكان و كارو پسپۇرى و دەسەلاتەكانى وزىزىر.
٣٨. بەپیّى ماددهى (٨٦)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ رىكخستنى كارەكانى دەسەلاتى دادوهرى فيدرالى.
٣٩. بەپیّى ماددهى (٨٧)، پىويستە پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدىنى پىكھاتەو دەسەلاتەكانى و رىسایي بەرپوھچۇونى كارەكانى ئەنجومەنى دادوهرى بالا.
٤٠. بەپیّى بېرىگە سىيى ماددهى (٨٨)، پەرلەمان پىۋۇزە ياساىي بودجەي سالانى دەسەلاتى دادوهرى فيدرالى پىسىند دەكت.
٤١. بەپیّى بېرىگە دووى ماددهى (٨٩)، دەبىت پەرلەمان بەزۈرىنەي ٢/٣ دەنگى ئەندامانى ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدىنى ژمارەي دادوهرو شارەزاياني دادگائى بالاى فيدرالى و چۈنئەتى دەست نىشان كردىيان و كارى دادگاكە.
٤٢. بەپیّى بېرىگە شەشى ماددهى (٩٠)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ رونكىرنەوەي ئەم توەمەتائىمى كە دادگائى بالاى فيدرالى ئاراستەمى سەرۆك كۆمارو سەرۆك وزىزان و وزىزىر كانى دەكت.
٤٣. بەپیّى ماددهى (٩٣)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدىنى پىكھاتەي دادگا و جۆر و پله و تايىدەتمەندىيەكانى و چۈنئەتى دامەزراندن و خزمەتى دادوهران و ئەندامانى داواكارى گشتى و دىسپلىنەكانىان و خانەنشىن كردىيان.
٤٤. بەپیّى ماددهى (٩٦)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك تايىدت دەربکات بۆ رىكخستنى ئەرك و دەسەلاتەكانى دادوهرى سەربازى.
٤٥. بەپیّى ماددهى (٩٨)، پىويستە پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ دامەزراندى ئەنجومەنتىكى دولىمت كە تايىدت بىت به فەرمانە كانى دادوهرى،

٤٦. بەپیّى خالتى (ج) يېكى بېرىگە ئۆزىمە ماددهى (٥٨)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدىنى دەسەلاتەكانى سەرۆكى ئەنجومەنى وزىزان لەماوهى راگىيەندىنى جەنگ و بارى ناتاسايىي، بەمەرجىتكە لەگەل دەستوردا ناڭزەن بىت.
٤٧. بەپیّى بېرىگە يېكى ماددهى (٥٩)، دەبىت پەرلەمان سالانە پىۋۇزە ياساىي بودجەي گشتى ولات و حساباتى كۆتابىي پەسەند بکات.
٤٨. بەپیّى بېرىگە يېكى ماددهى (٦٠)، پەرلەمان ياسايدىك تايىدەت دەردەكت بۆ دىاريىكىدىنى ماف و ئىمتيازەكانى سەرۆكى پەرلەمان و دوو جىنگە كەن و ئەندامانى پەرلەمان.
٤٩. بەپیّى ماددهى (٦٢)، دەبىت پەرلەمان بەزۈرىنەي ٢/٣ دەنگى ئەندامانى ياسايدىك تايىدەت دەربکات بۆ پىكھىناني ئەنجومەنى فيدرالى دىاريىكىدىنى دەسەلاتەكانى و مىرچەكانى ئەندامىتى تىايادا.
٥٠. بەپیّى ماددهى (٦٦)، پىويستە پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدىنى حوكىمه كانى خۇپالاوتىن بۆ پۇستى سەرۆك كۆمار.
٥١. بەپیّى ماددهى (٧١)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ مۇوچەو دەرمالەي سەرۆك كۆمار.
٥٢. بەپیّى ماددهى (٧٩)، ئەركى پەرلەمانە ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدىنى مۇوچە سەرۆك و ئەندامانى ئەنجومەنى وزىزان و هاۋپىلە كانىيان.
٥٣. بەپیّى بېرىگە يېكى ماددهى (٨١)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ رىكخستنى ئەرك و دەسەلاتەكانى دەزگا ئەمنىيەكان و دەزگائى ھەوالىگرى نىشتمانى و دەبىت بەپیّى سەرەتا كانى مافى مەرۋە كار بىمەن و لەئىر چاودىپرى پەرلەماندان.

۵۵. بهپیښه برګهی یهکی مادده‌ی (۱۱۰)، دهیت پهله‌مان یاسایدک درېکات بټو برټو هبردن و ریکخستنی گومرگه کان.
۵۶. بهپیښه برګهی حموتی مادده‌ی (۱۱۰)، پهله‌مان یاسایدک درډه کات بټو نهشه کیشانی سیاستی پهیوهست بهسمرچاوه ئاوییه ناخوختیه کان.
۵۷. بهپیښه مادده‌ی (۱۱۴)، پهله‌مانی داهاتووی عیراق دهیت لمماوه‌یه کدا که له یهکم دانیشتنيمه له شدش مانګ تیپه‌رنه کات یاسایدک درېکات بټو دانانی ریوشونینه کانی پیکھیانی همريمه نویته کان.
۵۸. بهپیښه برګهی دووی مادده‌ی (۱۱۸)، پهله‌مان یاسایدک درډه کات بټو ریکخستنی ده‌سلاطی ئیداری و دارایی ئه و پاریزگايانه‌ی له همريمیکدا ریکنه خراون.
۵۹. بهپیښه برګهی چواری مادده‌ی (۱۱۸)، پهله‌مان یاسایدک درډه کات بټو ریکخستنی هلېزاردنی ئهنجومه‌نی پاریزگا او پاریزگارو تایبې تمدنیه کانیان.
۶۰. بهپیښه مادده‌ی (۱۱۹)، پهله‌مان یاسایدک درډه کات بټو به خشینی ده‌سلاطی کانی حکومتی فیدرالی به پاریزگا کان یان بهپیچه‌وانهه.
۶۱. بهپیښه مادده‌ی (۱۲۰)، پهله‌مان یاسایدک بټو ریکخستنی باری بدغدادی پایتهخت درډه کات و بهپیښه ئه و یاسایدک بدغدا سرېدېخو دهیت و ناچیتنه سنوری هیچ همريمیکه.
۶۲. بهپیښه مادده‌ی (۱۲۱)، پهله‌مان یاسایدک تایبېت درډه کات و تییدا مافه ئیداری و سیاسی و روشنبیریه کان و فیټکردن بټو نتمهوه جیا جیا کانی وک تورکمان و کلدان و ناشورو هموو پیکهاته کانی تر مسوګدرو زامن درډه کات.

- کارگیری، فهتوادان، دارېشتنه وو نوینه رایه تیکردنی دولت و هموو دهسته گشتیه کان.
۶۴. بهپیښه مادده‌ی (۹۹)، دهیت پهله‌مان یاسایدک درېکات بټو دیاريکردنی کارو ئدرک و ده‌سلاطه کانی کومسیونی بالای مافی مرؤژو کومسیونی بالای سرېدېخو هلېزاردنی کان و دهسته دهستپاکی.
۶۷. بهپیښه برګهی یهکی مادده‌ی (۱۰۰)، پیویسته پهله‌مان یاسایدک درېکات بټو ریکخستنی کاره کانی بانکی ناوهندی عیراق و دیوانی چاودیتری دارایی و دهسته را ګهیاندن و ګهیاندن و دیوانه کانی ئهوقاف.
۶۸. بهپیښه مادده‌ی (۱۰۱)، دهیت پهله‌مان بدیاسایدک تایبېت دهسته‌یه که بهناوی ده‌گای شههیدان دابهزربنیت که راسته و خو سهر بهئه‌نجومه‌نی و هزیزان بیت.
۶۹. بهپیښه مادده‌ی (۱۰۲)، دهیت پهله‌مان بدیاسایدک تایبېت دهسته‌یه کی گشتی بوزامنکردنی مافی همريمه کان و پاریزگا کان دابهزربنیت.
۷۰. بهپیښه مادده‌ی (۱۰۳)، پیویسته پهله‌مان بدیاسایدک دهسته‌یه کی گشتی بټو چاودیتری و تدرخانکردنی داهاتی فیدرالی دابهزربنیت.
۷۱. بهپیښه مادده‌ی (۱۰۴)، دهیت پهله‌مان بدیاسایدک تایبېت ئهنجومه‌نی راڑه کشته فیدرالی دابهزربنیت.
۷۲. بهپیښه مادده‌ی (۱۰۵)، پهله‌مان ده‌سلاطی ههیه دهسته سرېدېخو نوی بهپیښه پیداویسته دابهزربنیت.
۷۳. بهپیښه برګهی یهکی مادده‌ی (۱۰۹)، پیویسته پهله‌مان یاسایدک تایبېت درېکات بټو ریکخستنی برټو هبردنی ندوت و ګاز.
۷۴. بهپیښه برګهی سیئی مادده‌ی (۱۰۹)، پهله‌مان یاسایدک درډه کات بټو پاراسته و برټو هبردنی شوینهوارو یونیاده کله پوریه کان.

هەر بەپیّى ماددەی (٥٨)، پەرلەمان لایەنیکى سەرەكىيە بۆچارەسەركەدنى ئەو كىشەيدو بىگومان بۆ ئەو مەبىستە دەبىت ياساو بېبارى پىوپىست دەرىكەت.

٧٠. بەپیّى ئەو هەموارەرەنەي كە بەر لەدۇو رۆز لەئەنجامدانى راپرسى رۇزى

٢٠٠٥/١٥ ئەنجامدرا پەرلەمانى داھاتۇرى عىراق دەسەلاتى ھەيمە لەماوهى

چوار مانگدا هەموارەرەنە دەستورى نويىدا بىكەت و بۆ ئەو مەبىستەش دەبىت لىزىنەيدىك لەئەندامانى پىك بەيىنى كە نويىنەرى پىكەتە سەرەكىيە كانى كۆمەللى

عىراقى بىكەن، هەموارەرەنە كانى تەو لىزىنەيدى بەيە كجارتە دەخريتە بەرددەم پەرلەمان بۆئەمەد بەزۆرىنىمى رەھايى دەنگى ئەندامانى پەسەندى بىكەت، پاشان ماددە

ھەموارەرەنە كان لەماوهى دوومانگدا لىرىپى راپرسىيەدە دەخريتە بەرددەم گەل بۆپەسەندى كەن، ئەوكاتەش هەموارەرەنە كان بەپەسەند دەزانلىكت كەزۆرىمى

دەنگەدران پەسەندى بىكەن و بەمەرجىيەك ٢/٣ى سى پارىزگا يان زىاتر رەتى نەكەنەدە.

٧٠. (٧٠) ماددەو بېگەيدى دەستورى كە پىشتە ئاماژەمان پىكەرن و بەشىكى گۈرمەرى دەستورە كەن هەمووييان پىوپىستيان بەوهەدە لەلايدن ئەنجومەنى نويىنەرانى

عىراقەمە ياساي تايىبەتىيان بۆ دەرىكىيت، ئەو ياسايانەش رەنگانەوەيان لەسىر هەممۇ بوارەكانى ژيانى سىياسى و ئابورى و كۆمەلایەتى و فەرەنگى و بوارەكانى تر دەبىت،

دووەم: ئەنجومەنى فيدرالى

ئەم ئەنجومەنەش ئەنجومەنەنىكى دىكەي ياسادانانەو نويىنەرایدەتى ھەرىيەمە كان و ئەو پارىزگايانە دەكەت كە لەھەرىيەمەكدا رىك نەخراون.

٦٣. بەپیّى بېگەي يەكمى ماددەي (١٢٨)، پەرلەمان ياسايىك دەردەكەت بۆ چاودىرىيەرەنەي زىنندانىيە كان و زيان لىكەوتوان كارە نارەواكانى رەزىمى بەعسى رووخا.

٦٤. بەپیّى بېگەي دووى ماددەي (١٢٨)، پەرلەمان ياسايىك دەردەكەت بۆ قەرەبۇ كەرنەوە خىزانى شەھيدان و بىريندارە كانى كەدە دەتىزىتىيە كان.

٦٥. بەپیّى ماددەي (١٣٠)، پەرلەمان دەتوانىت ياسايىك دەركەت بۆ ھەلۆشانەوە داد گاى سزاي بالاى عىراقى تايىبەت بەداد گاىيى كەدنى سەرانى بەعس لەپاش ئەمە ئەو داد گاىيە كارە كانى تەواو دەكەت.

٦٦. بەپیّى بېگەي دووى ماددەي (١٣١)، پەرلەمان دەتوانىت بەزۆرىنىمى ٢/٣ى دەنگى ئەندامانى بەياسايىك دەستەنى نىشتمانى بالاى رىشە كېشىكەدنى بەعس لەدۋاي تەواوبۇنى كارە كانى ھەلبوھشىيەتەدە.

٦٧. بەپیّى بېگەي يەكمى ماددەي (١٣٢)، پەرلەمان دەتوانىت بەدەنگى ٢/٣ى ئەندامانى دەستە داواكانى مولىكىدارى لەدۋاي تەواوبۇنى كارە كانى ھەلبوھشىيەتەدە.

٦٨. بەپیّى ماددەي (١٣٣)، كار بەحوكە كانى تايىبەت بەئەنجومەنى فيدرالى لەدەستورى نويىدا ناكىيەت، تائەوكاتەپەرلەمان بېبارىيەك بەدەنگى ٢/٣ى ئەندامانى بۆ كاركىرەن بەحوكە كانى ئەو ئەنجومەنە دەردەكەت.

٦٩. بەپیّى ماددەي (١٣٦)، ماددەي (٥٨) ياساي بەرپىوه بەردى دەولەتى عىراق بۆ قۇناغى گواستنەوە دەبىتە حوكىيە ئىنتقالى دەستورى نوى و دەبىت تاڭوتايى سالى ٢٠٠٧ كۆتايى بەكىشە كەركوك و ناواچە كانى دىكە بىت و لەپىت راپرسىيەدە چارەنۇرسىيان دىيارى بکىيەت.

۵- نایت لدوکه سانه بیت حوكى دهسته بالاى ريشه کيش کردنى بعدىسى دېگىرتەو.

بېپىي مادده ۱۷) اى دهستور، هەلبزاردىنى سەرۆك كۆمار لەپرىي پەرلەماننۇ دەبىت و پالىيواوى ئەو پۆستە پىيۆستە زۆرىنىمى ۳/۲ ى دەنگى ئەندامانى پەرلەمان مسوگەر بکات، ئەوهش پشتىوانى زۇرىمە نويىدرانى پىتكەتە سەرە كىيە كانى ناو پەرلەمانى دەۋىت.

بېپىي مادده ۶۹) اى دهستور ماوەي سەرۆكايىتى سەرۆك چوار سال دەبىت و ئەو سەرۆكە هەلبزىرداوه دەتوانىت بۇ خولىيکى دىكمى سەرۆكايىتى خۆى پالىيىتەو.

بېپىي دهستور سەرۆك كۆمار ئەم دەسەلاتانىي هەيە:

۱- سەرۆك كۆمار لەماوەي ۱۵ رۆزدا لەدواى يەكم دانىشتىنى پەرلەماننۇ، پالىيواوى گەورەترين فراكسىيۇنى پەرلەمانى لەرووی ژماراوه رادەسپىرىت بۇ پىكھىنانى ئەنجومەنلىي وەزيران.

۲- لەسەر داخوازى سەرۆكى ئەنجومەنلىي وەزيران دەتوانىت ليپبوردى تايىبەت دەربکات بېپىي دهستورە كە بۇ ليپبوردى تايىبەت مەرجى ئەوهى دانراوه كە ليپبوردنه كە حوكىمداۋانى ماسى تايىبەت و تاوانى نىيودەلەتى و تىپۈرىستى و گەندەللى دارايى و كارگىرى ناگىرتەو.

۳- پەسەندىرىنى پەياننامە و رىكەوتىنامە نىيودەلەتى كەن دواى ئەوهى لەلاين پەرلەماننۇ پەسەند دەكريئ.

۴- پەسەندىرىنى ئەو ياسايانە كە لەلاين پەرلەماننۇ دەردەچن.

۵- باڭگەيىشتىرىنى پەرلەمان بۇ كۆبۈوننۇ دەدواى (۱۵) رۆز لەمیشۇرى دەسەندىرىنى دەرەنجامە كانى هەلبزاردىن.

ئەم ئەنجومەنە بە دەنگى ۲/۳ ئەندامانى ئەنجومەنلىي نويىدرانى داھاتو دادەھىزىت و رىسو شوپىنى دامەزراشدەنە كانى دەخاتە روو. سەبارەت بە هەرىمە كوردىستانىش لەگەل كاركەن بە دەستورى نوئ راستەو خۆ وەك هەرىمە كى فيدرال مامەلمى لەگەل دەكىيت.

دەسەلاتى جىبەجىكىرىدىن

دەسەلاتى جىبەجىكىرىدىن فىدرالى لەدۇو بەش پىتىك دىيت ئەوانىش سەرددو ناوهندى دەسەلاتى سەرۆك كۆمارو ئەنجومەنلىي وەزيرانە.

۱- دەسەلاتى كانى سەرۆك كۆمار

بېپىي دەستورى نوئ سەرۆك كۆمار لەلوتكەي هەرەمى دەسەلاتىدا يەو سەرۆكى دەولەتمەو رەمىزى يەكىتى نىشتمانەو نويىنەرايىتى سەرۇھرىي ولات دەكەت و شەوخۇنى دەكەت بۇ مسوگەر كەنلىي پابەندبۇون بە دەستورو پاراستىنى سەرەبەخۆبىي عىراق و سەرۇھرىي و يەكىتى و سەلامەتى خاكە كەمى.

بېپىي مادده ۶۴) اى دەستور سەرۆك كۆمار سەرۆكى دەولەتمەو رەمىزى يەكىتى نىشتمانەو نويىنەرايىتى سەرۇھرىي ولات دەكەت.

بېپىي مادده ۶۵) اى دەستور ئەوكەسەھى خۆى بۇ پۆستى سەرۆك كۆمارى ولات دەپالىيىت دەبىت چەند مەرجىيى تىيدا يىت لەوانە:

۱- لەعىراق لەدایك بوبىيەت دايىك و باوكى عىراقى بىت.

۲- ئەھلىيە تەواوى هەبىي و تەمەنلىي چەل سالى تەواو كەدىيەت.

۳- ناوبانگى باش بىت و لەسياسەتدا شارەزايىت و بەدەست پاكى و راستى دادپۇھرىي و دلسىزى بۇ نىشتمان ناسراوېت.

۴- بەتاوانىيىكى ئابپۇھر حوكى نەدرابىت.

۱۷— لەکاتى هەلۋەشاندنهوهى پەرلەماندا، سەرۆك كۆمەر داواي سازدانى ھەلبىزاردنى گشتى دەكتات كە نايىت لە ۶۰ رۆز تىپەر بکات لمىيىزروو ھەلۋەشاندنهوهى پەرلەمانهوه.

۱۸— بەھەر ھۆيەك پۇستى سەرۆكى ئەنجومەنلىقىسىز سەرۆك كۆمەر جىيگەدى دەگرىتىمە.

۱۹— سەرۆك كۆمەر سەرۆك وەزىران پېتىكەوه بۆيان ھەيدە پېشنىيازى ھەمواركردنى دەستور بكمىن.

۲۰— دواي ھەر ھەمواركردنىكى دەستور بە ۳/۲ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان و راپرسى گشتى گەل، دەبىت سەرۆك كۆمەريش پەسندى بکات، بەپىي بىرگەھى شەھسى ماددهى (۵۸) ئى دەستورى نوى، پەرلەمان بە زۆرينەي رەھاي دەنگى ئەندامانى دەسەللاتى ئەمەر ھەيدە لەسەر داوايەكى ھۆدار لەسەرۆك كۆمەر بېرسىتىمە.

ھەروەها پەرلەمان دەتوانىتى بە دەنگى زۆرينەي رەھاي ئەندامانى سەرۆك كۆمەر لەسەر كارلابدات لەدواي ئەمەر لەلایەن دادگاى بالاى فىدرالىيەمە بەيدەكىنڭ لەم سى تۆمىتىمى خوارەوە تۆمىدتبار دەكىت:

۲۱— شكاندىنى سويندى ياسايى ۲— پېشىلەتكەن دەستور ۳— خيانەتى گۈرمە.

بەپىي ماددهى (۱۳۴) ئى دەستور دەستەوازى (ئەنجومەنلىقىسىز سەرۆك كۆمەر) جىنگى دەستەوازى (سەرۆك كۆمەر) دەگرىتىمە لەھەر شوينىكى دەستوردا ھاتبى لەخولى داھاتوو پەرلەماندا كە چوار سالە كار بە دەستەوازى (ئەنجومەنلىقىسىز سەرۆك كۆمەر) دەكىت دواتر كار بە دەستەوازى (سەرۆك كۆمەر) دەگرىتىمە. بەم پېتىھە پەرلەمانى داھاتو سەرۆك كۆمەر دوو جىنگى ھەلەبىزىردىت كە پېتىكەوه

۶— لەسەر راسپارادەي سەرۆك وەزىران مەدالىياو نىشانە دەبەخشىت.

۷— پەسەندىرىنى بالىيۆزى ولاغان.

۸— دەركىدىنى مەراسىيمى كۆمارى.

۹— پەسەندىرىنى ئەو حوكمانى لەسىداردان كەلەلایەن دادگا تايىبەتە كانسەو دەردەچن.

۱۰— ئەركى سەرکەدایەتى بالاى ھېزە چەكدارە كان دەگرىتى ئەستۆ بەمەبەستى تەشيرفات و تاھەنگىتىان.

۱۱— سەرۆك كۆمەر بۇي ھەيدە داواي دانىشتىنى نائاسايى پەرلەمان بکات، كۆبۈرنەوە كەش تايىدت دەبىت بە بابەتى كە داواي كۆبۈرنەوە كەي بۆكراوه.

۱۲— سەرۆك كۆمەر دەسەللاتى درېزىرىدەنەوە وەرزى ياسادانانى پەرلەمانى ھەيد بۇ ماۋىيەك كە لە ۳۰ رۆز زىياتىر ئەمەر بۇ تەواو كەدى ئەو ئەركانسى كىموا دەخوازن.

۱۳— سەرۆك كۆمەر دەتوانىتى پەزىزە ياسا پېشىكەش بە پەرلەمان بکات.

۱۴— سەرۆك كۆمەر دەتوانىتى داخوازىيەك پېشىكەش بە پەرلەمان بکات بۇ مەتمانە وەرگەتنەوە لەسەرۆك وەزىران.

۱۵— سەرۆك كۆمەر سەرۆك وەزىران بەھاوبەشى دەتوانى داواي راگەياندىنى جەنگ و بارى نائاسايى بكمىن، ئەمەش پېۋىستى بە رەزامەندى زۆرينەي ۳/۲ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان ھەيدە.

۱۶— هەلۋەشاندنهوهى پەرلەمان بە زۆرينەي رەھاي ئەندامان، پېۋىستى بە رەزامەندىي سەرۆك كۆمەر ھەيدە.

۸. ئەنجومەنی وزیران پرۆژەی بودجه گشتى و حسابى كۆتايى و نەخشەكانى گەشەپىدان ئامادە دەكات.
۹. ئەنجومەنی وزیران دەسەلاتى راسپاردى ئەنجومەنی نويىنەرانى هەيە بۇ پەسەندىرىنى دامەزراىندى بىريكارى وزارتەكان و بالوئىزو خاوند پلە تايىبەتكە كان و سەرۆكى ئەركانى سوپا يارىدەدەركانى و ئەوانەھى لەپلە سەركەدە فرقە بەرەو ژورن و سەرۆكى دەزگاي موخابراتى نىشتمانى و سەرۆكى دەزگا ئەمنىيەكان.
۱۰. ئەنجومەنی وزیران دەسەلاتى گفتۇرگۆركەنی سەبارەت بەپەيانىنامەر رېكەمۇتنىماھ نىيەدەلەتىيەكان و ئىيمزاڭىرىدىياني بۇ خۆي هەيە يان ئەوانىمى رايان دەسىپىرىت.

سېيىھەم: دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى

بەپىي دەستورى نوئى دەسەلاتەكانى دادوھرى لەھەمۇ روویەكەدە سەرەھخۆيە و ھىچ دەسەلاتىيەكىيان بەسەرەوە نىيە و تەنها ياسا نەبىت، ھىچ ناوهندو دەسەلاتىيەك بۇي نىيە دەست لەكاروبارەكانيان وەربات. دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى پىك دېت لە:

۱. ئەنجومەنی دادوھرى بالا.
۲. دادگاي بالاي فيدرالى.
۳. دادگاي تەمپىيزى فيدرالى.
۴. دەزگاي داواكارىي گشتى
۵. دەستمە سەرپەرشتىيارى دادوھرى.
۶. دادگاكانى دىكەي فيدرالى كە بەپىي ياسا رىك دەخرين.

ئەنجومەنیك پىك دەھىيەن بەناوى ئەنجومەنی سەرۆكایدەتى ئەم ھەلبىزاردەش بە لىست و بە زۆرىنەي ۲/۳ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان دەبىت. ئەنجومەنی سەرۆكایدەتى بېيارەكانى بە كۆزى دەنگ دەردەكت و ھەر ئەندامىيەكى ئەنجومەنی سەرۆكایدەتى دەتوانىت دوو ئەندامەكمى تر بە نويىنەرى خۆزى دابىت.

- ۲- دەسەلاتەكانى سەرۆك وزیران**
بەپىي مادده و بېگەكانى دەستور سەرۆك و ئەنجومەنی وزیران ئەم دەسەلاتانىي هەيە:
۱. سەرۆك وزیران بەرپرسى راستەوخۆي جىبەجىنەرنى سىاسەتى گشتى دەولەتە.
۲. سەرۆك وزیران فەرماندەي گشتى ھېزە چەكدارەكانە.
۳. سەرۆك وزیران ئىدارەي ئەنجومەنی وزیران بەرىيە دەبات و سەرۆكایدەتى كۆبۈنەوە كانى دەكت.

۴. سەرۆك وزیران مافى لاپىدىنی وزىرەكانى هەيە، بەرەزامەندى ئەنجومەنی نويىنەران.

۵. ئەنجومەنی وزیران دەسەلاتى پلاندانان و جىبەجىنەرنى سىاسەتى گشتى دەولەت و پلانە گشتىيەكان و سەرپەرشتى كەنلى كارى وزارتەكان و ئەم شۇينانمى بەھىچ وزارتىيەكەدە گرىنەدراون، هەيە.

۶. ئەنجومەنی وزیران دەتوانىت پرۆژەي ياساكان پېشنىياز بكت.
۷. ئەنجومەنی وزیران دەسەلاتى دەركەدنى سىستم و رىنمايى و بېيارى هەيە بەمەبەستى جىبەجىنەرنى ياساكان.

۳. یه کلایی کردنوهی ئهو کیشانه‌ی لهجیبه‌جیکردنی یاسا فیدرالیه‌کان و برپارو سیستم و رینما بی و ریوشونن ده‌چووه‌کانی ده‌سەلاتی فیدرالی پدیدا ده‌بن. یاسا مافی تانون ییدانی راسته‌خو لەدادگا ده‌سته‌بدر ده‌کات بۆ هم‌ریمه‌کان لئه‌خومه‌نی وزیران و کمسانی په‌یوه‌ندیدار.
۴. یه کلایی کردنوهی ئهو ناکۆکیانمی که لەنیوان حکومه‌تی فیدرالی و حکومه‌تی هم‌ریمه‌کان و پاریزگا کان و شاره‌وانیه‌کان و بەریوهرایتیه ناوچیه‌کان روو دەددن.
۵. یه کلایی کردنوهی ئهو کیشانه‌ی لەنیوان حکومه‌تی هم‌ریمه‌کان یان پاریزگا کاندا روو دەددن.
۶. یه کلایی کردنوهی ئهو تۆزمەتانه‌ی ئاراسته‌ی سەرۆک کۆمارو سەرۆک وزیران و وزیره‌کان ده‌کریت، ئوهوش بیدیاسا ریک ده‌خریت.
۷. پەسندکردنی ئەنجامه کوتاییه‌کانی هەلبژاردنی گشتی بۆ ئەندامیتی ئەخومه‌نی نویندران (پەرلەمان).
۸. آ/ یه کلایی کردنوهی کیشەتیه تابیه‌تمەندی لەنیوان دادوه‌ری فیدرالی و ده‌سته دادوه‌ریه‌کانی هم‌ریمه‌کان و پاریزگا ریکنەخراوه‌کان له‌ھەریمیکدا.
ب/ یه کلایی کردنوهی کیشەتیه نیوان ده‌سته دادوه‌ریه‌کانی هم‌ریمه‌کان یان پاریزگا ریکنەخراوه‌کان له‌ھەریمیکدا. بەپیشی ده‌ستور هەموو بپاره‌کانی دادگای فیدرالی یه کلایی کەرده بنبهرو ده‌بیت هەموو ده‌سەلاته‌کان پیوه‌ی پابهندبن.
- ئوهوی تیبینی ده‌کریت ئەخومه‌نی بالا دادوه‌ری بەگشتی و دادگای بالا فیدرالی بەتابیه‌تی په‌یوه‌ندی بەکۆمەلیک بواری هەستیاری عیراق و کوردستانه‌و هەيدو دامزراندنی دادگای فیدرالیش بەپیشی یاسا بیه‌کی تابیه‌تی پەرلەمان ریک ده‌خریت و پیویستی بەدەنگی ۲/۳ ئەندامانی پەرلەمان هەیه.

یه کەم: ئەنچومه‌نی دادوه‌ری بالا ئەخومه‌نی دادوه‌ری بالا ئەرکی سەرەکی بەریوہ‌بردنی ده‌سته دادوه‌ریه‌کان ده‌بیت بەپیشی یاسا بیه‌ک کە پەرلەمان ده‌ری ده‌کات شیوه‌ی پیکهاتو ده‌سەلاته‌کانی و بندەمای بەریوہ‌چوننی کاره‌کانی دیاری بکریت.

ئەخومه‌نی دادوه‌ری بالا سى ده‌سەلاتی هەیه که ئەمانه‌ن:

۱. بەریوہ‌بردنی کاروباری دادوه‌ری و سەرپەرشتی کردنی دادوه‌ری فیدرالی.
۲. سەرۆکی دادگای تەمیزی فیدرالی و ئەندامانی و سەرۆکی داواکاری گشتی و سەرۆکی ده‌سته‌ی سەرپەرشتیاری دادوه‌ری دەپالیویت و دەیغاته بەردەم پەرلەمان بۆ ئوهوی دامزراندیان پەسند بکات.
۳. پیشنيازی پەرۆزه بودجه‌ی سالانمی ده‌سته‌ی دادوه‌ری فیدرالی بۆ پەرلەمان بدرز ده‌کاتوو بۆئوهوی پەسندی بکات.

دووهم: دادگای بالا فیدرالی

دادگای بالا فیدرالی ده‌سته‌یه کي دادوه‌ری سەریه‌خویه لەرروی دارایی و کارگیریپیوه. ئەم دادگایه لەزماره‌یدک دادوه‌ر و شاره‌زای بواری فیقهی ئیسلامی و یاسا پینک دیت. پیویسته پەرلەمان یاسا بیه‌ک تابیت بەدەنگی ۲/۳ ئەندامانی ده‌بکات بۆ ریکخستنی دادگای بالا فیدرالی و بەپیشی ئهو یاسا بیه‌زماره‌ی دادوه‌ر و شاره‌زایان و چۆنیتی هەلبژاردنیان و کاری دادگاکه دیاری ده‌کریت.

دادگای بالا فیدرالی ئەم ده‌سەلاتانه‌ی هەیه:

۱. چاودیتیکردنی ده‌ستوری بۇونی یاسا سیستمە کارپیتکراوه‌کان.
۲. شیکردنوهی دەقە یاسا بیه‌کان.

دابهشکردنی بدشیوه‌یه کی دادپهروه رانه لهناو عیراقدا به‌پیی یاساکان و دابه نیودهولمته‌یه کان.

۹- ئامارو سهرزمیری گشتی دانیشتوان.

به‌پیی مادده‌ی (۱۱۰) ای دستور، ده‌سلاطی فیدرالی و ده‌سلاطی همریمه کان ئهه بوارانه خواره‌وه به هاویه‌شی بدریوه ده‌بهن:

۱- بدریوه‌بردن و ریکخستنی گومرگه کان.

۲- ریکخستنی سفرچاوه سفره کییه کانی وزهه کارهباو دابهشکردنی.

۳- نهخشه‌کیشانی سیاسه‌ته کانی ژینگه.

۴- نهخشه‌کیشانی سیاسه‌ته کانی په‌ره‌سندن و پلاندانانی گشتی.

۵- نهخشه‌کیشانی سیاسه‌ته ته‌ندره‌وستی.

۶- نهخشه‌کیشانی سیاسه‌ته فیکردن و په‌روده‌هی گشتی.

۷- نهخشه‌کیشانی سیاسه‌ته په‌یوه‌ندیدار به‌سرچاوه ئاوه ناوخویه کان.

به‌پیی مادده‌ی (۱۱۱) هم شتیک له‌ده‌سلاطه حمسريه کانی حکومه‌تی فیدرالییدا نهنووسرا بیت به ده‌سلاطی هم‌ریم و پاریزگا ریکخواوه کان

له‌همریمیکدا داده‌نریت، هم‌ر کاتیک ناکوکی له‌نیوان ده‌سلاطی هاویه‌شی نیوان حکومه‌تی فیدرالی و همریمه کاندا روو بدان، کار به یاسای هم‌ریم ده‌کریت.

سهرچاوه:

- دستوری عیراق - ۲۰۰۵

* کوقاری نوین ژماره (۷) له‌ئازاری ۲۰۰۶

چواره‌م: پسپوری و تایبه‌تمه‌ندییه کانی ده‌سلاطه فیدرالییه کان

به‌پیی مادده‌ی (۱۰۷) ای دستور ده‌سلاطه فیدرالیه کان ئهه پسپوری و ده‌سلاطه حه‌صریانه خواره‌هیان ههیه:

۱- نهخشه‌کیشانی سیاسه‌ته ده‌رده و نیوندراستی دیبلوماسی و گفتوگوی په‌یوه‌ست بمنکه‌تون و په‌یاننامه نیودهولمته‌کان و سیاسه‌تی قدرز و هرگرتن و ئیمزاکدنی گیبه‌ست و رسکردنی سیاسه‌تی ئابوری و بازگانی ده‌رده په‌یوه‌ست به‌سیاده.

۲- دانان و جینه‌جینکردنی سیاسه‌تی ئاسایشی نیشتمانی، به‌امهزراندن و به‌ریوه‌بردنی هیزه چه کداره کانی‌شده، بـ مه‌به‌ستی دابینکردنی پاراستن و دسته‌بهرکردنی ئارامی و ئاسایشی سهر سنوره کانی عیراق و بمنگوی لیکردنیان.

۳- نهخشه‌کیشانی سیاسه‌تی دارایی و گومرگی و له‌سککدانی دراوو ریکخستنی سیاسه‌تی بازگانی بمنکه‌کای سنوره همریمه کان و پاریزگا کان له‌عیراقدا دانانی بودجه‌ی گشتی بـ ده‌لـه و نهخشه‌دانانی سیاسه‌تی دراوو دامهزراندنی بانکی مهرکه‌زی و بدریوه‌بردنی.

۴- ریکخستنی کاروباری پیوان و کیشان و سنه‌که کان.

۵- ریکخستنی کاروباری ره‌گه‌زنامه و به‌هاولاتی بوون و ئیقامه و په‌نابه‌می سیاسی.

۶- ریکخستنی سیاسه‌تی شهپـله کانی په‌خـو و پـوسته.

۷- دانانی پـوـزـهـی بـودـجـهـی گـشـتـی و وـهـبـهـیـنـان.

۸- دارـشـتـنـی سـیـاسـهـتـهـ کـانـیـ پـهـیـوهـستـ بـهـ ئـاوـانـهـ کـهـ سـهـرـچـاـوهـ کـانـیـانـ لـهـدـهـرـهـوـهـ عـیرـاـقـدانـ،ـ بـهـمـبـهـستـ دـابـینـکـرـدنـیـ هـاـتـنـیـ رـیـزـهـیـهـ کـیـ بـهـرـدـهـوـامـیـ ئـاوـ بـهـ عـیرـاـقـ و

به پېښې د دستوري نويي عيراق د دسه‌لاتي ياساداناني فيدرالي له دوو ئهنجومنهن پېشك دېت ئهوانیش ئهنجومنهنی نويښران و ئهنجومنهنی فيدرالیيه، ئهډډش سیما و روحساری سیستمی فيدرالی عيراق نیشان ده دات.

یه کډ: ئهنجومنهنی نويښران: (په رله مان) ئهنجومنهن که خوی لپه رله مانی فيدرالیدا د بینیتهوه، نويښه رایته سره جهم پېکه ته کانی ګه لانی عيراق ده کات، همر (۱۰۰۰۰) سهه هزار کمهس یډک نويښه ریان له په رله مان ده دېت که هاوولانیان به رېنگه دنگدانی ګشتني نهیني و راسته خویو له فريې سندوقه کانی دنگدانه سهه متمانه پېدبه خشن. ته مهنهنی ئهنجومنهنی نويښران وک همر په رله مانیکي دیکه چوار ساله. برپاره کان له کوبونه وکانی ئهنجومنه دا به زورینه ساده ده درېت، ئوهش به ئاماده بونی زورینه رههای ئهنداماني.

د دسه‌لاته کانی ئهنجومنهنی نويښه ران

ئهنجومنهن وک هر په رله مانیکي ولا تاني دیموکراسۍ پېنگه و د دسه‌لاتي خوی هديه و همژموون و بالا دهستي به سهه زوربه ناوهنه کانی د دسه‌لاتدا هديه، بوی هديه چاوده ریان بکات و له کاتي سهه پیچې یاسا ییدا له بدر پرسانی ئهو ناوهنه ده بپرسیتهوه.

د دسه‌لاته کانی ئهنجومنهنی نويښه ران لهم خالانه دا چرده که ینه وه:

- ۱- ئيشني سهه کي ئهنجومنه داراشن و ده کردنی یاسا فيدرالیه کانه، ئهنجومنهن به یاسا سیادي داده نهیں و دهیت له سهه رانسہری عيراقدا جي به جي بکری و همه موو هاوولانیان پیتوه پابهند بن.
- ۲- ئهنجومنهن چاوده ریي کاره کانی د دسه‌لاتي جي به جي کردن ده کات، د دسه‌لاتي جي به جي کردنیش لهم ده ستوره نويښه دا همر دوو ئهنجومنهن سهه زکایتی و ئهنجومنهنی وزیران ده ګریتهوه. واته ئهو دوو ئهنجومنهن له زیږ همژموون و قلهه مرهه ده.

پېنگه و د دسه‌لاتي په رله مانی داهاتووی عيراق

روزی ۱۵ ای مانگی داهاتوو، جاريکي تر کومنه لانی خله لکي عيراق به همه موو پېکه ته و رنگه کانه و ده چنوهه بهد ده سندوقه کانی دنگدان و له هله لبزار دنده دا په رله مانیکي نوي بو و لات هله لبزار بزیرن بهوهش کوتایي به قوناغي ګواستنه ده دېت و قوناغيکي نويي همه میشه بې و جي ګير دهست پېدہ کات و ئيدي دامه زراوه ره سیمه کانی وک په رله مان و سهه زکایتی کومنارو سهه زکایتی ئهنجومنهنی وزیران بو ماوهی چوار سال حوكمن ده بن.

هله لبزار دنی په رله مانی نويي عيراق ده روازه ژيانی نويي سیاسي والا ده کات، ئه په رله مانه رؤل و نهخشی ديارو میحوری ده بې له پېکه هیتاني دامه زراوه کانی تردا، ئوهه بېچگه لسوه لمه ده ده ستوردا چهندین مفسله به جي هیلار اوه بو ئوهه ده رله مانی داهاتوو به یاسا تایبیدت رېکي بخات.

له بدر ئوهه پېویسته کومنه لانی خله لکي کوردستان بشداري ديارو کاريگه له هله لبزار دنی داهاتوو عيراقدا بکهن و دنگ به لیستي هاوپه یانی کوردستان بدنه و زورتین نويښه بگه یهنهه ئوهه په رله مانه بو ئوهه بدرگري له مافه رهوا کانی ګله که مان بکهن و خواست و دارا به دينه هاتووه کانی بدی بهینن.

بو ئوهه رؤل و د دسه‌لاتي په رله مانی داهاتوو بزانین، به پېویسته ده زانين چاويک به د دستوري نويښه جشيدين.

- بهیه کیک لدم سین تومه‌تمی خوارده تومه‌تبار ده کریست ۱۱ - شکاندنی سویندی دستوری. ۲ - پیشیلکردنی دستور. ۳ - خیانه‌تی گوره.
- ۱۰ - ههر ئندامیکی ئنجومه‌نی نوینه‌ران بؤی ههیه پرسیار ئاراسته‌ی سه‌رۆك و زیران و وزیره‌کان بکات له‌سهر ههر بابه‌تیک که په‌یوه‌ندی پیانه‌وه ههیه.
- ۱۱ - لانی کم (۲۵) ئندام له‌ندامانی ئنجومه‌نی نوینه‌ران بزیان ههیه بابه‌تیکی گشتی بخنه‌رو و سه‌باره‌ت به سیاسه‌ت و چونیمه‌تی کاری ئنجومه‌نی وزیران یان یه‌کیک لوزاره‌ت‌ه کان و دهیت سه‌رۆكی ئنجومه‌نی وزیران یا وزیره‌کان لهداده‌یه کی دیاریکراودا له‌نجومه‌نی نوینه‌ران ئاما‌ده‌بن بؤ گفتوكو کردن سه‌باره‌ت بمو بابه‌ته.
- ۱۲ - ههر ئندامیکی ئنجومه‌نی نوینه‌ران پاش و درگتنی ره‌امه‌ندی (۲۵) ئندام بؤی ههیه لیکولینه‌وه ئاراسته‌ی سه‌رۆك و زیران یا وزیره‌کان بکات و لییان پرسیت‌هه له‌سهر ئهو کارو بارانه‌ی په‌یوه‌ندی پیانه‌وه ههیه.
- ۱۳ - ئنجومه‌نی نوینه‌ران به زورینه‌ی ره‌های ده‌نگی ئندامانی ده‌توانیت متمانه له‌ههر وزیریکی ئنجومه‌نی وزیران و دربگریت‌هه.
- ۱۴ - ئنجومه‌نی نوینه‌ران له‌سهر داوای ۱/۵۵ ئندامانی ده‌توانیت متمانه له‌سه‌رۆك و زیران و دربگریت‌هه.
- ۱۵ - ئنجومه‌نی نوینه‌ران به زورینه‌ی ره‌های ده‌نگی ئندامانی ده‌توانیت متمانه له‌سه‌رۆك و زیران و دربگریت‌هه.
- ۱۶ - ئنجومه‌نی نوینه‌ران به زورینه‌ی ره‌های ده‌نگی ئندامانی مافی لیکولینه‌وهی ههیه له‌بدرپسانی ئورگانه سه‌ریه‌خۆکان و به‌پیی هه‌مان ریوشونی تاییه‌ت به‌هوزیره‌کان بؤی ههیه به‌پرسی ئهو ئورگانه سه‌ریه‌خۆیانه له‌سهر کار لابدات.

- ئنجومه‌نی نوینه‌راندان، ئەمەش رووی گەشی شارستانی و دیموکراسی ئهو ده‌ستوره نیشان ده‌دات.
- ۳ - له‌دوای هەلبزاردنی داهاتوو، ئنجومه‌نی نوینه‌ران به ده‌نگی زورینه‌ی ۲/۳ ده‌ندامانی یاساییک ده‌دەکات بؤ پەسەند کردنی رېکوتتىنامەو پەياننامە نیوده‌لەتیکەن، ئەمەش بايیخ تايیبەتی خۆی ههیه، چونکە ئنجومه‌نی نوینه‌ران به نوینه‌رانی سەممو پېنکهاتە کائیمه‌وه ئاگاداری سەممو ئهو رېکوتتىنامەو پەياننامە نیوده‌لەتیبیانه دەبن کە عراق له‌گەل ولاتانی تردا مۆرى دەکات.
- ۴ - هەلبزاردنی سه‌رۆك كۆمارلەلايمن ئندامانی ئنجومه‌نی نوینه‌راندە ده‌بیت و ئەو ئنجومه‌نە وەك نوینه‌ری گەل مەتسانى پېدەبەخشىت.
- ۵ - ئنجومه‌نی نوینه‌ران به زورینه‌ی ره‌های ده‌نگی ئندامانی و له‌سهر پیشنيازى ئنجومه‌نی داده‌ری بالا، سه‌رۆك و ئندامانی دادگای تەمیزی فيدرالى و سه‌رۆك داواکاری گشتی و سه‌رۆكی دەسته‌ی سەرپەرشتىيارى داده‌ری داده‌مەزريت.
- ۶ - ئەم ئنجومه‌نە له‌سهر پیشنيازى ئنجومه‌نی وزیران بالیۆزو خاوهن پله تايیبەتە کان داده‌مەزريت.
- ۷ - ئەم ئنجومه‌نە له‌سهر پیشنيازى ئنجومه‌نی وزیران سه‌رۆكی ئەركانى سوپا و يارىدەدەرانى و خاوهن پله‌ی فەرماندە فېرقە و بەره و ژورو سه‌رۆكی دەزگای هموالىگى داده‌مەزريت.
- ۸ - ئنجومه‌نی نوینه‌ران له‌سهر داوای زورینه‌ی ئندامانی و له‌سهر بنچىنە داوايیکى رهوا و ھۆدار ده‌توانیت له‌سەرۆك كۆمار بېرسیت‌هه.
- ۹ - ئەم ئنجومه‌نە به زورینه‌ی ره‌های ده‌نگی ئندامانی دەسەلاتى له‌سهر کار لابدەنی سه‌رۆك كۆمارى ههیه، دواي ئەوهى له‌لایمن دادگای بالا فيدرالىيەمە

۲۵- ئەنجومەنی نوینەرانى داھاتۇو لەدۋاي دەست بەكاربۇنى دەبىت لەماۋاھىد كە لەشىش مانگ تىپپەر نەكەت بەزۆرىنەم سادە دەنگى ئەندامانى ياسايدىك دەرىبات بۇ يىشكەيىنانى ھەرىئەم نوينەكان.

۲۶- ۱/۵۵ تهندامانی تهنجومهنه نوینه ران بزیان ههیه پیشنبایی
هموار کردنی دستور پیشکدهش بگهن.

۲۷- تهخومه‌منی نوینه‌ران به زورینه‌ی ۳/۲ دنگی ثمندامانی ده‌توانیت دسته‌ی نیشتمانی بالاً ریشه‌کیشکردنی به عس و دسته‌ی دواکاری مولکداریتی، دوای ته‌اوپرونی کاره‌کانیان همه‌لیو شدسته‌وه.

لهچوار چیوهی دهستوری نویندا ئەنجومانی نوینه رانی عیراق ئەم ھەممۇ ئەرك و دەسلااتەی ھەدیه، ھەر بۇيەش دەبىت ھەممۇ ھەولە کانمان بىخىنە گەر بۇ ئەوهى زۆرتىرين نوینەرمان لە پەرلەماندا ھەبىت، بۇ ئەم مەبەستەش دەبىت بە شىپۇيەكى بەر فراوان بەشدارى ھەلبىزاردى ئەمكارە بىكەين.

دووهم: ئەنجومەنی فېدرالى

تەم ئەنجومەنەش تەنخۇمەنیتىكى دىكەي ياسادانانەو نويىنرايەتى ھەرىيەمەكان و ئەمو پارىزگايانە دەكات كە لەھەرىيەتىكدا رىتك نەخراون.

نهنجومنه به دنگی ۲/۳ی نهندامانی نهنجومنی نوینه رانی داهاترو
داده مهزریت و ریو شوینی دامه زراندنی همینه کانی دهخاته روو. سه باره ت به
همه ریمی کوردستانیش له گهله کارکدن به دهستوری نوی راسته و خز و اک همه ریمیکی
فیدالل مامده لمه له گهله ده ک بت.

* کوردستانی نوی ژماره(۳۸۲۹) / ۱۱ / ۲۲۵ / ۲۰۰۵

- ۱۷- لمسه را خواهی شد که سرمه کوچک و سرمه کوچکی نهنجومنی و هزیران،
نهنجومنی نوینه ران به زورینهای ۲/۳ دنگی ئەندامانی دەتوانیت رەزامەندى
نیشان بات لمسه را گەلەندى جەنگ و بارى نائىسايى.

۱۸- ئەنجومەنی نوینەران دەسەلاتى پەسەندىرىنى پەزىزە ياساى بودجەى كىشتى و حساباتى كۆتايى ھەيدە لەدواى ئەوهى كە ئەنجومەنی وزىران پېشکەشى دەكەت، ئەنجومەنی نوینەران دەسەلاتى گۈزىن و گواستنەوهى بەش و بەندەكانى بودجەى گشتى و پېشىيازى زىيادى كەنلى بىرى تىچقۇي خەرجىيە كانى بۆ ئەنجومەنی وزىران ھەيمە.

۱۹- ئەخۇمەنلىنى نويىنەران دەسەلاتى مەتمانە بەخشىنى يەكابىنە و پىزگەرامى ئەخۇمەنلىنى وۇزىران ھەدە.

۲۰- سفره‌کو ئەندامانى ئەنجومەنى وەزیران دەبىت لەبىرددەم ئەنجومەنى
نويىنەراندا سوپىندى ياسابىي بىخۇن.

۲۱- تهخومهنه نوینهران پرۆژه‌ی بودجه سالانه دهسلاطی دادوه‌ری فیدرالی پیشنهاد دهکات.

۲۲- ئەنجومەنى نويىنەران بە زۇرىنىسى ۲/۲ دەنگى ئەندامانى ياسايدىك دەردەكتات بۆ دىاريکىدەنلىقىزىمىرى دادگاپى يالازى فىدرالى.

۲۳- کۆمیسیونی بالای مافی مرۆژو کۆمیسیونی بالای سەرەبەخۆی هەلبىزاردەنەكان و دەستەئى دەستپاکى كە سىنى دەستەئى سەرەبەخۆن لەذىر چاودىرى ۋەجۇھەننى نۇيىنەراندا دەبن و ياسايدىك بۇ رېكىخىستى كاروپىارە كانىيان دەردەكەت.

۲۴- دیوانی چاودیری دارایی و دسته‌تی راگیهاندن و گهیاندن و بانکی ناوہندی عراق سهربه تهخومنی نوینهران دهبن و لمبرد همیدا بدپرسیار دهبن.

۱. بەپیشی برگه دووی مادده‌ی (۴) ای دهستوری نوی، دهیت پهله‌مان یاسایدک دربکات بۆ دیاریکردنی چوارچیوه‌ی زمانی رسمی (که هدردوو زمانی عهربی و کوردی ده گریتهوه) و چونیه‌تی پیاده کردنی حوكمه‌کانی روون بکاتهوه.
۲. بەپیشی برگه یه کی مادده‌ی (۷)، دهیت پهله‌مان یاسایدک دربکات بۆ قنداغه‌کردنی حزبی به عس و ههر قواوه و ریازیک که پهپوهی رهگفز پهستی یان تیزوریزم یان ته کفیر یان پاکتاوی تایفه‌گهري بکات.
۳. بەپیشی برگه دووی مادده‌ی (۹)، دهیت پهله‌مان یاسایدک دربکات بۆ ریکخستنی خرمدتنی ئالا.
۴. بەپیشی برگه یه کی مادده‌ی (۱۲)، پیویسته پهله‌مان یاسایدک دربکات بۆ دیاریکردنی ئالای عراق و دروشم و سروودی نیشتمانی که ته عیبر لەهه‌مورو پیکهاته کانی عراق بکات.
۵. بەپیشی برگه دووی مادده‌ی (۱۲)، پهله‌مان دهیت یاسایدک دربکات بۆ ریکخستنی نیشانه و پشووی رسمی و بونه ئایینی و نیشتمانیه کان و رۆژمیری کۆچچی و زاینی.
۶. بەپیشی برگه سیئی مادده‌ی (۱۸)، دهیت پهله‌مان یاسایدک تایبېت دربکات و بەپیشی ئمو یاسایدکه بەلیسندنوهی رهگه‌نامه عراقی نادریت و ئوهشی لیئی سەندر اوهتمو ده توانيت داواي گهړانوهی بکات.
۷. بەپیشی برگه چواری مادده‌ی (۱۸)، پهله‌مان بەپیشی یاسایدک ئموهه ریک ده خات که ههر عيراقیکه بۆی ههیه چند رهگه‌نامه‌یه کی ههیت، تەنها ئمو کەسانه‌ی پېستى سیادي یان ئاسایشی بالا و هرده‌گرن دهیت واز له هدر رهگه‌نامه بەدەست هینراو بهینن.

شهره یاسایدکانی پهله‌مانی داهاتووی عراق

دهستوری نوی عراق، وەک دهستوری هەر ولايکي ديموكراسى له لوتكەمی هەرمادا يه و هەژمونون و بالادهستى بەسەر هەمۇ ناوەندو دامەزراوه کانی دەسەلاتدا هەيده. ئەم دهستوره تەنها هيله گشتىه کانی بۆ ریکخستنی سەرجەم بواره کان رەنگپېش كردووه و نەپوتە نیو ورده کارييە کانموده. پهله‌مان وەک ناوەندى دەركەنلىي ياسا لمبەر رەشنايى دهستوردا هيله گشتىه کان ورد ده کاتهوه و ياساي تاييەتىان بۆ دەرده‌کات. ئەمە جىنگە سەرچە لەچەندىن مادده و برگه دهستورى نويىدا ئاماژه بەوه کراوه که چەندىن مەسىھلەي جزاوجور بەياسا رېك دەخريت، واته دهیت پهله‌مان بۆ بەرچاو روونى ياسايان بۆ دربکات. بەشىيکى ئەم مەسىھلەنە پەيوەندىييان بەپرسى سىاسيي گەلە كوردىستانههەيده، هەربۈيەش بەشدارى چىر كارىگەر كۆمەلانى خەلک لەھەلبىشاردى رۆزى ۲۰۰۵/۱۲ و دەنگىدانىان بەلييستى (۷۳۰) ای هاۋپەمانىي كوردىستان گەياندىنى زۆرتىين پهله‌مانتارى كورد بۆ پهله‌مانى عراق، دهیتە هۆي ئەمەي كەلە كوردىستان لەو پهله‌ماندا سەنگ و قورسايى هەييت و شوين پەنجەي بەدارشتنى ئەم ياسايانو ديار بىت کە پەيوەندىييان بەچارەنوسى گەلە كەمانسوه هەيده. بەپیویستى دەزانم هەمۇ ئەم مادده و برگانمە دهستورى نوی بخەمە روو کە ئاماژه بەو مەسىھلەنە دەکەن و بەياساي پهله‌مان رېك دەخريت:

۱۷. بهپیشی برگه‌ی دووی مادده‌ی (۳۰)، پهرله‌مان دهیت یاسایه‌ک دربکات بۆ دابینکردنی بیمەی کۆمەلایەتی و تەندروستی بۆ عیراقیه‌کان.

۱۸. بهپیشی برگه‌ی دووی مادده‌ی (۳۱)، دهیت پهرله‌مان بەیاسایه‌ک ئەوه ریک بخات کە دەستمو تاکە کان بزیان ھەیە نەخۆشخانە یان بىنکەی تەندروستی یان خانووی چاره‌سەرکردنی تایبەت بەسەفرپەرشتى دەولەت دروست بکەن.

۱۹. بهپیشی مادده‌ی (۳۲)، ئەمرکى پهرله‌مانە کەیاسایه‌ک دربکات بۆ چاودىرى كەمئەندامان.

۲۰. بهپیشی برگه‌ی چوارى مادده‌ی (۳۴)، دهیت پهرله‌مان یاسایه‌کى تایبەت دربکات بۆ فېرکردنی ئەھلى و تایبەت.

۲۱. بهپیشی برگه‌ی سېيى مادده‌ی (۳۶)، پیویسته پهرله‌مان یاسایه‌کى دربکات سەبارەت بە تازادى کۆبوونەوە و خۇپىشاندانى ئاشتىيانە.

۲۲. بهپیشی برگه‌ی يەكى مادده‌ی (۳۷)، ئەركىيکى ترى پهرله‌مان ئەۋەيە یاساي ئازادىي دامەزراوەنلىنى كۆمەلە و پارتە سیاسىيە کان دربکات.

۲۳. بهپیشی مادده‌ی (۳۹)، پەرلەمان بەیاسایه‌کى تایبەت ئەوه ریک دەخات کە عیراقیيە کان ئازادەن لەپابەندبۇونىيان بەكاروبارى كەسايەتىيان بەپیشى ئايىنيان یان ئايىنزايان یان بىبۇياوه‌رپىيان یان ويسىتى خۆيان.

۲۴. بهپیشی برگه‌ی يەكى مادده‌ی (۴۱)، دهیت پەرلەمان یاسایه‌ک دربکات بۆ رېيکخستنى ئەوهى كە شوين كەتوانى ھەر ئايىن و ئايىنزايدە ئازادەن لەنەنجامدانى داب و نەريتى ئايىنيان و بەرپۇبرەنلى ئەموقاف و كاروبارى دامسەدزگا ئايىنەيە کان.

۲۵. بهپیشی برگه‌ی يەكى مادده‌ی (۴۳)، دهیت پەرلەمان یاسایه‌کى تایبەت سەبارەت بە كاراکردنى دامەزراوەه کانى كۆمەلگەي مەدەنلى دەربکات.

۸. به پیش از برگه شهشی مادده‌ی (۱۸)، دهیت پرله‌مان حوكمه کانی رهگه‌زنامه به یاسا ریک بخات.

۹. به پیش از برگه دوی مادده‌ی (۲۱)، پرله‌مان دهیت یاسایه ک دریکات بو ریک خستنی مافی پدنابری سیاسی له عیاراقدا.

۱۰. به پیش از برگه دوی مادده‌ی (۲۲)، دهیت پرله‌مان به یاسایه ک په یوندی نیوان کریکارو خاوهن کار له سمر بنهمای ئابوری و رهچاوکردنی دادپهروهه ری کومه‌لایه تی ریک بخات.

۱۱. به پیش از برگه سیئی مادده‌ی (۲۲)، دهیت پرله‌مان یاسای پیکهینانی سندنیکا و یه کیتیبیه پیشه‌بیه کان دریکات.

۱۲. به پیش از برگه دوی مادده‌ی (۲۳)، پیویسته په رله‌مان یاسایه ک بو دهست به سهراگه‌تنی مولکایدی بو سودوی گشتی به قدره بیویه کی دادپهروهه رانه دریکات.

۱۳. به پیش از مادده‌ی (۲۴)، پرله‌مان دهیت یاسایه ک دریکات بو ریک خستنی ئازادی گواستنه‌وی کریکارو شمه‌ک و سه‌مایه عیراق لنه‌یوان همریم و پاریزگا کاند.

۱۴. به پیش از مادده‌ی (۲۶)، دهیت په رله‌مان به یاسایه ک هاندانی و بهره‌هینانی که رته جیا جیا کان ریک بخات.

۱۵. به پیش از برگه دوی مادده‌ی (۲۷)، دهیت په رله‌مان به یاسایه ک حوكمی تایبیه‌تی پاراستنی مولکه کانی دهله‌ت و بدریو بردن و مدرجه کانی کار پیکردنیان ریک بخات.

۱۶. به پیش از برگه دوی مادده‌ی (۲۸)، پیویسته په رله‌مان یاسایه ک دریکات بو به خشنی خاوهن ده‌رامه‌ت نزمه کان لمیاچ.

٣٣. بەپیّى ماددەی (٦٦)، پیویستە پەرلەمان ياسايدى دەربکات بۆ ديارىكىرنى حوكىمەكانى خۇيالاوتىن بۆ پۆستى سەرۆك كۆمار.
٣٤. بەپیّى ماددەی (٧١)، دەبىت پەرلەمان ياسايدى دەربکات بۆ ديارىكىرنى مۇوچەو دەرمالەسى سەرۆك كۆمار.
٣٥. بەپیّى ماددەی (٧٩)، ئەركى پەرلەمانە ياسايدى دەربکات بۆ ديارىكىرنى مۇوچەى سەرۆك و ئەندامانى ئەنجومەنى وەزىران و ھاۋىلە كانيان.
٣٦. بەپیّى بېرىگى يەكى ماددەی (٨١)، دەبىت پەرلەمان ياسايدى دەربکات بۆ رىكخستنى ئەرك و دەسەلاتە كانى دەزگا ئەمنىيە كان و دەزگاى ھەواڭىرى نىشتىمانى و دەبىت بەپیّى سەرەتا كانى مافى مەرۆژ كار بىكىن و لەئىر چاودىرى پەرلەماندا بن.
٣٧. بەپیّى ماددەی (٨٢)، دەبىت پەرلەمان ياسايدى دەربکات بۆ رىكخستنى پىكھىيانى وەزارەتكان و كارو پىپۇرى و دەسەلاتە كانى وەزىز.
٣٨. بەپیّى ماددەی (٨٦)، دەبىت پەرلەمان ياسايدى دەربکات بۆ رىكخستنى كارەكانى دەسەلاتى دادوهرى فيدرالى.
٣٩. بەپیّى ماددەی (٨٧)، پیویستە پەرلەمان ياسايدى دەربکات بۆ ديارىكىرنى پىكھاتە و دەسەلاتە كانى و رىياسى بەرپۇھچۈونى كارەكانى ئەنجومەنى دادوهرى بالا.
٤٠. بەپیّى بېرىگى سىيى ماددەي (٨٨)، پەرلەمان پېزىزلى ياساى بودجى سالانى دەسەلاتى دادوهرى فيدرالى پەسند دەكت.
٤١. بەپیّى بېرىگى دووى ماددەي (٨٩)، دەبىت پەرلەمان بەزۇرىنەي ٣/٢ دەنگى ئەندامانى ياسايدى دەربکات بۆ ديارىكىرنى ژمارە دادوهرو شارەزايانى دادگاى بالاى فيدرالى و چۈنۈھى دەست نىشان كردىيان و كارى دادگاک.

٢٦. بەپیّى بېرىگى سىيى ماددەي (٤٧)، پیویستە پەرلەمان ياسايدى تايىبەت سەبارەت بەمەرجه كانى پالىورا او دەنگەدەرە مەسىلە پەيوەندىدارە كانى ھەلبىزادەن دەربکات.
٢٧. بەپیّى بېرىگى پىنجى ماددەي (٤٧)، دەبىت پەرلەمان ياسايدى دەربکات بۆ رىكخستنى حالتە كانى گۆرىپىنى ئەندامانى پەرلەمان لەكتى دەست لەكاركىشانوه يان لادان يان مردن.
٢٨. بەپیّى بېرىگى سىيى ماددەي (٥٨)، دەبىت پەرلەمان بەدەنگى ٣/٢ ئەندامانى ياسايدى تايىبەت دەربکات بۆ پەسەندىرىنى پەيانىنامە و رىكەوتتنامە نىۋەدەلدىكەن.
٢٩. بەپیّى خالى (ج) اى بېرىگى نۆيەمى ماددەي (٥٨)، دەبىت پەرلەمان ياسايدى دەربکات بۆ ديارىكىرنى دەسەلاتە كانى سەرۆك ئەنجومەنى وەزىران لەماوهى راگەياندىنى جەنگ و بارى نائاسايى، بەمەرجىيەك لەگەل دەستوردا ناكۆك نەبىت.
٣٠. بەپیّى بېرىگى يەكى ماددەي (٥٩)، دەبىت پەرلەمان سالانە پېزىزلى ياساى بودجى گشتى ولات و حساباتى كۆتابىي پەسەند بکات.
٣١. بەپیّى بېرىگى يەكى ماددەي (٦٠)، پەرلەمان ياسايدى تايىبەت دەرەتكەت بۆ ديارىكىرنى ماف و ئىمتىازە كانى سەرۆكى پەرلەمان و دوو جىڭرەكمى و ئەندامانى پەرلەمان.
٣٢. بەپیّى ماددەي (٦٢)، دەبىت پەرلەمان بەزۇرىنەي ٣/٢ دەنگى ئەندامانى ياسايدى تايىبەت دەربکات بۆ پىكھىيانى ئەنجومەنى فيدرالى و ديارىكىرنى دەسەلاتە كانى و مەرجه كانى ئەندامىتى تىيايدا.

٥٠. بېپېي ماددهی (۱۰۳)، پیویسته پهله مان بېاسایدک دهسته يه کی گشتی بوچاودېری و تدرخانکردنی داهاتی فيدرالی دامهزرنیت.
٥١. بېپېي ماددهی (۱۰۴)، دهیت پهله مان بېاسایدک تایبېت ئهنجومه نوی راژه کشتی فيدرالی دامهزرنیت.
٥٢. بېپېي ماددهی (۱۰۵)، پهله مان ده سه لاتی هدیه دهسته سهربه خوی نوی بهپېي پېداویستی دامهزرنیت.
٥٣. بېپېي برګه يه کی ماددهی (۱۰۹)، پیویسته پهله مان بېاسایدک تایبېت دربکات بو ریکخستنی بهريوهبردنی نمود و گاز.
٤. بېپېي برګه سیئی ماددهی (۱۰۹)، پهله مان بېاسایدک دردہ کات بو پاراستن و بهريوهبردنی شوینهوارو بونیاده کله پوريه کان.
٥٥. بېپېي برګه يه کی ماددهی (۱۱۰)، دهیت پهله مان بېاسایدک دربکات بو بهريوهبردن و ریکخستنی گومرگه کان.
٥٦. بېپېي برګه حدوتی ماددهی (۱۱۰)، پهله مان بېاسایدک دردہ کات بو نه خشکیشانی سیاسته پهیوهست بدسهړ چاوه ئاوییه ناو خویه کان.
٥٧. بېپېي ماددهی (۱۱۴)، پهله مان داهاتنوی عیاق دهیت لمماوه يه کدا که له يه کم دانیشتنیوه لډډش مانګ تیپېرنکات بېاسایدک دربکات بو دانانی ریوشونینه کانی پېکھینانی همریمه نوییه کان.
٥٨. بېپېي برګه دووی ماددهی (۱۱۸)، پهله مان بېاسایدک دردہ کات بو ریکخستنی ده سه لاتی ئیداري و دارايی ئه پاریزگایانه له همریمیکدا ریکنه خراون.
٥٩. بېپېي برګه چواری ماددهی (۱۱۸)، پهله مان بېاسایدک دردہ کات بو ریکخستنی هلېزاردنی ئهنجومه نوی پاریزگا کارو تایبېه تهندیه کانیان.

٤٢. بېپېي برګه شهشی ماددهی (۹۰)، دهیت پهله مان بېاسایدک دربکات بو رونکردنهوی ئه توګه تانه که دادگای بالا فیدرالی ئاراسته سهړک کومارو سهړک وزیران و وزیره کانی ده کات.
٤٣. بېپېي ماددهی (۹۳)، دهیت پهله مان بېاسایدک دربکات بو دیاريکردنی پېکهاته دادگاوه جورو پله و تایبېه تهندیه کانی و چوئیه تی دامهزراندن و خزمته دادوه ران و ئهندامانی دواکاری گشتی و دیسپلینه کانیان و خانه نشین کردنیان.
٤٤. بېپېي ماددهی (۹۶)، دهیت پهله مان بېاسایدک تایبېت دربکات بو ریکخستنی ئدرک و ده سه لاته کانی دادوه ری سهربازی.
٤٥. بېپېي ماددهی (۹۸)، پیویسته پهله مان بېاسایدک دربکات بو دامهزراندنی ئهنجومه نویتکی دولت که تایبېت بیت به فهرمانه کانی دادوه ری، کارگیری، فهتوادان، دارشتنه و نویټه رایمه تیکدنی دولت و هممو دهسته گشتیه کان.
٤٦. بېپېي ماددهی (۹۹)، دهیت پهله مان بېاسایدک دربکات بو دیاريکردنی کارو ئهړک و ده سه لاته کانی کومسیونی بالا مافی مرؤژو کومسیونی بالا سهربه خوی هلېزاردنه کان و دهسته دهستاکی.
٤٧. بېپېي برګه يه کی ماددهی (۱۰۰)، پیویسته پهله مان بېاسایدک دربکات بو ریکخستنی کاره کانی بانکی ناوہندی عیراق و دیوانی چاودېری دارایی و دهسته راګه یاندن و ګهیاندن و دیوانه کانی ئهوقاف.
٤٨. بېپېي ماددهی (۱۰۱)، دهیت پهله مان بېاسایدک تایبېت دهسته يدک بنه اوی ده زگای شهیدان دامهزرنیت که راسته و خو سهړه ئهنجومه دنی وزیران بیت.
٤٩. بېپېي ماددهی (۱۰۲)، دهیت پهله مان بېاسایدک تایبېت دهسته يه کی گشتی بوزامنکردنی مافی همریمه کان و پاریزگا کان دامهزرنیت.

۶۸. بەپیش ماددهی (۱۳۲)، کار بەحوكمه کانی تاييەت بهئەنچومەنی فييدرالى لهەستورى نويىدا ناكرىت، تائەوکاتىھى پەرلەمان بېرىزىك بەدەنگى ۲/۳ ئەندامانى بۇ كارىكىن بەحوكمه کانى ئەو ئەنچومەنە دەردەكەت.

۶۹. بەپیش ماددهی (۱۳۶)، ماددهی (۵۸) ياساي بەرىۋەبردنى دەولەتى عيراق بۇ قوناغى گواستنۇرە دەيىتە حوكمىكى ئىنتقالى دەستورى نوى و دەيىت تاكۆتايى سالى ۲۰۰۷ كۆتايى بەكىشەي كەركوك و ناوچەكانى دىكە بىت و لەپىت راپرسىيەوە چارەنۇوسىيان دىيارى بىكىت.

ھەر بەپیش ماددهی (۵۸)، پەرلەمان لايەننەكى سەرەكىيە بۇچارەسەرەكدىنى ئەو كىشىدەيەو بىنگومان بۇ ئەو مەبىستە دەيىت ياساو بېرىارى پىيىست دەرىكەت.

۷۰. بەپیش ئەو ھەمواركەرنەي كە بەر لەدۇو روژى لەئەنجامدانى راپرسى روژى ۱۵/۱۰/۲۰۰۵ ئەنجامدرا پەرلەمانى داھاتۇرى عيراق دەسەلاتى ھەيمە لەماوهى چوار مانگدا ھەمواركەرن لەدەستورى نويىدا بىكەت و بۇ ئەو مەبىستەش دەيىت لىزىنەيدك لەئەندامانى پىك بەيىننى كە نويىنەرى پىكھاتە سەرەكىيە کانى كۆمەلتى عيراقى بىكەن، ھەمواركەرنەكانى ئەو لىزىنەيە بەيەكجار دەخريتە بەرددەم پەرلەمان بۇئەوهى بەزۆرىنەي رەھا ئەندامانى پەسەندى بىكەت، پاشان مادده ھەمواركراوهەكان لەماوهى دوومانگدا لەپىي راپرسىيەوە دەخريتە بەرددەم گەل بۇپەسەندى، ئەوکاتەش ھەمواركەرنەكان بەپەسەند دەزانلىكت كەزۆربىي دەنگەدران پەسەندى بىكەن و بەمەرجىي ۲/۳ ئى سى پارىزىگا يان زىاتر رەتى نەكەنەوە.

ئەو (۷۰) مادده بېرىكىيە دەستورە كە پىيىشتە ئاماژەمان پىكىردن و بەشىكى گۈورەي دەستورەكەن ھەمووييان پىيىستيان بەوهەديە لەلاين پەرلەمانى داھاتۇرى عيراقمۇ ياساي تاييەتىيان بۇ دەرىكىت، ئەو ياسايانەش رەنگدانەوەيان لەسەر

۶۰. بەپیش ماددهی (۱۱۹)، پەرلەمان ياسايەك دەردەكەت بۇ بەخشىنى دەسەلاتەكانى حوكمەتى فييدرالى بېپارىزىگا كان يان بەپېچەوانەوە.

۶۱. بەپیش ماددهی (۱۲۰)، پەرلەمان ياسايەك بۇ رىنگخىستنى بارى بەغداي پايتەخت دەردەكەت و بەپیش ئەو ياسايە بەغدا سەربەخۇ دەيىت و ناچىتە سەنورى هېچ ھەرىيەمەكەوە.

۶۲. بەپیش ماددهی (۱۲۱)، پەرلەمان ياسايەكى تاييەت دەردەكەت و تىيدا مافە ئىدارى و سىياسى و رۇشنبىرييە كان و فېرەكەن بۇ نەتكەن بۇچارەسەرەكدىنى دەرىكەت.

۶۳. بەپیش بېرىكىيە يەكمى ماددهی (۱۲۸)، پەرلەمان ياسايەك دەردەكەت بۇ چاودىيېرىكەرنى زىنندانىيە سىياسىيە كان و زيان لىكەتوانى كارە نارەواكانى رېزىمى بەعسى رووخا.

۶۴. بەپیش بېرىكىيە دووى ماددهی (۱۲۸)، پەرلەمان ياسايەك دەردەكەت بۇ قەرەبوو كەرنەوە خېزانى شەھيدان و بىريندارە كانى كەرددە تىۋەرەستىيە كان.

۶۵. بەپیش ماددهی (۱۳۰)، پەرلەمان دەتوانىيەت ياسايەك دەرىكەت بۇ ھەلۇھشانەوە دادگای سزاي بالاى عيراقى تاييەت بەدادگايى كەدنى سەرانى بەعس لەپاش ئەوهى ئەو دادگايى كارە كانى تەھواو دەكەت.

۶۶. بەپیش بېرىكىيە دووى ماددهی (۱۳۱)، پەرلەمان دەتوانىيەت بەزۆرىنەي ۲/۳ ئى دەنگى ئەندامانى بەياسايەك دەستەمى نىشتمانى بالاى رىشە كېشىكەرنى بەعس لەدوابى تەھوا بۇونى كارە كانى ھەلبۇھشىنەتەوە.

۶۷. بەپیش بېرىكىيە يەكمى ماددهی (۱۳۲)، پەرلەمان دەتوانىيەت بەدەنگى ۲/۳ ئەندامانى دەستەى داواكانى مولكىدارى لەدوابى تەھوا بۇونى كارە كانى ھەلبۇھشىنەتەوە.

رۆلی پهله مان له ژیانی سیاسی عیراقی نویدا

پهله مان وک ده زگای یاسادانان و چاودیزی ده سه‌لاتی جیبه‌جیکردن، رۆلی دیارو میحوه‌ری له ژیانی سیاسی ولا تاندا وازی ده کات و سیما و رو خساری گهشی دیوکراسی نیشان ده دات و ئالو گورو ده ستاو ده ستکردنی ده سه‌لات لمه‌ری ده نگی هاولاتیان و سندوقه کانی دنگدانه‌وه بشیوارازی ئاشتیانه به جیده‌هینې. بوئه‌وه له روشی ژیانی پهله مانی لمعیراق تیبکهین، به پیوستی ده زانم سه‌هه تا ئه گهر به شیوه‌یه کی کورتیش بیت ئامازه به رۆلی پهله مان له سفره‌تای دامهزراندی عیراق‌وه تاکاتی رو خاندنی رژیمی دیکتاتوری صدام حسین بکم. دواتریش بدريزی باسی رۆلی پهله مان له دوای پرۆسمی ئازادی عیراق بکم.

۱. پهله مان له سه‌ردنه پاشایه‌تیدا:

ئه گهر بدوردي سه‌بری میژروی نویی عیراق بکهین دهینین تنهنا له سه‌ردنه پاشایه‌تیدا شتیک همبوبه به ناوی پهله مان و تارا ده یه ک رۆلی خوی له ژیانی سیاسیدا بینیو. به پیو قانونی ئه ساسی سالی ۱۹۲۵ ده سه‌لاتی یاسادانان خوی له نهنجومنی ئومه‌دا بینیو تموه. ئه نهنجومنی ئومه له دوو ئه نهنجومن پیکه‌هاتبوو که هدردوو ئه نهنجومنی نوینه‌ران و ئه عیانی له خوکرتبوو.

ئه نهنجومنی ئومه وک هم ده سه‌لاتیکی یاسادانان ده سه‌لاتی یاسادانان و هه موارکردن و هه لوهشانه‌وه یاسابی همبوبه. دوای رو خاندنی رژیمی پاشایه‌تی و هاتنه سه‌رکاری رژیمی کوماری، شتیک نه ماشه‌وه ناوی پهله مان بیت و که‌سی

هدموو بواره کانی ژیانی سیاسی و ئابوری و کومه‌لايدتی و فدره‌نگی و بواره کانی تر دهیت، هه پیکه‌هاته یه ک له پهله مانی داهاتوردا پهله مانتارو سه‌نگی خوی ههیت ده توانيت له یاسایانه‌دا به رهوندی پیکه‌هاته که بچه‌سپینی، ئه مهش واده خوازيت که کومه‌لاني خه‌لکی کوردستان به چری و به حماسه‌وه بشداری هه لبزاردنی پهله مانی داهاتوی عیراق بکه‌ن و ده نگ به لیستی (۷۳۰) ها په یانی کوردستان بدهن و بدنه‌نگی ئالتنوی خزیان ئه و ئاوات و ئاماچانه بدرجه‌سته بکه‌ن که سه‌دان ساله گله که‌مان خوین و تاره‌قه و فرمیسکی بزدہ‌ریزیت.

* کوردستانی نوی ژماره (۳۸۴۰) له ۵ / ۱۲ / ۲۰۰۵

ئەگەرچى بەعسىيە كان لەسالى ۱۹۸۰ دە ئەنجومەنیکى نىشتىمانيان لەمپىتى هەللىپارىزنىكى گالتىچارىيەوە هەللىپارىز، كە گوايىھ ئەنجومەنە رۆللى پەرلەمان بىگىرىت. بەلام ئەنجومەنە دەزگايىھ كارتنى بىنگىيان و بىن دەسەلات بىو، ئەنجومەنلى پەسەندىرىنى ياساو بېرىارە كانى سەدامى دىكتاتۇر ئەنجومەنلى بەناو سەركەدaiيەتى شورش بىو.

۳. پەرلەمان لەسەردەمى ئازادىدا:

لەدەواي پەرسەنى ئازادى عىراق و روخاندىنى رژىيمى دىكتاتۇرى بەعس دەروازىي ژيانى سىياسى فەريي و ديموكراسىي والا بىو. بەغداد بىووه مەلبەندى دەيان حزب و رىتكخراوى سىياسى كۆن و نوى و سەرەتا لەزىزىر چەرتى ئەنجومەنلى حوكىما كۆبۈونەوە و پاش ئەمەن ئۆيىنەرانى ھەممۇ پېكەتە و رەنگە جىاجىاكانى كۆمەلتى عىراقى ياساي بەرىيەبردنى دەولەتتى عىراقىيان بۆ قۇناغى گواستىنەوە داپشت. بەپىتى پاشكۆرى ئەم ياسايىھ يەكەم تۆبەرەي پەرلەمانى لەدايىك بىو. ئەم بۇوە بەپىتى پاشكۆرى ئەم ياسايىھ يەكەم تۆبەرەي كەنەنەن ئەم دەسەلاتتى سەرەتكەنەن ئەنجومەنلى نىشتىمانى كاتى پېكەتە بەسەرۆ كایىتى د. فۇئاد مەعسۇم، ئەم ئەنجومەنە لە ۱۰۰ نويىنەرى پېكەتە جىاجىاكانى گەلانى عىراق پېكەتە. ئەم ئەنجومەنە لەلایمن ھاولۇتىانەوە لەرىتى سەندوقە كانى دەنگدانەوە مەتمانەي پېننبەخشارابوو، بەلکو بەدانان دانرابۇون، ھەدر لەبەرئەمەش بىو دەسەلاتتى ياسادانانى نەبۇو، بەلکو تەنھا دەسەلاتتى راۋىيەت كارى ھەبۇو.

لەكەتەدا ئەنجومەنلى و وزیران بەرەزامەندى ئەنجومەنلى سەرۆ كایىتى كۆمار بۆ رايىكەرنى ئىش و كارى ولات دەسەلاتتى دەركەرنى بېرىارو فەرمانى پېندرابوو. ھەرودەها ئەنجومەنلى وزیران ھەندىيەك لەدەسەلاتتە كانى كۆمەلتى نىشتىمانى پېندرابوو كە لە ياساي بەرىيەبردندا ئاماڭەيان پېندرابوو لەوانە دەسەلاتتى دامەزانى دەن

يەكەمىي ولات زۆرىمەي دەسەلاتتە كانى لەدەستى خۆيدا كۆكربۇزە بۆ بەرژەوەندى خۆى ياساو بېرىارى دەركەردووھو ھەممۇ دەستورە كانى سەردەمى كۆمارىش دەستورى كاتى بىوون بۆئەمەي دەسەلاتداران بەئاسانى دەستكارى بىكەن و گۆپانكارى تىدا بىكەن.

۲. پەرلەمان لەسەردەمى كۆمارىدا:

بەپىتى دەستورى كاتى سالى ۱۹۵۸، دەبۇو ئەنجومەنلىك بەناوى ئەنجومەنلى ئۆمە پېكەت و رۆللى پەرلەمان بېينى، بەلام ئەم ئەنجومەنە پېكەت نەھات. دەسەلاتتى ياسادانان بەئەنجومەنلى وزىران سېيىرداو ئەم ئەنجومەنە دەيتوانى ياسا دەرىكەت بەرەزامەندى ئەنجومەنلى سەرۆرەي كە لە سەرۆك كۆمارو دوو تەندام پېكەتەبوو، لەكەتەشەمەي كە رژىيمى بەعس لەپىتى كودەتساي سەربازىيەوە دەسەلاتتى سىياسى و ولاتى گىرته دەست، زۆرىمەي دەسەلاتتە كان لەلایمن سەرۆك كۆمارەوە قۇرغى كارا بازنه كانى ئازادى و رادەرىپىن بەتمواوى بەرتەمسىك كارانەوە. ئەمەن جىيگەن سەرەنجه بەشىتىكى زۇرى دەسەلاتتە كانى پەرلەمان لەدەستى سەرۆك كۆمارو ئەنجومەنلى بەناو سەركەدaiيەتى شورشدا كۆكرانەوە، كە هيچيان مەتمانەي گەلىان لەرىتى سەندوقە كانى دەنگدانەوە پېندرابوو. ئەمەن جىيگەن سەرەنجه ئەم ئەنجومەنە ئەم دەسەلاتتەنە ھەبۇو، كە دەسەلاتتى پەرلەمانىتىكە كە گەلەللىپىتەرەتتى:

۱. دەركەرنى ياساو بېرىار كە هيىزى ياسايىھ بەبىت.

۲. پەسەندىرىنى پەياننامە و رېكەوتىنامە نىبود و لەتىيە كان.

۳. پەسەندىرىنى بودجىي ولات.

۴. راگەياندىنى شەپ ئاشتى و ئاگرىبەست.

۶. متمانه بەخشین بەسەرۆک وەزیران و کاییتەکەی و وەرگەتنەوەی متمانه لییان.
۷. دەسەلاتى پىكھىنەنلىقەن نۇرى بەمەرجەن بەغدادو كەركوكى تىيەت.
۸. ئەركى سەرەكى و مىحودى كۆمەلەمى نىشتمانى ئامادە كەندى رەشنۇسى دەستورى ھەمېشەبى عىراق بۇو. ئەبۇو لەرتى لىيىنەيەكى پىسپۇرە و پېۋەزى ئەدو دەستورە ئامادە كەراو گەلانى عىراق لەرتى راپرسىيەدە متمانە يان پېتەخشى. دواى ئەدوە پېۋەزى دەستورى ھەمېشەبى عىراق لەرتى راپرسىيەدە پەسەندىكرا. لە دەستورەدا شويىنىكى تايىەتى ھەيدە بۇ پەرلەمان. لە دەستورەدا پەرلەمان بەئەنجومەنلىقەن نۇينەران ناودەبرىت ئەم ئەنجومەنلە لە ۲۷۵ ئەندام پېكدىت بۇ ماۋى چوار سال دەستەبەكار دەيىت.
- ئەدوە جىيگەي سەرنجە بېتىگە لەئەنجومەنلىقەن نۇينەران ئەنجومەنلىقەن دېكەش بەپىتى ئەدو دەستورە پىك دەھىنرىت بەناوى ئەنجومەنلىقەن فىدرالى، ئەئەنجومەنلىقەن نۇينەرەيەتى ھەرتىم و پارىزىڭا رىنکەخراوە كان لەھەرئىمەكدا لەخۇ دەگرىت. ئەمەش رووخسارى سىستەمى فىدرالى نىشان دەدات، چونكە دەسەلاتى ياسادانانى زۆرمى دەولەتە فىدرالىيەكان لەدو ئەنجومەن پىنگ دېت و ئەدوش زامنى پاراستىنى مافى پېكھاتە جىاجىاكانە، چونكە ئەنجومەنلىقەن فىدرالى لەسەر ئەساسى ژمارە دانىشتۇنانى ھەرىمەكان دىيارى ناكرىت، بەلكو ھەرىمەكان چەند گەورە و بچۈك بن بەيەكسانى نۇينەرەيان لەو ئەنجومەنلەدا دېيىت، بەلاام ئەنجومەنلىقەن نۇينەران ئەندامەكانى لەسەر ئەساسى رېزە دانىشتۇنان و دەنگەرەن ھەلەبېرىت واتە ھەر پېكھاتە يەك ژمارە دانىشتۇنانى زىاتر بىت ژمارە كورسى زىاتر لەپەرلەمان بەدەست دەھىنلىقەن.

- بەكارھىنەنلىقەن چەدارەكان و پەسەندىكەندى پەيانىنامە و رىكمەتنىنامە نىيۆدەولەتىيەكان.
- ئەنجومەنلىقەن نىشتمانى كاتى تەنها چەند دەسەلاتىكى ھەبۇو لەوانە:**
۱. دەسەلاتى راوېزكارى بۇ ئەنجومەنلىقەن وەزيران و ئەنجومەنلىقەن سەرۆ كایىتى.
  ۲. دەسەلاتى چاودىيېرىكەندى بېيارو ياساكان و چاودىيېرىكەندى كارەكانى ئەنجومەنلىقەن سەرۆ كایىتى و ئەنجومەنلىقەن وەزيران.
  ۳. دەسەلاتى بانگھېشىت كەندى سەرۆك وەزيران و وەزيرەكان.
  ۴. بەدەنگى ۲/۳ ئەندامانى دەسەلاتى قىستۇكەندى بېيارەكانى ئەنجومەنلىقەن وەزيرانى ھەبۇو.
  ۵. پەسەندىكەندى بودجەي ولات.
- لەدواى ھەلبىزاردەنى رۆزى ۳۰/۱/۲۰۰۵، پەرلەمانىكى نوېي بەناوى كۆمەلەمى نىشتمانى عىراق پېكھاتە. ئەم پەرلەمانە لە ۲۷۵ ئەندام پېكھاتووه كە نۇينەرەيەتى پېكھاتە جىاجىاكانى گەلانى عىراقى دەكەد. كۆمەلەمى نىشتمانى لەبەر رۇشنىابى ياساي بەرپىوهبردنى دەولەتى عىراقدا ئەم دەسەلاتانىنى ھەيدە:
۱. دەسەلاتى ياسادانان.
  ۲. چاودىيېرىكەندى دەسەلاتى جىيېجىيەكەن كە ھەردو ئەنجومەنلىقەن سەرۆ كایىتى و ئەنجومەنلىقەن وەزيران دەگىرىتەوە.
  ۳. پەسەندىكەندى بودجەي ولات.
  ۴. پەسەندىكەندى پەيانىنامە و رىكمەتنىنامە نىيۆدەولەتىيەكان.
  ۵. متمانە بەخشىن بەئەنجومەنلىقەن سەرۆ كایىتى بە ۲/۳ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان.

مەھەك و لەورىگەمەيە حزب و رىتكخراوه سىياسىيەكان مەتمانىي جەماوەريان بەدەست
ھىنارەو نويىنەرانيان گەياندۇتە پەرلەمان. سەربارى ئەو روشه نالەبارانە پەرلەمانى
عيراق تاراپادەيدك رۆزلى خۆى بىنىيەو پېشىبىنى دەكى لەگەل گەرانمەھى ئاسايىش و
ئارامى تەواو، ئەنجومەنى نويىنەرانى داھاتتو لەچوار سالى داھاتوودا رۆزلى باشت
بىيىنە لەۋىيانى سىياسىدا.

ھەدوەك دەيىن لەھەردوو ھەلبىزاردەنە پەرلەمانىيەكەن پاردا شىعەكان زۆرتىرىن
كورسىان بەدەست ھىتا.

دەسەلاتەكانى ئەنجومەنى نويىنەران:
۱. دەركەدنى ياسا.

۲. چاودىرى كەرنى دەسەلاتى جىبەجىڭىردىن كە ھەردوو ئەنجومەنى
سەرۆ كایتى و ئەنجونى وزىزان دەگىتىمە.

۳. پەسەندىرىنى پەيانىنامە و رىيكتەننامە نىيۆد ھەلتىيەكان.

۴. دامەزرانىنى پەلەتايىتىيەكان لەسەر پېشىنيارى ئەنجومەنى وزىزان.

۵. دەسەلاتى لابىدىنى سەرۆك كۆمارى ھەمە، دواى ئەمە دادگاى بالاى
فيدرالىيە بەم سى تۆمەتە تاوانبار دەكىيت (۱. شەكاندىنى سوينىدى ياسايبى. ۲.
پېشىلەتكەرنى دەستور. ۳. خيانەتى گۇرە.)

۶. مەتمانبەخشىن بەئەنجومەنى سەرۆ كایتى.

۷. مەتمانبەخشىن بەسەرۆك وزىزان و كاپىنەكەن و ورگەتنەمە مەتمانە لىپى.

۸. پەسەندىرىنى بودجەي ولات.

۹. پەسەندىرىنى بودجەي دەسەلاتى دادوھرى.

لەدەرئەنجامى ئەم وتارەدا دەگەينە ئەو راستىيە كە پەرلەمان تاراپادەيدك
لەسەردەمى پاشايىتىدا رۆزلى سەردارى خۆى ھەبۈوه. لەسەردەمى كۆمارىشدا
شىتىك نەبۈوه رۆزلى پەرلەمان بىيىنە دەسەلاتەكانى پەرلەمان لەلايەن دەسەلاتى
جىبەجىڭىردىنەو پىادە كراوه و ياساكانىش ياساى نارپەواو زۆرملىنى بىون بى
پاراستنى كورسى دەسەلاتداران دەرچۈون.

لەدواي پېرىسى ئازادىي عيراق و سەربارى كېشىدۇ ئاستەنگە گەورە كان پېرىسى
سياسى پېشىكەوتىنى بەرچاوى بەخۆيەو بىنىيەو، سندوقەكانى دەنگىدان بۇتە سەنگى

۵- ناییت لەوکەسانەبیت حۆكمى دەستەمی بالاى ریشەکیش کردنى بەعسى دەيگۈرتەوە.

بەپیتى ماددەسى (٦٧) ئى دەستور، هەلبىزادنى سەرۆك كۆمار لەرىتى پەرلەمانى دەبیت و پالىپاراوى ئەو پۆستە پیویستە زۆرىنىمى ٣/٢ ئى دەنگى ئەندامانى پەرلەمان مسوڭگەر بىكەت، ئەوهش پاشتووانى زۆربەن نوینەرانى پىكەتە سەرە كىيە كانى ناو پەرلەمانى دەۋىت.

بەپیتى ماددەسى (٦٩) ئى دەستور ماوەدى سەرۆك كایدەتى سەرۆك چوار سال دەبیت و ئەو سەرۆكە هەلبىزىدرابە دەتوانىت بۇ خولىيىكى دىكەمى سەرۆك كایدەتى خۆى پالىپىتەوە.

بەپیتى ماددەسى (٧٠) ئى دەستور سەرۆك كۆمار ئەم دەسەلاتانەي ھەيدە:

- ١- لەسەر داخوازى سەرۆكى ئەنجومەنى و وزیران دەتوانىت لېبوردىنى تايىبەت دەرىكەت، بەپیتى دەستورە كە بۇ لېبوردىنى تايىبەت مەرجى ئەوه دانراوە كە لېبوردىنە كە حۆكمىداوانى مافى تايىبەت و تاوانى نىودەولەتى و تىزىزىستى و گەنەلتى دارايى و كارگىرى ناگېرىتەوە.

٢- پەسەندىرىنى پەيانىماھو رىيکەوتىنماھ نىودەولەتىيە كان دواي ئەوه لەلاين پەرلەمانى دەسەندە كە.

٣- پەسەندىرىنى ئەو ياسايانى كە لەلاين پەرلەمانى دەردەچن.

٤- بانگھەيىشتىركەنلىقى پەرلەمان بۇ كۆبوونىمۇ لەدواي (١٥) رۆز لەمېشۇرى پەسەندىرىنى دەرىئەنچامە كانى هەلبىزادن.

٥- لەسەر راسپارادە سەرۆك وزیران مەدالىيا و نىشانە دەبەخشىت.

٦- پەسەندىرىنى بالىزۇزى ولاتان.

٧- دەركەنلىقى مەراسىمى كۆمارى.

پىگەي سەرۆك كۆمار لە دەستورى نويى عيراقدا

بەپیتى دەستورى نوى، سىستىمى حۆكمىانى عيراق سىستىمىكى پەرلەمانىيە، لهوجۇزە سىستىمەدا دەسەلاتە كان جىادە كەن ئەنجومەنە دەرىت بە ئەنجومەنى و وزیران و ئەو ئەنجومەنە تەمائىسى راستەخۆرى لە گەل كۆمەلاتى خەلتىدا دەبیت. ئەوهى لە دەستورى نويىشدا تىيىنى دەكىيت سەبارەت بە ئەنجومەنى و وزیران ھەر بەوشىۋەيىھە، بىلەم لە گەل ئەوهشدا ئەو دەستورە پىگەو دەسەلاتى سەرۆك كۆمارى دىيارى كەدووھە لەلوتكەنە كەرەمى دەسەلاتدا شوينى دىارو شايىتى خۆى ھەيدە.

بەپیتى ماددەسى (٦٤) ئى دەستور سەرۆك كۆمار سەرۆكى دەولەتە و رەمىزى يەكىتى نىشتمانە و نوینەرایتى سەرەۋەرى ولات دەكات.

بەپیتى ماددەسى (٦٥) ئى دەستور ئەوكەسىمى خۆى بۇ پۆستى سەرۆك كۆمارى ولات دەپالىيىت دەبیت چەند مەرجىكى تىيدابىت لەمانە:

١- لە عيراق لەدایك بۇوېتى دايىك و باوكى عيراقى بىت.

٢- ئەھلىيە تەواوى ھېبى و تەمهنەنی چەل سالى تەواو كەدەبىت.

٣- ناوبانگى باش بىت و لە سىياسەتدا شارەزايىت و بەدەست پاكى و راستى و دادپەرەرە و دلىسۈزى بۇ نىشتمان ناسراوېت.

٤- بەتاوانىيىكى ئابپوھە حۆكم نەدرایت.

- ۱۷— دواي يه کهم دانيشتني په رله مان، لمه اوهي ۱۵ روژدا سمرؤک کومار پاټیوراوي گموره ترين فراکسيونی ناو په رله مان له رووي ژماره وه راده سپېریت بز پیکھینانی کاینه هئنجو مني و هزيران.
- ۱۸— به هر هويک پوستي سمرؤک کي هئنجو مني و هزiran چوڙل بيٽ، سمرؤک کومار جيگه ده گريتهوه.
- ۱۹— سمرؤک کومارو سمرؤک و هزiran پیکه وه بويان هديه پيشنیازی هم موارکردنی ده ستور بکمن.
- ۲۰— دواي هر هم موارکردنیکي ده ستور به ۳/۲ ده نگی ئنداماني په رله مان و راپرسی گشتی گدل، ده بيٽ سمرؤک کوماريش په سندندي بکات، به پيٽي برگه شهشی مادده هي (۵۸) اي ده ستوري نوي، په رله مان به زورينه هه های ده نگی ئنداماني ده سه لاتي ئموهی هديه له سهر دا ويه کي هزدار له سمرؤک کومار پيرسيتهوه.
- هه رو ها په رله مان ده توانيت به ده نگی زورينه ره های ئنداماني سمرؤک کومار له سهر کارلا بادات له دواي ئموهی له لايمن داد گاهي بالا فیدراليه وه به يه کي نک لهم سی تومهنه خواره وه تومه تبار ده گريت:
- ۱۱— شکانداني سويندي ياسابي ۲— پيشيلکردنی ده ستور ۳— خيانه تي گموره).
- به پيٽي مادده هي (۱۳۴) اي ده ستور ده ستوازه (هئنجو مني سمرؤک کايته) جيگه ده ستوازه (سمرؤک کومار) ده گريتهوه له هر شوينيکي ده ستور ده ستوازه هه لبزاردنی گشتی ده کات که نايٽت له ۶۰ روژ تيپه بکات له ميڙووی هه لوه شاندنه وه په رله مانه وه.

- ۸— په سندندي ئه و حوكمانه له سيداره دان که له لايمن داد گا تاييه ته کانه وه ده دره چن.
- ۹— ئدرکي سفر کردا يه تي بالا هي زه چه کداره کان ده گريته ئه ستور به مه به ستوي ته شريفات و ئاهه نگيران.
- ۱۰— سمرؤک کومار بزوي هديه دواي دانيشتني نائي اسابي په رله مان بکات، کوبونه وه که ش تاييه ده بيٽ بهو با به ته که دواي کوبونه وه کي بز کراوه.
- ۱۱— سمرؤک کومار ده سه لاتي دريئز کردنوه و هر زي ياساداناني په رله مانه هديه بز ماوه يه که له ۳۰ روژ زياتر نه بيٽ ئموهش بز ته او کردنی ئه و ئمر کانه که وا ده خوازن.

- ۱۲— سمرؤک کومار ده توانيت پر زه ياسا پيشکه ش به په رله مان بکات.
- ۱۳— سمرؤک کومار ده توانيت داخوازيه کي پيشکه ش به په رله مان بکات بز متمانه و هر گر تنه وه له سمرؤک و هزiran.
- ۱۴— سمرؤک کومارو سمرؤک و هزiran به هاوې ش ده تواني دواي را ګه ياندنی جه نگو و باري نائي اسابي بکمن، ئموهش پيوسيستي به ره زامنه دی زورينه ۳/۲ ده نگی ئنداماني په رله مان هديه.
- ۱۵— هه لوه شاندنه وه په رله مان به زورينه ره های ئندامان، پيوسيستي به ره زامنه دی سمرؤک کومار هديه.

- ۱۶— له کاتي هه لوه شاندنه وه په رله ماندا، سمرؤک کومار دواي سازدانی هه لبزاردنی گشتی ده کات که نايٽت له ۶۰ روژ تيپه بکات له ميڙووی هه لوه شاندنه وه په رله مانه وه.

چون د ۵۵ سه لاته کانی سه روک کومار زیاد ده کریت؟

ئه هوی جيگه سه رنجه ماویده که به ګدرمی باسی زیاد کردنی ده سه لاته کانی سه روک کومار له عيراقدا ده کریت. وک ئاشکرايه ده سه لاته کانی سه روک کومار له مادده و برګه کانی دهستوري نويي عيراقدا جيگیر کراوه له پاش ئه هوی له ګلېژنې نووسینه هوی دهستورو له نیوان پیکهاته ټه ساسیبې کانی کومه‌لی عيراقیدا مشتمرې زور سه باره ده بېنه نده کانی ئه دهستوره کراو دواتر په ډلمانی عيراق ره زامنه‌ندی له سه رنجه نیشانداو له پېښه را پرسیشمه زوریمه ګه لانی عيراق په سهندیان کرد. ئه ګدرچې به پېښه دهستوري نوی سه روک کومار له همه‌رمی ده سه لاته ده کات. بهلام له ګمل ئه هوه شدا یه کیتی نیشتمانه و نوینه رایته سه روک ده کات. بهلام له ګمل ئه هوه شدا ده سه لاته کانی زیاتر ته شریفی و پروتوکولین و زوربه ده سه لاته فیعالیه کان در اوه به سه روک کی ئه خومه‌منی و هزاران.

ئه هوی تیېښی ده کریت ده سه لاته کانی سه روک کومار له یاسای به رټو ډبردنی دهوله‌تی عيراقدا زیاتر بون له ده سه لاته کانی سه روک کومار له دهستوري نویدا. ئیستا که باسی پیویستی زیاد کردنی ده سه لاته کانی سه روک کومار بوزئم قوناغه هم‌ستياره عيراق ده کریت. ئایا له پرووی عمه‌لی و یاسایمه و ده توانيت ئه ده سه لاتانه زیاد بکریت؟ ده توانين وله‌امی ئه ده پرسیاره به له لی بدینه وه. بوزونکردن هوه وله‌امه کان ده لیین ده سه لاته کانی سه روک کومار له چوارچیوه مادده و برګه کانی دهستوردا ریک خراوه و ئه دهستوره به اپرسی زورینه ګه لانی

ئه خومه‌منیک پیک ده یعنین بهناوی ئه خومه‌منی سه روک کایه‌تی ئه مه لابزار دنه ش بدیدک لیست و به زورینه ۳/۲ ده نگی ئهندامانی په لاهمان دهیت.
ئه خومه‌منی سه روک کایه‌تی بپیاره کانی به کوئی ده نگ ده ده کات و هم ئهندامیکی ئه خومه‌منی سه روک کایه‌تی ده توانيت دوو ئهندامه کمی تر به نوینه‌ری خوی دابنیت.
* کوردستانی نوی ژماره (۳۸۲۹) له ۱۱/۲۲ له ۲۰۰۵

یان زیاتر رهتی نه کنهنهوه. ئەمەش ئەو راستییه دەردەخات کە زیادکردنی دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆمار پیویستى بەرەزامەندى نويىندرانى پىكھاتە سفرەکييە کانى پەرلەمان و زۆرىنى دەنگەدرانى سەرانسىرى عيراق ھېيە. ئەمەش پیویستى بەتموافق و كۆدەنگى پىكھاتە سفرەکييە کانى عيراقە.

ئەگەرچى لەچەندىن مادده و بىرگەي دەستوردا دەستەوازى سەرۆك كۆمار هاتوروه. بەلام بەپىي ماددهى (۱۳۴) اى دەستور دەستەوازى (ئەنجومەنلى سفرۇ كايىتى) جىڭىھى دەستەوازى (سەرۆك كۆمار) دەگرىتىۋو لهەر شۇينىيىكى دەستورەكەدا ھاتبى و بەو پىيىھە لەخولى سەرۆكايىتى چوار سالى ئايىندهدا كار بەدەستەوازى ئەنجومەنلى سەرۆكايىتى دەكرىت و لەدۋاي ئەو خولە بەپىي دەستورەكە كار بەدەستەوازى سەرۆك كۆمار دەكرىت. بەو پىيىھە پەرلەمانلى نوى بەزۆرىنىمى ۳/۲ اى دەنگى ئەندامانى بېيدىك لىست ئەنجومەنلى سەرۆكايىتى ھەللىدېزىرىت كە لەسەرۆك كۆمارو دوو جىڭىر پىيىك دىت.

بەپىي ئەو راستيانىي کە لەم وتارەدا روونان كرددوھ زیادکردنی دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆمار بەدوو رىيگە دەبىت:

يەكەميان لەرىي ئەو لىۋىنە پەرلەمانىيە دەبىت كە لەدۋاي دەست بەكاربۇنى پەرلەمانىوھ پىيىك دى و دەست بەكارە کانى دەكات و دەبىت لەماوهى چوار مانگدا ھەمواركىرنەكان بکات و لەماوهى دوو مانگىشدا مادده ھەمواركراوهە كان بختە بەرددەم گەللووە بۇ راپرسى، واتە كارە کانى شەش مانگى پىندەچى بەو مەرجەمى بەرپارسى گەل پەسەند بکرىت.

دۇوهەميان، دواي كۆتايىي ھانتى كارە کانى ئەو لىۋىنە پەرلەمان و ھەللىۋاشانەوە، دەتوانىت گۆرانىكارى لە دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆماردا لەرىنى بىرگەي سىيى ماددهى (۱۲۲) اى دەستورەدە بکرىت ئەوەش رەزامەندى ۳/۲

عيراق پەسەندكراوه و گۆپىنى ھەر مادده و بىرگەيە كى ئەو دەستورە بەزىادکردنى دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆمارىشەوە پیویستى بەرپوشۇنى ياساىي و دەستورى ھېيە. لەو چوارچىيەدە بەپىي بىرگەي سىيى ماددهى (۱۲۲) اى دەستور، ھەمواركىرنى دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆمار لەو چوارچىيە ئەو ماددانەدایە كە دەتوانىت بەرەزامەندىي دەنگى ۳/۲ ئەندامانى پەرلەمان و رەزامەندىي گەل بەرپارسى و پەسەندكراونى سەرۆك كۆمار ئەنجام بدرىت.

بەلام بەپىي ئەو ھەمواركىرنەوە كە بەر لەچەند رۈزىك لە تەنجامىدانى راپرسى بۇ رەشنووسى دەستور ئەنجام درا بۇ ماوەيەك كار بەماددهى (۱۲۲) اى دەستور ناكرىت كە پەيوەستە بەھەمواركىرنى دەستور. بەلكو پەرلەمانلى نوپىي عيراق دەبىت لە سەرەتتاي دەستبەكاربۇنىدا لىۋىنەيەك لە ئەندامانى پىيىك بەھىنە كە نويىنەر پىكھاتە سفرەکييە کانى كۆمەللى عيراق بن، ئەركى ئەو لىۋىنەيە ئەو دەبىت لەماوهى چوار مانگدا راپورتىك پىشكەش بەپەرلەمان بکات سەبارەت بەو گۆرانىكارى و ھەمواركىرنەوە لە دەستوردا بەپىرپىستى دەزانىت، لىۋىنە كە ھەمەر پەسەندكىرنى بەزۆرىنى دەھەنگى رەھا دەنگى ئەندامانى، دواتر پەرلەمان دەبىت لەماوهى دوو مانگدا مادده ھەمواركراوهە كان بختە بەرددەم گەل بۇ راپرسى، دەبىت زۆرىنى دەنگەدرانى عيراق پەسەندى بکەن و بەمەرجىيەك ۳/۲ اى دەنگەدرانى سى پارىزىغا يان زیاتر رهتى نە كەنهوه.

ھەمواركىرن و زیادکردنى دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆمار دەتوانىت لەپىي ئەو لىۋىنە پەرلەمانەوە ئەنجام بدرىت. وەك تىيېيىنى دەكرىت ئەوەش پیویستى بەرەزامەندى زۆرىنى دەھەنگى ئەندامانى پەرلەمان و زۆرىنى دەھەنگەدرانى سى پارىزىغا

هاوسه‌نگی ده سه‌لاته کان له ده ستوري عيراقدا

ئه ګهر بهوردي سه‌يېرى ده سه‌لاته جي به جيکردن بکهين له ده ستوري نوېي عيراقدا ده بینين ئهو ده سه‌لاته له چوارچيوه ده سه‌لاته فيدرالىيە کاندایه. ده سه‌لاته جي به جيکردن فيدرالىش له دوو بهش پېچ ديت ئه موانيش همرو دوو ناوهندی سه‌رۆك کۆمارو ئهنجومدنی و هزیرانه. ئه ګهر سه‌يېرى ئه مدوو ناوهنده بکهين و هکو دوو ده زگاى جي به جيکردن ده بینين ده سه‌لاته کان به شيوهه کي هاوسه‌نگ له نیوانیاندا دابهش نه کراوه، زوربى ده سه‌لاته کانی سه‌رۆك کۆمار تمشريفي و پروتوكولين، ده سه‌لاته کانی سه‌رۆك و ئهنجومدنی و هزیرانیش ده سه‌لاته فيعلن و کاريگهري راسته خويان به سدر هممو بواره کاندوه هه يه. بو شده لاسدنگی ده سه‌لاته کانی سه‌رۆك کۆمارو سه‌رۆك و هزیران به جوانی ببینين، ده سه‌لاته کانی همرو دولايان له ده ستوري نويدا ده خهينه روو:

يې که م: ده سه‌لاته کانی سه‌رۆك کۆمار

به پېچ ده ستوري نوي سه‌رۆك کۆمار له لوتكى همراه مى ده سه‌لاتلایو سه‌رۆكى ده لئه تو رو همزى يې کي تى نيشتمانه و نوي شهرايەتى سه‌روده ری ولاټ ده کات و شهونخونى ده کات بو مسونگه کردنی پابهندبوون به ده ستورو پاراستنى سه‌رمه خوبى عيراق و سه‌روده ری و يې کي تى و سه‌لامه تى خاکه که.

ده نگى ئهنداماني په لمه مان و راپرسى گهلو په سهندکردنی خودی سه‌رۆك کۆماري شى ده ويست. ئه وش ديسانه وه ئه راستيي ده ده خات که گورانکاري له ده سه‌لاته کانی سه‌رۆك کۆماردا ره زامهندی نوي شهرايەتى سه‌روده کي به کانی په لمه مان و گهلانى عيراق و خودی سه‌رۆك کۆماري ده ويست.

خاليکي تر که پېویسته ئاماژه پې بکريت ئه وه يه که له خولي چوار سالى داهاتووی سه‌رۆك کايەتى عيراقدا کار بدنه ستوازه ئهنجومدنی سه‌رۆك کايەتى ده کريت له جياتي ده ستوازه سه‌رۆك کۆمار.

* كورdestani نوي ژماره (۳۸۶۰) له ۱۲/۲۹/۲۰۰۵

ئەگھر بھوردى سەبىرى ئەم دە خالى بکەين، دېيىنин دو خالى پىادە كىرىنى ئەم دەسەلاتە لەسىر داخوازى و راسپاردى سەرۆك وزىرانە. سى خالىيان تايىبەتە بەپەسەند كىرىنى ياساكانى پەرلەمان و باڭھېيشت كىرىنى پەرلەمان بۇ كۆبۈونسۇ، خالىكىيان تايىبەتە بەپەسەند كىرىنى حوكى لەسىدارەدان كە لەلايمەن دادگا تايىبەتە كانمۇ دەردەچىن. ھەمۇ ئەوانە بېپارو دەسەلاتى شۇينى تىرن تەنە سەرۆك كۆمار پەسەندىييان دەكتات، دەسەلاتى فيعلى ھى سەرۆك وزىرانە دەسەلاتى تەشيرفات و ئاھەنگ گىرانيش ھى سەرۆك كۆمار.

دۇووهم: دەسەلاتە كانى سەرۆك وزىران

بەپىيى مادددە بىرگە كانى دەستور سەرۆك و ئەنجومەنى وزىران ئەم دەسەلاتانمىمەن ھەيە:

1. سەرۆك وزىران بىرپرسى راستىوخى جىېھەجىكىرىنى سىاسەتى گشتى دەولەتە.
2. سەرۆك وزىران فەرمانىدەي گشتى هيىزە چەكدارە كانە.
3. سەرۆك وزىران ئىدارەي ئەنجومەنى وزىران بىرپىۋە دەبات و سەرۆك كايىتى كۆبۈنە كانى دەكتات.
4. سەرۆك وزىران مافى لابىدىنى وزىرە كانى ھەيە، بىرەزامەندى ئەنجومەنى نويىندران.
5. ئەنجومەنى وزىران دەسەلاتى پلاندانان و جىېھەجىكىرىنى سىاسەتى گشتى دەولەت و پلانە گشتىيە كان و سەرپەرشتى كىرى كارى وزارەتە كان و ئەم شۇينانىمەن بەھىچ وزارەتىكىمۇ گىرىنەدراون، ھەيە.
6. ئەنجومەنى وزىران دەتوانىت پرۇژەي ياساكان پىشىياز بکات.

بەپىيى مادده كانى ٧٠ و ٧٣ دەستور سەرۆك كۆمار

ئەم دەسەلاتانەي ھەيە:

1. سەرۆك كۆمارلەماوەي ١٥ رۆزدا لەدواي يەكمەن دانىشتىنى پەرلەمانسۇ، پالىيواوى گەورەتىن فراكسيونى پەرلەمانى لەرووی ژمارەوە رادەسپېرىت بۇ پىكھېيىنانى ئەنجومەنى وزىران.
2. لەسىر داخوازى سەرۆكى ئەنجومەنى وزىران دەتوانىت لېبوردنى تايىبەت دەربكاش بەپىيى دەستورە كە بۇ لېبوردنى تايىبەت مەرجى ئەمەن دانىمەن كە لېبوردنە كە حوكىمەراوانى مافى تايىبەت و تاوانى نىيۇدەلەتى و تىۋرەيىستى و كەندەلى دارايى و كارگىپى ناڭرىتىمەن.
3. پەسەندىردىنى پەيانىنامە و يېكەوتىنامە نىيۇدەلەتى كەن دواي ئەمەن لەلايمەن پەرلەمانسۇ پەسەند دەكرين.
4. پەسەندىردىنى ئەم ياسايانىمەن كە لەلايمەن پەرلەمانسۇ دەردەچىن.
5. باڭھېيشتىكىرىنى پەرلەمان بۇ كۆبۈونسۇ لەدواي (١٥) رۆز لەمېشۈرى پەسەندىردىنى دەرئەنچامە كانى ھەلبىزاردەن.
6. لەسىر راسپاردى سەرۆك وزىران مەدالياو نىشانە دەبەخشىت.
7. پەسەندىردىنى بالىيۆزى ولاستان.
8. دەركىدىنى مەراسىمى كۆمارى.
9. پەسەندىردىنى ئەم حوكىمانى لەسىدارەدان كەلەلايمەن دادگا تايىبەتە كانمۇ دەردەچىن.
10. ئەركى سەركىدايەتى بالاىي هيىزە چەكدارە كان دەگىرىتىمەن دەستۆ بەمەبەستى تەشيرفات و ئاھەنگىران.

دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى لە دەستورى عيراقدا

بەپىيى دەستورى نۇئى دەسەلاتەكانى دادوھرى لەھەمۇر رۇويەكەمە سەرىيەخۆيە و
ھىچ دەسەلاتىكىيان بەسەرەوە نىيە و تەنها ياسا نەيىت، ھىچ ناوهندۇ دەسەلاتىك
بۇي نىيە دەست لە كاروبارەكانىيان وەرباتات. دەسەلاتى دادوھرى فيدرال پىك دىت
لە:

١. ئەنجومەنى دادوھرى بالا.
٢. دادگای بالاى فيدرالى.
٣. دادگای تەممىيىزى فيدرالى.
٤. دادگای داواكاري گشتى
٥. دەستەسى سەرپىرىشىيارى دادوھرىي.
٦. دادگاكانى دىكەن فيدرالى كە بەپىيى ياسا رىتك دەخرين.

يەكم: ئەنجومەنى دادوھرى بالا

ئەنجومەنى دادوھرى بالا ئەركى سەرەكى بەرپۇرەبردى دەستە دادوھرىيە كانە و
دەيىت بەپىيى ياسايدىك كە پەرلەمان دەرى دەكتات شىۋەي پىكھاتە دەسەلاتەكانى و
بنەماي بەرپۇرەچۈرنى كارەكانى دىيارى بىرىت

٧. ئەنجومەنى وزىران دەسەلاتى دەركەدنى سىستەم و رىنمايى و بېرىارى ھەيە
بەمىبەستى جىبەجىتكەنلى ياساكان.
٨. ئەنجومەنى وزىران پېزىزى بودجەمى گشتى و حسابى كۆتسايى و نەخشەكانى
گەشەپىدان ئامادە دەكتات.

٩. ئەنجومەنى وزىران دەسەلاتى راسپاردنى ئەنجومەنى نويىنەرانى ھەيە بۇ
پەسەندىرىنى دامەزراڭدىن بىرىكارى وەزارەتكان و بالولۇزۇ خاونى پلە تايىتدەكان و
سەرۆكى تەركانى سوپا يارىيەدەرەكانى و نەوانەنە لەپلەمى سەركەدە فرقە بەرەو
ژورون و سەرۆكى دەزگاى مۇخابەراتى نىشتمانى و سەرۆكى دەزگا ئەمنىيەكان.

١٠. ئەنجومەنى وزىران دەسەلاتى گفتۇرگۆركەنلى سەبارەت بەپەياننامە و
رېكەوتىننامە نىيەدەلەتىيەكان و ئىمزاڭدىنیانى بۇ خۆي ھەيە يان ئەوانەمى رايان
دەسىپىرىت.

ئەگەر بەروردى بەروردى دەسەلاتەكانى هەرىيەك لەسەرۆك كۆمارو سەرۆك
وزىران بىكىننەن ھەرچەند دەسەلاتەكانى هەرىيەكەيان لە ١٠ خالىدا چېرگەۋەتىو،
بەلام دەيىن زۆرىبەي دەسەلاتە فيعلەيەكان لە دەست سەرۆك وزىراندايە و سەرۆك
كۆمارىش دەسەلاتەكانى زىاتر تەشرىفى و پۇرۇشكۈلىن. ئەمەش بۇ لەتىيەك كە
لەچەند پىكھاتەيدىك پىك هاتبىي و ھەر پىكھاتەيدىك پۇستىيىكى بالاى سىيادى
وەرىگرىت، لاسەنگى و ناھاوتاسىي دروست دەكتات، ھەربۆيەش پىۋىستە
لەدابەشكەرنى دەسەلاتەكانى پۇستە سىيادىيەكاندا رەچاوى بەرۋەندى ھەمۇر
پىكھاتەكان بىرىت و دەسەلاتەكان بەھاوسەنگى دابەش بىرىت.

* كوردىستانى نۇئى ژمارە(٣٨٦٤) لە ١/٤٠٠٥

۴. یه کلایی کردنوهی ئهو ناکۆکیانه که لەنیوان حکومهتی فیدرالی و حکومهتی هریمه کان و پاریزگا کان و شارهوانیه کان و بېرىۋەرایەتیه ناوخوییه کان روو دەدەن.

۵. یه کلایی کردنوهی ئهو کیشانه لەنیوان حکومهتی هریمه کان يان پاریزگا کاندا روو دەدەن.

۶. یه کلایی کردنوهی ئهو تۆمەتانه ئاراسته سەرۆك كۆمارو سەرۆك وزیران و وزیره کان دەكريت، ئۇوهش بەياسا رىلە دەخربىت.

۷. پەسەندىرىنى ئەنجامە كۆتايسىه کانى ھەلبژاردىنى گشتى بۇ ئەندامىتى ئەنجومىنى نويىندران (پەرلەمان).

۸. آ/ یه کلایی کردنوهی كىشىي تايىبەتمەندى لەنیوان دادوھرى فیدرالى و دەسته دادوھرىيە کانى هریمه کان و پاریزگا رىكىنه خراوه کان لەھەرىتىكىدا.

ب/ یه کلایی کردنوهی كىشىي نیوان دەسته دادوھرىيە کانى هریمه کان يان پاریزگا رىكىنه خراوه کان لەھەرىتىكىدا. بەپىتى دەستور ھەممۇو بېيارە کانى دادگائى فیدرالى يەكلایي كىرەوەو بنېرەو دەبىت ھەممۇو دەسەلاتە کان پېتۈھى پابەندىن.

ئۇوهی تىببىنى دەكريت ئەنجومىنى بالاى دادوھرى بەگشتى و دادگائى بالاى فیدرالى بەتايىبەتى پەيووندى بەكۆمەلىك بوارى ھەستىيارى عىراق و كوردستانوھەيدە دادگائى فیدرالى يەكلایي كىشىي تايىبەتكىي تايىبەتى پەرلەمان رىلە دەخربىت و پېتۈھىستى بەدەنگى ۳/۲ ئەندامانى پەرلەمان ھەيدە پېتۈھىستە نويىندرانى كورد لەپەرلەمانى عىراق ھەممۇو وزەو توانانىان بىخەنە گەپ بۇ ئۇوهی كورد لەو دادگائىدا وەك نەتمەويەك پىيگە شايىستە خۆى ھەبىت و تەنانەت مافى قىتۇشى ھەبىت.

* كوردىستانى نوى زىمارە(۳۸۶۸) لە ۹/۱/۲۰۰۶

ئەنجومەنی دادوھرى بالا سى دەسەلاتى ھەيە كە ئەمانەن:

۱. بېرىۋەبرىنى كاروبارى دادوھرى و سەرپەرشتى كردنى دادوھرى فیدرالى.
۲. سەرۆكى دادگائى تەمىزى فیدرالى و ئەندامانى و سەرۆكى داواکارى گشتى و سەرۆكى دەستە سەرپەرشتىيارى دادوھرى دەپالىيەت و دەيخاتە بەردهم پەرلەمان بۇ ئۇوهى دامەززاندىيان پەسەند بکات.

۳. پېشنىازى پرۇزەي بودجى سالانە دەستە دادوھرى فیدرالى بۇ پەرلەمان بەرزو دەكتەوە بۆئەوهى پەسەندى بکات.

دەۋوەم: دادگائى بالاى فیدرالى

دادگائى بالاى فیدرالى دەستەيە كى دادوھرى سەرپەخويە لەپروو دارايى و كارگىرپىسيو. ئەم دادگائى لەزمارەيدك دادوھرو شارەزاي بوارى فيقەمى ئىسلامى و ياسا پىنك دىت. پېتۈھىستە پەرلەمان ياسايسە كى تايىبەت بەدەنگى ۳/۲ ئەندامانى دەركات بۇ رىكىخستنى دادگائى بالاى فیدرالى و بەپىتى ئهو ياسايسە زىمارە دادوھران و شارەزايان و چۈنۈتى ھەلبژاردىيان و كارى دادگاكە دىيارى دەكريت.

دادگائى بالاى فیدرالى ئەم دەسەلاتانە ھەيە:

۱. چاودىرييەكىدى دەستورى بۇنى ياسا و سېستەمە كارپىتكراوه کان.
۲. شىكىرەنەوهى دەقه ياسايسە كان.

۳. یه کلایی کردنوهی ئهو كىشانە لەجىبەجىڭىدى ياسا فیدرالىيە كان و بېيارو سېستەم و رىنمايى و رىۋوشۇنى دەرچووه کانى دەسەلاتى فیدرالى پەيدا دەبن. ياسا مافى تانۇن لىدىانى راستەوخۇ لەدادگا دەستەمەر دەكتات بۇ ھەرىيدك لەئەنجومەنی وزىران و كەسانى پەيووندىدار.

د دېیت ئهنجومنې نويښه ران یاسای تایبېت بټ همراهیک لمو دهستانه دهربکات و
ئهربک و فهرمانه کانیان بخاتمورو.

همراهیک لډیوانی چاودیږی دارایی و دهسته راګه یاندن و ګیاندن بهنجومنې
نويښه ران نهوده دهستريتنهو. بانکی ناووندي عيراقیش لډبرداډ ئهنجومنې نويښه راندا
به پرسیاره. بهلام دیوانه کانی ئهوقاف لډرووی ئیداریه و به ئهنجومنې و هزیرانه و
د دهستريتنهو.

به پیښی مادده ۱۰۱) ای دهستور، د دېیت ئهنجومنې نويښه ران یاسایه کي
تایبېت دهربکات بټ دامهزراندی دهسته یک بډناوی ده زگای شهیدان و لمو
یاسایدا کارو تایبېه قهندیه کانی ثنو ده زگایه بډوردي دیاري بکات.

به پیښی مادده ۱۰۲) ای دهستور دهسته یک کي گشتی سهربه خو داده مهزریت
له نويښه رانی حکومه تی فيدرالی و همراهیم کان و پاریز ګاکانی ریک نه خواو له همراهیمدا
بو زامنکردنی مافی همراهیم کان و ثمو پاریز ګاکانی که له چوار چیوهی همراهیم کدا
ریک نه خواون.

ئهربکی ئهتم دهسته یه ئهودیه که همراهیم و پاریز ګاکان بشیوه یه کي داد پهروه رانه
له داموډه زگاکانی دهولته تی فيدرالی و نیرد و زه مالاتی خویندن و وه دو کونگره
همراهیمایتی و نیو دهولته تیه کان به شداری بکمن.

دامهزراندی ئهتم دهسته گشتیه به پیښی ئهتم دهستوره، زه مانه تیکی دهستوريه بټ
ئهودی مافی همراهیم و پاریز ګاکان زامن بکریت.

به پیښی مادده ۱۰۳) ای دهستور، دهسته یک کي گشتی سهربه خو له شاره زایانی
حکومه تی فيدرالی و همراهیم کان و پاریز ګاکان پیشك دی، ئهربکی ئهتم دهسته یه
چاودیږیکردن و تدرخانکردن داهاتی فيدرالیه.

ئهربک کانی ثمو دهسته یه ئهتمانه یه:

د دسته سهربه خوکان له دهستوری عیراقدا

به پیښی دهستوری عيراق، په یکه یک دهسته لاته بالاکانی ولاټ که بد دهسته لاته
فيدرالیه کان ناوده بریت خوی له (ئهنجومنې نويښه ران، سهربه کا یهتی کومار،
ئهنجومنې و هزیران، دهسته لاتی دادوه ری) یدا دهیتنهو. له سمر بنمه مای
جیا کردنه وه دهسته لاته کان، داموډه زگاکانی ولاټ به پیښی تایبېه قهندیان بد دهسته لاته
فيدرالیه کانه وه دهستريتنهو. بیجګه لمو ناووندو ده زگایانه، چهند دهسته یه کي
سهربه خو همن که تایبېه تمدنی خزیان ههیه.

ئیمه هموں ده دین همموو ئهو دهستانه سهربه خویانه له دهستوردا هاتوون
بغذینه رونو، به پیښی مادده ۹۹) ای دهستور، چهند دهسته یک کي سهربه خو همن وه
(کومسیونی بالا مافی مرؤژ، کومسیونی بالا سهربه خو هه لېزارده کان،
دهسته دهستپاکی) ئهتم دهستانه بشیوه یه کي سهربه خو کاره کانیان ئهنجام ددهن و
تهنها له زیر چاودیږی ئهنجومنې نويښه راندان. د دېیت ئهنجومنې نويښه ران یاسای
تایبېت بټ همراهیک لمو دهستانه دهربکات و ئهربک و دهسته لاتیان دیاري بکات.

به پیښی مادده ۱۰۰) ای دهستور، چهند دهسته یه کي دیکه کي سهربه خو همن که
لډرووی دارایی و کارگیری یه کي سهربه خو، ئمو دهستانه ش ئهمانه (بانکی ناووندي
عيراق، دیوانی چاودیږی دارایی، دهسته راګه یاندن و ګیاندن، دیوانه کانی
ئهوقاف).

بهپیش مادده‌ی (۱۳۱) ای دستور، دستمی نیشتمانی بالا بز ریشه کیشکردنی به عس دسته‌یه کی سهربه خویه و بهئه‌نخومه‌منی نوینه‌رانه‌وه پهیوه‌سته. ئەم دسته‌یه به‌هاوئا‌هه‌نگی له‌گه‌ل ده‌سلا‌تی داده‌ری و ده‌گا‌کانی جیب‌هه‌جینکردن کاره‌کانی جیب‌هه‌جی ده‌کات. بهپیش بزیاره‌کانی ئەم دسته‌یه پالی‌یوارانی پوسته بالا‌کانی وله سه‌کو‌مارو سه‌رۆک و‌زیران و‌زیره‌کان و سه‌رۆک و ئەندامانی ئه‌نخومه‌منی نوینه‌ران و پله بالا‌کانی تر ناییت پیشتر ئەندامی دیاری خزبی به عس بوون.

دستمی نیشتمانی بالا‌ی ریشه کیشکردنی به عس دواي ته‌واوبونی کاره‌کانی، ده‌کریت به‌هه‌نگی ۲/۳ ای ئەندامانی ئه‌نخومه‌منی نوینه‌ران هه‌لبوه‌شیئن‌تله‌وه.

بهپیش مادده‌ی (۱۳۲) ای دستور، دستمی داوا‌کاری مولکداریتی دسته‌یه کی سهربه خویه و به‌هاوئا‌هه‌نگی له‌گه‌ل ده‌سلا‌تی داده‌ری و ده‌سلا‌تکه‌کانی جیب‌هه‌جیکردندا کار ده‌کات، ئەم دسته‌یه بهئه‌نخومه‌منی نوینه‌رانه‌وه پهیوه‌سته و دواي ته‌واوبونی کاره‌کانی ئه‌نخومه‌منی نوینه‌ران ده‌توانیت بـه‌هه‌نگی ۲/۳ ای ئەندامانی هه‌لیبوه‌شیئن‌تله‌وه.

بهپیش مادده‌ی (۱۰۵) ای دستور، بیچگه لەم دهستانه ئه‌نخومه‌منی نوینه‌ران ده‌توانیت بهپیش پیویستی بزیاری دامیزرا‌ندنی دسته‌یه دیکه بدات.

۱- دلنيا بعون له بعده‌اللهت دابه‌شکردنی به‌خشين و يارمه‌تى و قىمرزى نىيودولتى به پىپى پشكى هەر هەرىم و پارىزگايىكى كە لەھەرىمەيىكدا رېكىنه خراون.

۲- دلنيا بعون له بەكاره‌يىنان و دابه‌شکردنی درامەتى فيدرالى بە باشتىن شىۋوه.

۳- زامنکردنى روونى و ئاشكرايى و دادپهروهرى لەتەرخانكىرىنى سامانه‌كان بز حکومەتى هەرىمەكان يان ئەم پارىزگايىنە لەھەرىمەيىكدا رېتك نەخراون بە گوئىرەي ئەم رېتىزىيە كە بزىاري لمسىر دراوه.

ئەگەر بدوردى سەيرى ئەركەكانى ئەم دسته‌یه بکەين دەيىنن وله چاودپىروان بەسىر حکومەتى فيدرالى و حکومەتى هەرىمەكان و ئەم پارىزگايىنە لەچوارچىۋەي هەرىمەيىكدا رېتك نەخراون بز ئەمەي بە دادپهروهرى و روونى و ئاشكرايى داھاتەكان دابېش بکىرى و ھەمموان لىپى سوودمەندىن، ئەممەش زەمانەتىكى دىكەمى دستورىيە كە ھاوسەنگى نىوان حکومەتى فيدرالى و هەرىم و پارىزگاكان را دەگرىت.

مادده‌ی (۱۰۴) ای دستور باس لمپىكەھىنانى ئه‌نخومه‌منى راژھى گشتى فيدرالى ده‌کات، ئەم ئه‌نخومه‌نە كە دسته‌یه کی سهربه خویه ئەركى رېكىخستنى كاروبارى و زېفەتى گشتى فيدرالى دەگرىتى دەستۆ لەدامىزرا‌ندن و پله بەرزكەن‌نوه، دەبىت ئه‌نخومه‌منى نوینه‌ران ياسايدى تايىيەت درېكات بز ديارىكىرىنى پىكھاتەو پسپۇرىيە كانى ئەم ئه‌نخومه‌نە.

بهپیش مادده‌ی (۱۳۰) ای دستور، دادگاى سزاى بالا‌ی عيراقى دسته‌یه کى داده‌ری سهربه خویه و لەتاوانه‌كانى سه‌رانى رژىمى دىكتاتورى بەعس و دارو دەسته‌كى دەكۆلىتىتله‌وه. ئەم دادگايد دواي ته‌واوبونى کاره‌كانى لەلاين ئه‌نخومه‌منى نوینه‌ران‌نوه بەياسا هەلده‌شىئن‌تله‌وه.

پهنهند کردنی سه رژک کۆماری دویست. ئەوهش کاریکى قورس و گرانه و هەر ھەموار کردنیتىكى دەستور كۆدەنگىيەكى نىشتىمانى گەرهەكە، دەتوانىت ئەمە بە زەمانەتىكى دەستورى پاراستنى مافى گەلان و پىنكەتەكانى عيراق دابنرىت.

بەپېي بېرگەي سېي ماددهى (۱۲۲) ئى دەستور گۇرانكارى و ھەموار کردنى ماددهە كانى تر كە لەبرگەي دووي ماددهى (۱۲۲)دا باسيان نەكراوه، پىويسىتى بە رەزامەندى ۲/۳ ئى دەنگى ئەندامانى پەرلەمان و رەزامەندى گەل بەراپرسى گشتى و پهنهند کردنى سه رژک کۆمار ھەيە. ئەمەش ھەر قورسى ھەموار کردنى دەستورە كە نيشان دەدات.

بەپېي بېرگەي چوارى ماددهى (۱۲۲) ئى دەستورنابىت ھېيج ھەموار کردنىتىكى بىرىت بۆ ماددهە كانى دەستور لەو دەسەلاتانەي ھەرىيمەكان كەم بکاتەوە كە ناچنە خانى دەسەلاتە حەسرىيەكانى دەسەلاتە فيدرالىيەكانىوە. ھەر ھەموار کردنىتىكى ماددهە كانى تايىبەت بە ھەرىيمەكان پىويسىتى بە رەزامەندى دەسەلاتى ياسادانى ھەرىيمە پەيوەندىدارەكە و رەزامەندى زۆرينىيە دانىشتوانەكە لەرىتى راپرسى گشتىيەوە ھەيە. ئەمەش زەمانەتىكى دېكەي دەستورى پاراستنى دەسەلاتى ھەرىيمەكانە.

بەچەند رۆژىك بەر لەراپرسى بۆ رەشنووسى دەستورى عيراق، چەند گۇرانكارىيەك لەرەشنووسى ئەو دەستورەدا كراو لەلايەن پەرلەمانى عيراقىمۇ پهنهند كرا.

بەپېي ئەو گۇرانكارىيە لەدواي ھەلبىزادنى داھاتووپەرلەمانى عيراق بۆ ماوهى چوار مانگ كار بە ماددهى (۱۲۲) ئى تايىبەت بە ھەموار کردنى دەستور ناكىرىت كە پىشتر ئاماژەمان بە بېرگەكانى كرد. لەدواي چوار مانگەكەو پاش ئەوهى

ھەموار کردن لە دەستوورى نويى عيراقتدا

دەستور بەدايىكى ياساكان دادەنرىت و بالا دەستى و ھەزمۇونى خۆى ھەيە، ھەموار کردن و گۆپىنى ماددهو بېرگەكانى دەستورى ھەميشهيي ولات کارىكى قورسە و چەندىن رىي شوينى ياسايان پىويسىتە بۆ ئەوهى گۇرانكارى لە وجۇرە دەستوراندا بىرىت. لەو چوارچۈوهيدا دارىزدانى دەستورى نويى عيراق، چەند رىوشوينىتىكى ياسايان بۆ ھەموار کردن و گۇرانكارى ماددهو بېرگەكانى ئەو دەستورە داناو، بە پىويسىتى دەزانىن بە خوینەرانى ئاشنا بىكەين.

بەپېي بېرگەي يەكى ماددهى (۱۲۲) ئى دەستورى نوى، سه رژک کۆمارو ئەنجومەنى وزىران پىكەرە يان ۱/۵ ئەندامانى پەرلەمانى عيراق بۆيان ھەيە پىشنيازى ھەموار کردنى دەستور بىكەن.

بەپېي بېرگەي دووي ماددهى (۱۲۲) ئى دەستور تا دوو خولى ھەلبىزادنى يەك لەدواي يەك رىيگە نادرىت گۇرانكارى لەپەنسىپە بنچىنەيەكانى بەشى يەكەم و ماف و ئازادىيەكانى بەشى دووهمى ئەم دەستورەدا بىرىت.

دواي ئەو دوو خولى ھەلبىزادنىش ھەر ھەموار کردنىتىكى پىويسىتى بە زۆرينىيە دەنگى ۲/۳ ئەندامانى پەرلەمان و رەزامەندىي گەل بەراپرسى گشتى و پهنهند کردنى سه رژک کۆمار لەماوهى ھەفتەيە كدا ھەيە.

ئەگەر بە وردى سەيرى ئەم بېرگەيە بىكەين دېيىن ھەموار کردنى ماددهە كانى دەستور کارىكى سەختەو رەزامەندى زۆرينىيە پەرلەمان و راپرسى گشتى گەل و

همه موادر کردنیک یه کلایی ده کریتهوه، ئیدی جاریکی تر کار به ماددهی (۱۲۲) ای دستور ده کریتهوه.

به پینی ئمو گورانکاریانمی که بهر لەچند رۆژیک لەراپرسی بۆ رەشنووسی دستور ئەنجام درا، دبیت پەرلەمانی داهاتووی عیراق لەسەرەتای دەست به کاربونیدا لیژنەیدەك لەئەندامانی پىك بھینى کە نوینەرى پىکھاتە سەرە كىيە كانى كۆمەلتى عيراق بن، ئەركى ئمو لیژنەيە ئموه دبیت لەماوهى چوار مانگدا راپۇرتىك پىشكەش بە پەرلەمان بکات سەبارەت بسو گورانکارى و هەموارکردنە پىيوستانمەي کە دەيدۈ لە دەستورى عيراقدا بکريت.

لیژنەكە هەموو هەموار كارىيە پىشىياز كراوه کان بېيەك جار دەخاتە بەرددەم پەرلەمان بۆ دەنگدان لەسەرى و دبیت زۆرىنەي رەھاي ئەندامانى پەرلەمان دەنگى لەسەر بەدەن ئەنجا بېپەسەند كراو دادەنرىت. دبیت پەرلەمان مادده هەموار كراوه کان لەرۇزى پەسەند كردنیووه تا دوو مانگ بخاتە بەرددەم گەلەوە بۆ راپرسى، ئمو هەموار كردنانەش بېپەسەند دادەنرىت کە زۆرىمە دەنگدران لەسەرى رازى بن و بدو مەرجەھى ۳/۲ دەنگدران لەسى پارىزگا يان زىاتر رەتى نە كەوه.

ئەمەش زەمانەتىكە بۆ ھەر يەك لەپىكھاتە سەرە كىيە كانى عيراق بە گشتى و گەلى كوردستان بە تايىھتى ئەگەر بىتسو ئمو هەموار كردنانى بە دل نەبىت دەتوانى بە دەنگى ۲/۳ دەنگدرانى سى پارىزگا رەتى بکاتھوه.

* كوردستانى نوى ژمارە (۳۸۳۶) لە ۳۰/۱۱/۲۰۰۵

بەشى ٦٦٦:

كوردو دەستورى عىراق

لەخۆگرتبوو، ھیشتا کیشەی ویلايەتى موسىل يەكلايى نەكراپۇوە. تاروخانى رژىيەمى پاشايەتى لەسالى ۱۹۲۵ كار بە دەستورە كراوه.

ئەگەر بەمۇردى سەيرى ھەر ۱۲۵ ماددە كەمى ئەم دەستورە بىكەين دەيىنەنچ لەدۇرۇرۇ چ لەنزىك بەھېچ شىۋىيەك ئامازەي بەناوو مافەكانى گەللى كوردستان نەكروعە. ئەگەر پاساوى ئەمەش ئەم بىت ئەم دەستورە لەكەتىكدا نۇوسراوە كە عىراق تەنها ھەردوو ویلايەتى بەغداو بەسرە لەخۆگرتبوو، ھیشتا کیشەي موسىل يەكلايى نەكراپۇوە ھەرىيەمى كوردستان نەخراپۇو سەر دەلتەتى عىراق، ئەگەر ئەم پاساوه تائۇ كاتە راست بىن، دواتر رەوايەتى نامىنى، چونكەدواي ئەمە ھەرىيەمى كوردستان خraiيە سەر عىراق، كۆمەللىي گەلان داوايىكە كى كوردى لەناوچە كوردنشىنەكان دروست بىكىت و زمانى كوردى زمانى رەسى ئەم ناوچانە بىت و زەمانەتى مافى كەمینەكان بىكىت و كەچى سەربارى ئەم داوايىنە كۆمەللىي گەلان و دواي ئەمە دوجار ئەم دەستورە ھەموار كرا، كەچى دواي ئەم ھەموار كەردىنەش، ھېچ مافىنە كورد لەم دەستورەدا جىئى نەكرايدۇ.

۲- دەستورى كاتى سالى ۱۹۵۸

ئەم دەستورە لە ۳۰ ماددە پىكھاتووە يەكەم دەستورى كاتى سەردەمى كۆمارىيە. ئەمە جىيەكە سەرنجە ئەم دەستورە لەماوهى دورۇزىدا لەلایىن (حسىن جەمیل) ياساناسى عەرەبەوە دانزاوه.

ئەمە لەم دەستورەدا بەخالى ئىجابى بۆ كورد لەقەلەم دەدرىت ئەمە كەدانى بەوەدا ناوه كە كوردو عەرەب لە ولاتى عىراقدا شەرىكىن، ئەمەش ئامازەيە كە بۆ ئەمە كە نەتەمە كورد نەتەمەيە كى ئەساسىيە لەعىراقدا وەك كەمینە سەيرى ناسراوه. سەربارى ئەم خالى ئىجابىيە، خالىيە كى دىكەملى سلبى ئەم دەستورە بايەخى ئەم خالى ئىجابىيە كەم كەردىتەمە كە دەلىت عىراق بەشىكە لەنەتەمەيە عەرەب،

مافەكانى كورد لە دەستورى نويى عيراقدا

پاش ئەمە زۆرينەي گەلانى عىراق لەرپىسىي رۆزى ۱۵ ئى تىشىنى يەكەمى ۲۰۰۵ دا رەشنووسى دەستورى ھەمىشەيى نويى عىراقيان پەسەند كرد. دەتوانىن بىلەن لە مىزۇوى دەلتەتى عيراقدا لە دواي دەستورى سالى ۱۹۲۵، ئەمە دووەم دەستورى ھەمىشەيىمۇ ھەمە دەستورە كانى دىكەملى سەرددەمى كۆمارى دەستورى كاتى بۇون.

ئەگەر بەمۇردى لەپىگەو ماددە كانى دەستورى ھەمىشەيى نوى بکۆلىنىمۇ، دەيىنەن لەم دەستورەدا دانزاوه بەبەشىكى زۆرى مافەكانى گەللى كوردستاندا، ئەمەش بۆ ئەم قۇناغە بەسەر كەوتىنەكى گەورە لەقەلەم دەدرىت.

بۆئەمە رونتر مافەكانى گەللى كوردستان لەم دەستورەدا بىيىن، بەپىويسىتى دەزانم ئەگەر بەشىتەيە كى خىراو را گۈزارىش بىت، چاولىك بەدەستورە كانى پىشىوو عيراقدا بخشىنەن بىزانىن لەم دەستورانەدا تاچ رادەيدىك دان بەمافەكانى گەللى كوردستاندا نزاوه.

۱- قانونى ئەساسى سالى ۱۹۲۵

ئەمە يەكەم دەستورى ھەمىشەيى عىراقە، كەبەقانونى ئەساسى سالى ۱۹۲۵ ناسراوه. ئەم دەستورە لەسەرددەمى پاشايەتى و لەزېر سايىھى ئىنتىدارى بەرىتانيا لەسالى ۱۹۲۵ بۆ عىراق نۇوسراوه كە ئەم كاتە ھەردوو ویلايەتى بەغداو بەسرە

سرباری ئهو سى خاله ئيجابىيە، چەندىن خالى ترى سلىبى ئمو دەستورە بايدىخى ئهو خالانە كەم دەكتەمەوانىش ئەماندن:

- ١- عيراق بەشىكە لەتەمەوهى عەرەب.
- ٢- عيراق يەكپارچەيەو تەنازول لەھېيچ بەشىكە لەخاکە كەن ناكىت. ئەم خاله زياتر مەبەستى تەنازول نەكىدنه لەھەرىيەمى كوردستان، چونكە عيراق لەسالى ١٩٧٥ دا لەرىيەكەوتتنامەي جەزايردا لەگەل ئېران تەنازولى لەخاک و ئاوى عيراق كرد لەشەتلەعەرەب.

سربارى ئهو خاله ئيجابيانەي لەدەستورى سالى ١٩٧٠ دا هاتۇن، كەچى لەسايىدى ئهو دەستورەدارىزىمى بەغدا سياستە دىزىوه كەنلى تەعرىب و تەھجىرو تەرجىل و تەبعىس و توانوهى لەدەزى گەللى كوردستان پەيرەو كەرددوو كەنپەيەش تەمەش ئەم گەلە ئەنفال بىكەت و چەكى قەدەغە كراوى كيمياوى لەدەزى بەكار بەھينىت.

ئەمەش ئهو راستىيە دەرەخات كە هەرچىنە لە دەستورەدا باسى ھەندى لەمافە كەنلى كراوه، بەلام لەواقع و جىيەجىتكەرندا رېتىمى دىكتاتۆرى بەعس بەپىچەوانىي بنەماكانى دەستورەدا كارى كەرددوو، ئەمەش ئهو راستىيە دەخاتە روو كەعىبرەت لەجىيەجىتكەرنى بىرگە مادەدە كەنلى دەستوردايە.

٦- ياساي بەرپەوهەردى دەولەتى عيراق بۇ قۇناغى گواستنەوە ئەم ياسايى كە وەك دەستورييەكى كاتى وايە، لەدواي پۈزىسى ئازادىي عيراق، لەلايدن نويىندرانى گەلانى عيراققۇه گفتۇڭۇ مشتومرى زۆرى لەسەر كراوه لە ٨٠٤ دا دەرچووه.

ئەم ياسايى بەمە دەستورە كەنلى دىكەنەي عيراق جىا دەكتەمەوه كە لەلايدن نويىندرانى زۆرپەي پىكەتە كەنلى عيراققۇه دانراوه، بۆيە كەجارىش لەمېشىۋى ئازارى ٤٢٠ دا دەرچووه.

ئەم خالە گەللى كوردو گەلانى تر وەك عەرەب سەير دەكات و بەبەشىكە لەتەمەوهى عەرەب لەقەلەميان دەدات، ئەمەش زولىيەكى گورەيە لە كوردو نەتەمەوه كەنلى تر چونكە ئەمەتەمەوانە تەمەوهى سەرەبەخۆن و سەر بەھېيچ تەمەوهى كى تر نىن ئەمە بىيچگەلەوهى كە كورد خاون خاكى لەمېشىنى خۆيەتى .

٣- دەستورى ٢٢ آي نىسانى ١٩٦٤ او دەستورى ٩ آي نىسانى ١٩٦٤ ئەم دوو دەستورە هەردووكىان لەماوهى ھەفتەيە كىدا نۇوسراون، هەردوو دەستورە كە بەشىوەيە كى تەمومىزلاۋى باسى كوردىيىان كەرددوو پاشە كەشىيەن لەدەستورى سالى ١٩٥٨ كەرددوو، ئەمە بىيچگەلەوهى جەختىيان كەرددوو كە گەللى عيراق بەشىكە لەتەمەوهى عەرەب.

٤- دەستورى سالى ١٩٦٨ ئەم دەستورە لەگەل ھاتۇن سەرەوكى حزبى بەعسىدا دانراوه، ئەم دەستورەش بەھەمان تېرۋانىنى نارۋىشنى هەردوو دەستورى سالى ١٩٦٤ سەيرى مەسىلەتى كوردى كەرددوو فىكىرى شۆقىنى عەرەبى قولتەر كەرددەتەمەوهەر عيراقى بە دەولەتتىكى عەرەبى لەقەلەم داوه، تەنها زمانى عەرەبىشى بەزمانى رەسىيە.

٥- دەستورى سالى ١٩٧٧ ئەم دەستورە لەدەۋاي ئىمزاكردنى بەياني ئازار دەركراو بە ھەموار كەدنى دەستورى سالى ١٩٦٨ دادەنرىت. ئەم دەستورەدا سەبارەت بەمافە كەنلى كورد ئامازە بەم خالانە كراوه:

- ١- عيراق لەھەردوو نەتەمەوهى كوردو عەرەب بېنگ دىت.
- ٢- بەحساب كىشەي كورد لەسەر ئەساسى حوكى زاتى چارەسەر دەكتىت.
- ٣- زمانى كوردى لەپاڭ زمانى عەرەبىدا لەناوچەي بەناو حوكى زاتى زمانى رەسىيە.

ئو گەلانە بکریت ، لەدەستورە کانى پىشىودا بە هىچ شىۋىيەك ناوى ئو گەلانە نەھىنراوه.

۵- لەم ياسايدا زمانى كوردى وەك زمانى عەربى بەزمانى رەسى
لەسەرانسىرى عىراقدا ناسراوه ، ئەمەش پىشكەوتىيىكى دىكىيە لەبوارى بەرەسى
ناسىنى زمانى كوردىدا ، چونكە لەدەستورە کانى پىشىودا لەباشتىن حالتدا
زمانى كوردىيان وەك زمانى رەسى ناوخۇيى ھەرىتى كوردىستان ناسىيەو
لەسەرانسىرى عىراقدا زمانى رەسى نەبۇوه بەرەسى ناسىنى زمانى كوردى
لەسەرانسىرى عىراقدا بايەخىكى گەورەي ھەيە لەسەر ئاستى دامودەزگا
رەسىيەكىنى عىيات و تەنانىت لىدەرەوەي ولاتىش گۈنگى ھەيدۇ بەو پېيە
بەرپىسانى كورد دەتوانى لەكۆرۈ كۆپۈونەوە نىتۇدەلەتىيە كاندا زمانى كوردى بەكار
بەيىن ، لەو چوارچىيەدا دەتوانىن لېدوانە كانى سەرۋەك تالەبانى بەزمانى كوردى
لەكۆشكى سپى و بارەگاي نەتمەو يەكگەرتووه كان بەغمۇنە بەيىننەمەو ، كە بايەخى
گەورەي بەرەسى ناسىنى زمانى كوردى دەختاروو.

۶- ياساى بەرپىوه بەردن بەرەسى داتانى ناوه بەحڪومەتى ھەرىتى كوردىستانداو
ئەو دانپىياناھەش بەحڪومەتى ھەرىتى ماناي دانپىياناھەش بەھەمۇ دامودەزگا
رەسىيەكىنى ھەرىتى كوردىستان لەئەنجومەنلىقى وەزىران و پەرلەمان و دەسەلاتى
دادوھەر. ھەرسەو ياسايدا رىيگە بەحڪومەتى ھەرىتى دراوه كەسەرچەم كاروبارە
رەسىيەكىان بىكەت ، تەنها ئەو كارانە نەبىت كەبە كاروبارى دەسەلاتى سىيادى
ناسراون و حەكومەتى فىدرالى بەغدا ئەنجامىان دەدات.

۷- لەياساى بەرپىوه بەردندا رىيگە بەھەر دراوه كە حەكومەتى ھەرىتى كوردىستان
سەرپەرشتى ھېزە كانى ئاسايىشى ناوخۇ پۆلىس بىكەت. بەلام ئەمە دەنەجە
ھىچ ناماژىيەكى بەھەيتى پىشىمەرگە كوردىستان نەكەرددووه بەرەسى نەناسىنراوه.

دارشتىنى دەستورە کانى عىراقدا نويىندرانى گەلى كوردىستان بەشدارى كارىگەرىيان
لە داتان و دارشتىنى ئەو ياسايدا كرد و بەشىيىكى زۆرى مافە کانى گەلى كوردىيان
تىدا جىنگىركرد.

بەشىۋىيەكى گشتى دەتوانىن بلېيىن ياساى بەرپىوه بەردن لەھەمۇ دەستورە کانى
پىش خۆي باشتىر شارستانى تىرە ، ئەم ياسايدا چەندىن خالى ئىجابى سەبارەت
بەمافە کانى گەلى كوردىستان لەخۇرگەرتووه لەواند:

۱- ئەم ياسايدا ، وەك دەستورە کانى پىشىو ، لەلايەن كەسىك ياخود
حزب ولايەننەك بەتنەها دانەنراوه ، بەلکو نويىندرانى زۆرىيە پىكەتە کانى عىراق
بەشدارىيان لەدانان و دارشتىندا كردوو.

۲- ئەم ياسايدا سىستىمى حۆكمانى عىراقى لەدەلەتىيىكى مەركەزىيەوە گۈرى
بۇ دەلەتىيىكى فىدرالى ، ديموكراتى ، فەريى ، پەرلەمانى .

۳- لەزىزىيە دەستورە کانى پىشىودا ، ئامازە بەھەر كراوه كە عىراق دەلەتىيىكى
عەرەبىيە و بەشىكە لەنەتمەوەي عەرەب ، بەلام لەياساى بەرپىوه بەردندا نوسراوه عىراق
ولاتىيىكى فەرە نەتمەوەي وەلە كوردو عەرەب و توركمان و كىلدە ئاشورى پىكەتەوە ، ھەر
لەو ياسايدا ئامازە بەھەر كراوه كە تەنها گەلى عەربىيە عىراق بەشىكە لەنەتمەوە
عەرەب ، ئەمەش بەھەرچەرخانىكى گۈنگ دادەنرەت ، چونكە دان بەھەدا دەنرەت كە
تەنها گەلى عەربىيە عىراق بەشىكە لەنەتمەوەي عەرب ، گەلى كوردو گەلە کانى
دىكە بەشىكەن لەنەتمەوە کانى خۈزىان.

۴- خالىتكى دىكەي ئىجابى كەلەياساى بەرپىوه بەردندا باسى لىيۇ كراوه ئەمەيە كە
بىيىگە لەدانان بەھەر دوو گەلى كوردو عەربىدا ، دانىشى ناوه بە ماۋە سىياسى و
ئىدارىيە کانى گەلانى توركمان و كىلدە ئاشورىدا ، ئەمەش بۆيە كەجەر ئامازە بەناوى

دەتوانین ئەم دەستورە بەيەكەم دەستورى ھەممىشەبىي دىموکراسى و مەمانە پىىدارى گەلانى عىراق لەقەلەم بەدين.

بەپىويسىتى دەزانم ئامازە بەم ماف و دەستكەوتانە بکەم كە بۆ گەلە كوردستان لەم دەستورەدا جىڭىر كراون لەوانە:

۱- لەماددەي يەكى ئەم دەستورەدا جەخت لەوه كراوهە كە سىستى حوكىمانى عىراق كۆمارى، پەرلەمانى، دىموکراسى، فيدرالى دەبىت. بىڭومان لەسايە دەولەتكى لەو جۆرەدا گەلى كوردستان بەخېباتى نۇنى سەردەم و دىموکراسى دەتوانى بەسرىجەم مانەكانى بگات.

۲- لەماددەي سىيى ئەم دەستورەدا ئامازە بىدوه كراوه كە عىراق و لاتىكى فە نەتمەو فەرەئاين و ئايىزايە، ئەمەش بەرەسى ناسىنى سەرجەم پىكەتە كانى عىراقە كەلە دەستورە كانى پىشۇرى سەردەمىي پاشایتى و كۆمارىدا ھىچ ئامازىيە كى لەو جۆرەي تىدىا نىيە زۆربەي ئەو دەستورانەي پىشۇر عىراق بەولاتىكى عمرەبىي ياخود بەبەشىك لە نەتمەوەي عەرەب لەقەلەم دەدەن، لەم دەستورە نويىدا شتى ئەتوتى تىيدا نىيە تەنها ئەوه نەبىت كە عىراق وەك لاتىكى ئىسلامى بەبەشىك لەجىهانى ئىسلامى و ئەندامى دامەززىنەرە كاراى كۆمەلەي دەولەتانى عەرەبى لەقەلەم دەدات و رىز لەم مىساقە كە دەگرىت.

۳- لەماددەي چوارى ئەم دەستورەدا زمانى كوردى لەپال زمانى عەرەبىدا بەزمانى رەسى لەسەرانسەرى عىراقدا ناسراوه، ئەمەش بايەخى خۇى لەسەر ئاستى ناوخۇو دەرەوە هەيە وەك پىشتر بەدىرىزى باسى ئەو بايەخەمان كرد. ئەوهى جىڭىھى سەرخە لەم دەستورەدا زمانى توركمانى و سەرىانىش بەدۇ زمانى رەسى ناسراون لەو يەكە ئىدارىياندا كە چۈرى دانىشتوانەكەي پىشكە دەھىنن. ئەمەش بۆ يەكەجا رەلە دەستورىتكى عىراقدا ئەم دو زمانە بەرەسى بناسرىن. هەرلەو

۸- بەپىي ياساى بەرىيەبردن، پەرلەمانى كوردستان دەسەلاتى ئەوهى هەيە كە هەر بىيارو ياسايدە كى پەرلەمانى عىراق ھەموار بگات، تەنها ئەم ياسايانە نەبىت كەپەيەندىييان بەممەسلە سىيادىيە كانمۇھ ھەيە.

سەربارى جىڭىركەرنى ئەم مافانە بۆگەلى كوردستان لەو ياسايدە، چەند مافىيەكى تىرى ماواه كەھىشتا بەدىنەھاتۇن، ئەمېش گەرانسەوھى كەرکوك و ناوچە كانى تەرە بۆ ئامىتى ھەرىتى كوردستان.

ھەرچەند كېشى كەرکوك و ناوچە كانى تەرە لەماددەي ۵۸ ياساى بەرىيەبردندا چارەسەرى گۈنخاوى بۆ دۆزراوهە دەبسو ئەماددەي لەكتى حەكۈمەتى گۆاستنەدا جىبىھەجى بکرايە، بەلام بەداخۇرە لە كاتدا جىبىھەجى نەكراو چەندىن گرفت و ئاستەنگى بۆ دروستكرا. دواتر ماددەي ۵۸ كراوه بەحەكىمەتى ئىنتقالى و لە دەستورى ھەممىشەبىدا جىڭىر كراوبۇ پىتىيە دەبىت تاكۇتايى سالى ۲۰۰۷ ئەم كېشىدە چارەسەر بکرىت.

۷ - دەستورى ھەممىشەبى ۲۰۵

ئەم دەستورە جىيا لەھەموو دەستورە كانى دىكەھى عىراق، وەك دەستورى ھەر لاتىكى دىموکراسى لەدانىيەدە تاپەسەندىكەن ھەموو ھەنگاوه ياسايدە كانى بېرىۋە.

ئەم دەستورە بىيچگە لەوهى لەزىز چاودىرى نەتمەوەيە كەگرتووه كان و كۆمەلەمى نىشتەمانى عىراق و لىشنىدە كى تايىبەتدا نووسراوه و نوينەرانى زۆربەي پىكەتە كانى عىراق بەشدارىيان لەدارشتىيدا كردووه. زۆربەنەي گەلانى عىراقىش لەراپرسىيە كى دىموکراسىدا دەنگىيان بەو دەستورە داوه و پەسەندىييان كردووه. ئەمە بۆ يەكەجا رەلەمەيىزۇرى عىرقدا دەستورىك بۆ ولات بەم شىۋازە دىموکراسىيە دابىرىت، بۆ يە

عیاق و دهست له کاروباری سیاسی و هنرات و روزانی له دهستاوده ستکردنی دهسته لاتدا ناییت.

ئم برگه یه دهستور زهمانه تیکی تر بهزیانی دیموکراسی دبه خشیت و ریگه له سوپا ده گریت وله سمرد همی دیکتاتوری ګهله سمرکوت بکات و دهست له کاروباری سیاسی و دربدات. له چوارچیوه یدا ګهله کوردستان له همه مو نهاده و پیکهاته کانی دیکه زیارت بد دهستی سوپا زده مسند بووه، ئم برگه یه دهستور ریگه له دوباره بونهودی توو نه هامه تیانه ده گریت.

۷- یه کیک له ئیجایاته کانی دیکه ئم دهستوره ئمهو یه که دهسته لاته کانی یاسادانو جیبې جیبکرن و دادو دری لهیکه کتری جیا کردن تووه، هدر دهسته لاته سمرد هخزی خوی ههیده و ئمهو ش زهمنه دیموکراسی ده چه سپینی و ریگه له دیکتاتوری ده گریت.

۸- به پیش ئم دهستوره دهسته لاتی یاسادانان لددوو ئه بخومه ن پیک دیت، ئهوانیش ئه مانهن:

۱- ئه بخومه ن توینه ران: ئم ئه بخومه نه له توینه رانی سمرجهم ګهله ای عیاق پیک دیت و هدر ۱۰۰۰۰ کمیس یهک توینه ریان لهو ئه بخومه نه دهستوره که له ۲۷۵ ئهندام پیک دیت.

۲- ئه بخومه ن فیدرالی: ئم ئه بخومه نه توینه رایته همراهه کان و ئه پاریز گایانه ده کات که له چوارچیوه همراهیکدا ریک نه خراون.

بوونی ئه بخومه ن فیدرالی زهمانه تیکه بو پاراستنی مافی همراهه کان یاخود ئه پاریز گایانه که له چوارچیوه همراهیکدا ریک نه خراون.

چونکه همه مو به یه کسانی توینه ریان لهو ئه بخومه نه دیت و سوپا له ټیز دهسته لاتی ژماره دانیشتوا نیه که یاخود پاریز گاکه کاریگه مری ئه توی نیه.

چوارچیوه یدا هدر همراهی پاریز گایانه که بیان همه یه زمانی ناوچه بیان بمهه سی بناسریت، ئه گهه زهرينه خله لکی ئه هدریم و پاریز گایه به راپرسی گشتی بریاري له سهر بدنه.

۴- مادده ی شهشی دهستوره که جهخت لموه ده کاتمهه که دهستاوده ستکردنی دهسته لات ناشتیانه و بو ریگه دیموکراسیانه دهیت که له دهستوره که ده دیاریکراون. ئه مهه ش زهمانه تیکی گهوره یه و ریگه له هدر هیزو لا یهندیک ده گریت که بیمهوی له ریسی کوده تساو تو نو تیزی سهه لاتی سیاسی بگریته دهستو حکومی تاکه یه دیکتاتوری پهیره و بکات.

۵- به پیش برگه یه کی مادده ی حدوتی دهستوره که، ریگه به هیچ قدواره ریباڑیک نادریت پهیره یه سیاسه تی ره گهپزبرستی یا تیزیزیم یا ته کفیر یا پاکتاوی تایفه گهري بکات، هدر لهو چوارچیوه یدا ریگه به عسی سدمامي نادریت له ټیز هدر ناویکدا کاربکات. ئه مهه ش زهمانه تیکی دیکه دهستوریه که ریگه بهو هیزو لا یهنده دزروانه نادات جاریکی تر بیشنده سهر شانوی سیاسی.

به پیش برگه یه دووی مادده ی حموتی دهستور، دهولته تی عیاق پابند دهیت به شهپری تیزیز ریگه بهو نادات که خاکه کمی ببیته باره گا یا ریپه یا گورپانی چالاکیه کانی تیزوریستان.

به پیش ئم برگه یه دهستور، عیاق خوی پابند کرد ووه که ده زایته تیزیز به همه مو شیوه یهک بکات، ئمهو ش په یامیتکی به هیزو به تیزوریستان و ئه مانه پشتگیریان ده کمن که به هیچ جو یک له عیاق جیهیان نایتنه.

۶- به پیش برگه یه کی مادده ی نوی دهستور، سوپا و ئاسایش به شیوه یهکی هاو سهندگ له پیکهاته کانی ګهله ای عیاق پیک دیت و سوپا له ټیز دهسته لاتی مهده نیدا دهیت و به رگری له عیاق ده کات نایتنه ئامرازی سهه کوتکه یه ګهله ای.

۳- زامنکردنی روونی و ئاشکرايی و دادپهروهري له تهرخانکردنی سامانه کان بو حکومهتی ههريمه کان يان ئهو پاريزيگایانه له ههريميکدا رېتك نه خراون به گوېره هئو رېزهيدې که بېيارى لمسمر دراوه.

ئه ګهړه بډوردي سهيری ئمرکه کانی ئهه دهستهه بکهين دهبينهن وک چاودېروان بهمه حکومهتی فيدرالی و حکومهتی ههريمه کان و ئهو پاريزيگایانه له چوارچيوه ههريميکدا رېتك نه خراون بو ئهوهی به دادپهروهري و روونی و ئاشکرايی داهاته کان دابهش بکړي و همموان لیې سوودمه ندبن، تهمهش زهمانهتيکي دیکمی دهستوريه که هاوشنگکي نیوان حکومهتی فيدرالی و ههريم و پاريزيگا کان راډه ګریت.

۱۱- بهپېي مادده (۱۱۲) ای دهستور سیستمي کومناري عیراق سیستميکي فيدرالیه و له پايتېخت و ههريمه کان و پاريزيگا نامهړ کمزېيکه کان بډړه بهرايته خوچيې کان پېټک دېت.

ئهوهی جيګه سهړنځه له عيراقدا تنهها ههريمي کوردستان ههريميکي فيدرالیه و خاونه دام و ده ګه رهسيه کانی سهړکا یاهتی ههريم و پهلهه مان و ئهخومه نه و هزیزان و ده سه لاتی دا وړيېه و هیچ ههريميکي دیکمی لمو شیوه یه نیمه.

ههريمي کوردستان بهپېي یاسای بهړیو بردنی ده لاتی عیراق بو قوناغي ګواستنهو بهړه سمي ناسيښراوه و دان به ههموو داموده ګاکانيدا نراوه، ئهوهی جيګه خوشحالیه ئهوهی که له دهستوري ههميشه یشدا دان به ههريمي کوردستاندا نراوه و لمو چوارچيوهیدا برګدې کي مادده (۱۱۳) ای دهستوره که ئاماژه بهوه ده کات که له کاتي جيښه جيکردنی دهستوردا ههريمي کوردستان به ههموو ده سه لاته کانی ئيستا یوه به ههريميکي فيدرال داده نریت.

ئهه ئهخومه نه بو ههريمي کوردستان بايده خي تاييهتی ههه، چونکه ده توانيت بهرگري له مافه کانی ګهړي کوردستان لمو ئهخومه نهدا بکړت.

۹- بهپېي مادده (۱۰۲) ای دهستور دهستهه کي ګشتی داده مهزریت له نويښرانی حکومهتی فيدرالی و ههريمه کان و پاريزيگا کانی رېتكه خراو له ههريميکدا بو زامنکردنی مافي ههريمه کان و ئهو پاريزيگایانه که له چوارچيوه ههريميکدا رېتك نه خراون.

ئه رکي ئهه دهستهه تهوهیه که ههريم و پاريزيگا کان بشیوه یه کي دادپهروه رانه له داموده ګاکانی ده لاتی فيدرالی و نیزه ده زه مالاتی خویندن و وفدو کونګه ههريميایتی و نیوده لاتیه کان بشداری بکمن.

داموزدانی ئهه دهستهه ګشتیه بهپېي ئهه دهستوره، زه مانهتیکي دهستوريه بو ئهوهی مافي ههريم و پاريزيگا کان زامن بکړت.

لډو چوارچيوهیدا ده توانيت مافه کانی ګهړي کوردستان لډري نويښرانی ههريمي کوردستان لډو دهسته ګشتیدا زامن بکړت.

۱۰- بهپېي مادده (۱۰۳) ای دهستور، دهستهه کي ګشتی له شاره زایاني حکومهتی فيدرالی و ههريمه کان و پاريزيگا کان پېټک دې، ئه رکي ئهه دهستهه چاودېږيکردن و تهرخانکردنی داهاتي فيدرالیه.

ئه رکه کانی ئهوه دهستهه ئه مانه یه:

۱- دلنيا بون له به عهده دهستهه دا به شکردنی به خشين و یارمهتی و قهrezی نیوده لاتی به پېي پشكی ههريم و پاريزيگا یه که له ههريميکدا رېتكه خراون.

۲- دلنيا بون له به کارهینان و دا به شکردنی ده رامهتی فيدرالی به باشترين شیوه.

۱- به دواوی ۱/۳۰۰ی ئەندامانى ھەر ئەنجومەننىك لەئەنجومەننەكانى ئەمۇ پارىزگايانە دىيانەۋىت ھەرتىم پېڭ بېھىنەن.

۲- به دوازد هزار لمو پاریزگایانه دینامویت هم ریم پیک بهیتن، بیکومان نهم ماددهیش ئاسانکاری نیشان دهدات بۇ ئوهى هەریمی تر دروست بکیت.

۱۲- به پیش مادده‌ی (۱۱۶) ای دستوره که، همه هماییک سه‌ریه‌سته لمه‌هی دستوریک بخوی دابنیت و لمه دستوره دا دسه‌لات و ئەركه کانی و شیوازه کانی کارپیکردنی دیاری بکات به مرچیک ناکۆك نمیت له گەل دستوری هەمیشیبی. به پیش ئەم مادده‌یەش دەتوانیت دستوری همایی کوردستان دابنیت و ئەرك و دسلاقتە کانی هەرم دیاری بکریت.

۱۳- به پیش از برگه کی مادده‌ی (۱۱۷) ای دستور، هریممه کان مافی ئەوهیان
هئیه دەسەلاتە کانی یاسادانان و جىبەجىّىكىدن و دادوھىسان پىادە بکەن تەنها
دەسەلاتە حەسرىيە کانی دەسەلاتى فيدرالى نەيىت. به پیش از برگه کی ئەم مادده‌یه
ھەرىممى کوردستان ھەممۇ دەسەلاتە کانی یاسادانان و جىبەجىّىكىدن و دادوھى
دەست.

به پیشی بروگدی دووی مادده‌ی (۱۷) ای دستور، په‌رله‌مانی ههر همراهیک مافی همه‌موارکدنی یاسای په‌رله‌مانی فیدرالی ههیه، به‌همه‌رجیک له‌تاییه‌تمه‌ندییه حه‌سرییه کانی دسه‌لاته‌ی فیدرالی نهیت. به‌پیشی ئهم بروگدیه په‌رله‌مانی کورستان ده‌توانیت ههر یاسایه‌کی په‌رله‌مانی عیراق همه‌موار بکات به‌همه‌رجیک له‌دسه‌لاته سادسیه کان نهیت.

به پیشی برگه‌ی سیمیه‌می مادده‌ی (۱۱۷) ای دستور لد اهاته دستکم تووه کانی حکومه‌تی فیدرال بهشیکی دادپهروانه بو همیریم و پاریزگاکان تدرخان ده کریت

ئەمەش دانپىددانانىكى رون و ئاشكرايە به دامەزراوه رەسييەكانى ھەرىيەمى كوردىستانداو ئىم ھەرىيە لەسايىدى دەستورى ھەمييشە يىشدا ھەمان پىنگە دەسىلەتلىقى ياساىي خۆى دەپت و تايىپتەندىسيه كانى پارېزراو دەپت.

به پیش از آنکه دووه‌می مادده‌ی (۱۱۳) ای دستور، دستوره که زه‌مینه خوش ده کات بوئه‌وهی همه‌یمی دیکه‌ی فیدرالی دروست بکریت و لوه چوارچیوه‌یدا دستوره که دان بهو همه‌یم نویسنداده ده‌نیت که به پیش از حکمه کانی داده‌هزارین. همراه به پیش ای دستور، زه‌مینه ده‌هخسیریت بو پیکه‌هینانی همه‌یم کان و ده‌بیت ئه‌خومه‌منی نوینه‌ران لوه‌ماوه‌یه کدا که لوه‌ش مانگ تیپیره کات لوه‌یه کهم روزی دانیشتنيه‌وه، یاسایه کی تایب‌هت در بکات بده‌نگی زورینه‌ی ساده‌ی ئه‌ندامانی بو دیاريکدن و دانانی ریو شوینی تایب‌هت بو پیکه‌هینانی همه‌یم کان.

نهگذر به ووردي سديري مادده‌ي (۱۱۴) اى دهستور بکين دهينين دهستوره که
نهجومه‌ني نويينه‌ران پابند ده‌کات که ياساي پيکهي‌نانی ههريماه کان دربکات.
بهو مه‌رجعي لوهش مانگ تيمر نه‌کات، ههروهها پيکهي‌نانی بهو ههريماه به
دهنگي ساده‌ي ئەنداماني نهجومه‌ني نويينه‌ران دهبيت، ئەمەش خۆي لەخوييدا
ئاسانکاري ياسادانه‌ره بۆ ئەهودي بەئاساني و لەماوه‌يەكى كورتدا ههريماه کانى دىكە
سېك بىز.

ماددهی (۱۱۵) ای دستوره که جاریکی تر ئاسانکاری نیشان دهدات بۆ ئەمەوەی
ھەریئىم دىكە پىشك بھېنرىت و ئەو ماددهى يە ئامازە بەھو دەکات ھەر پارىزگايەك
ياخود زىياتر مانيان ھەيە ھەرئىم پىشك بھېنن بەو مدرجەي راپرسى لەسەر بىكريت
بەبەكىشك لەم دو، نىگايد:

۱۵ - بەپیش پرگەیە کی ماددەی (۱۳۶) ای دەستور، دەبىت دەسەلاتى جىبەجىكىن دەمموو هەنگاۋىنىكى پىۋىست بىگىرتىبەر بۆ جىبەجىكىن دەمموو بىرگە كانى ماددەی (۵۸) ای ياساي بەمرىيەبردنى دەولەتى عىراق بۆ قۇناغى گواستنەوە كە تايىبەتە بەچارە سەرەكىنى كىشە كەركوك و ناوچە كانى تىر كە كىشەيان لەسىرە.

بەپیش پرگەي دووی ماددەی (۱۳۶) ای دەستور دەبىت دەسەلاتى جىبەجىكىن ماددەی (۵۸) ای ياساي بەمرىيەبردن جىبەجى بکات و دەبىت ئەم كارانە تا ۲۰۰۷/۱۲/۳۱ ئەنجام بىدات (ئاسايىكىن دەمموو، سەرژىمىرى، راپرسى لە كەركوك و ئەو ناوچانى كە كىشەيان لەسىرە). ئەگدرچى ماددەی (۵۸) ای ياساي بەمرىيەبردن دەبۇو لەسەردەمى حەكمەتى گواستنەوەدا جىبىدەجى بىرايد، بەلام بەداخەوە ئەنجام نەدرا، هەر بۇيەش دانانى بەماددەيە كى دەستورى ھەممىشەيى ھەمان ئەم پابندىيانە دەخانە سەرشانى حەكمەتى داھاتۇرى عىراق و دەبىت تا كوتاپىي سالى ۲۰۰۷ جىبەجى بکات.

ئەگدرچى ياساي بەمرىيەبردنى دەولەتى عىراق و پاشكۆكى لەدواي پەسەندىكىن دەستورى ھەممىشەيى و دەستبەكاربۇونى حەكمەتى نۇرى ھەللىدەشىتەوە، بەلام لەماددەی (۱۲۸) ای دەستورە كەدا ئامازە بەمە دەكات كە ماددەی (۵۸) دەمەننەتەوە.

ئەگەر ئەم دەستورە نويىە عىراق بەراورد بىكەين بە ھەمموو دەستورە كانى پىشىو، دەبىنин لەھەممويان زىاتى ماۋە كانى گەلى كوردىستانى بەرجەستە كردووە و ئەو ماۋانەي لەم دەستورەدا دابىن كراوه لەھىچ دەستورىكى پىشىودا بىدى ناكىت، بۇيە دەكىت بلېت ئەو ماۋانەي لەم دەستورەدا بەدەست ھاتۇرە سەركەوتىنىكى گۈرەيە بۆ ئەم قۇناغە ھەستىيارە عىراق و كوردىستان.

بەرەچاوكىنى داھات و پىداويسىتى و رىزە دانىشتان. ئەم بىرگەيەش زەمانەتىيەكى دىكەي دەستورىيە كە داھاتەكانى حەكمەتى فيدرالى بەغدا بەشىۋەيە كى دادپەرەرانە بۆ ھەرىم و پارىزگا كان دابەش بىكىت، لەم روڭگەيەوە دەتوانرىت داواى بەشى عادىلانە ھەرىمى كوردىستان لەداھات بىكىت.

بەپیش پرگەي چوارەمى ماددەی (۱۱۷) ای دەستور ھەرىم و پارىزگا كان نوسىنگىيان دەبىت لمبائۇيىخانە و نىرەدە دېلۆماسىيە كاندا بۆ بەدواداقچونى كاروبارى رۇشنىبىرى و كۆمەلایەتى و بوزاندەمەدە ناوچەيى. بەپیش ئەم بىرگەيە ھەرىمى كوردىستان مافى خۆيەتى كە نوسىنگو نوئىنەرى لەھەمموو بالۇيىخانە و نىرەدە دېلۆماسىيە كان ھەبىت بۆ پىتسۈكىدى پەيوەندى رۇشنىبىرى و كۆمەلایەتى و بوزاندەمەدە ھەرىم.

بەپیش پرگەي پىنچەمى ماددەی (۱۱۷) ای دەستور ھەرىمى كەن مافى خۆيانە ھىزە كانى ئاسايىشى ناوخۆي خۆيان ھەبىت لەپۇلىس و ئاسايىش و پاسەوانى ھەرىم. بەپیش ئەم بىرگەيە دان بەھەمموو ھىزە كانى ناوخۆي ھەرىمى كوردىستاندا نزاوهە ھەرىمى كوردىستان مافى خۆيەتى ھىزە كانى پۇلىس و ئاسايىش و پىشەرگەي ھەبىت كە لەم بىرگەيەدا لەجياتى و شەمپىشەرگە پاسەوانى ھەرىم ھاتۇرە، ئەمەش لەبەرئەدە كە دەستورە كە بۆ سەرانسەرى عىراق دانزاوه. لەھەرىمى كوردىستان دەتوانرىت ھىزى پىشەرگە لەشىز ناوى پاسەوانى ھەرىم رېلە بخىتەوە.

۱۴ - بەپیش ماددەی (۱۳۷) ای دەستور، ئەم ياسايانە لەسالى (۱۹۹۲) بەدواه لەھەرىمى كوردىستان دەرچوون و ھەمموو بېپارە كانى حەكمەتى ھەرىمى كوردىستان كارپىان پىتە كەن ئەم ماددەيەش دانانە بەشەرە عىيەتى ھەمموو ياساو بېپارە كانى ھەرىمى كوردىستان كە لەدواي سالى ۱۹۹۲ وە دەرچوون و بەياسايى لەقەلەميان دەدات.

سەرچاوه کان

بایەخى بەرەسمى ناسىنى زمانى كوردى

ئەگەر بەوردى سەھىرى ھەمۇو دەستورەكانى سەردەمى پاشايىتى و كۆمارى بىكەين، دەيىن زۆربەي ئەو دەستورانە تەنھا زمانى عەرەبىيان بەزمانى رەسمى سەرانسەرى عىراق ناسىيە. لەباشتىن حالتدا زمانى كوردى زمانى ناوخىرى ناواچىي بەناو حوكىي زاتى بۇوه!

لەدواي پەرسەنى ئازادىيى عىراق تىيىز و تىيۇانىنى نوئى سەبارەت بەم مەسىھىيە هاتە گۆرى و بۆ يەكەجار لەمېژۇرى عىراقداول لەياساي بەرپۇهبردنى دەولەتدا زمانى كوردى لەپال زمانى عەرەبىدا وەك زمانى رەسمى سەرانسەرى عىراق ناسرا. ئەمە بىيىجگە لمۇھى كە دانىرا بەزمانى توركمانى و سرييانى و ئەرمەنلىشدا، ئەمەش بەمەرچەرخانىيىكى گۈنگ دادەنرىت، چونكە بۆ يەكەجار بۇو لەدەستورىيىكى عىراقىدا دان بۇ زمانانەدا بىرىت، پىشتر ھىچ دەستورىيىكى عىراق بەھىچ شىۋىدەك باسى ئەو زمانانەي نەكىدبوو.

ئەگەرچى بەپىي ياساي بەرپۇهبردن زمانى كوردى زمانى رەسمى بۇوه دەبۇو لەبوارەكانى رۆژنامەي رەسمى (الوقائع العراقية) و دامودەزگا رەسييەكانى وەك ئەنجومەنى نىشتىمانى و ئەنجومەنى وزىران و دادگاكان و كۆنگرە رەسييەكان و دەركەرنى بەلگەنامە رەسييەكان و بوارەكانى دىكەي وەك (پارە، پاسپۇرت، پول) لەپال زمانى عەرەبىدا زمانى كوردىش بەرەسمى بەكاربەتايە، كەچى بەداخىو سەبارەت بەرەسمى ناسىنى زمانى كوردى لەياساكىدا وەك پىيىست بایەخى

- ١ - شورش حسن عمر، حقوق الشعب الكردي في الدساتير العراقيه، منشورات مركز كردستان للدراسات الاستراتيجية - ٢٠٠٥
- ٢ - قانون ادارة الدولة العراقية للمرحلة الانتقالية.
- ٣ - رەشنووسى دەستورى كۆمارى عىراق.
- * گۇشارى نۇقىن ژمارە(٤٥) تىرىپىنى دووهمى ٢٠٠٥

بايه خى يه كگرنەوەي ئىدارەكان لە روانگەي دەستوورەوە

پاش نزیکه‌ی ۱۲ سال لەدابران، بەھەمۆل و ماندو بوبونیکی زۆری ناوخویی و دەره کی، بیریاری يەكگرتنهوهی هەردوو ئیدارەکەی هەریتى کوردستان دراو ریکەوتتنامەی يەكگرتنهوه لەپەرلەمانی کوردستان ئیمزا کرا. ئەم ریتكوتتنامەيە بەسەر کەوتئىنیکی گەورە سەرکەدا يەتى سیاسى گەلی کوردستان لەم قۇناغە ھەستىيارەدا لەقەلەم دەدریست و خزمەتیکی زۆر بەئائىندە سیاسى ھەریتى کوردستان دەكات و رەنگدانەوهى ئىجابى بەسەر ھەموو بوارە كانەوهە دەبىت، ئىمە لە گۆشەنیگای ياسايى و لەبىر رۆشنایى دەستورى عىراقدا بايەخى ئەم يەكگرتنهوه يە راقە دەكەين.

به پیشی دهستوری عراق، سیستمی حکمرانی سیستمیکی فیدرالیسیه، تهم دهستوره هدایتی کوردستانی و هک هدایتیکی فیدرال بدره سی ناسیوون و ئامازه‌ی بسوهه کردووه كله‌گەل جىبىه جىتكىردن و كاركىردن بدهستوره كە كەدە كەوييته دواي پىكھىنانى حکومەتى نوپىي عراق، هدایتی کوردستان و هک هدایتیکی فیدرال بەھەممو دەسەلاتە كانيه‌و ماملىئى لەگەلدا دەكريت، ئەممەش بدره سی ناسىنى ياساپار و دەستەنۋىزى، ئەم هەف تەمدە.

هدربهپی برهگهی دیکهی دستوری عراق، هریمی کوردستان مافی خویه‌تی دسه‌لاته کانی یاسادان و جیبه‌جینکردن و دادوه‌ری پیاده‌بکات به‌دبر لددسلاطه همسریه کانی دسه‌لاتی فیدرالی. بوسیله‌ش هریمی کوردستان مافی

پیشنهاد را زیاتر زمانی عهده‌بی به پلهی یهک به کارهات. ئەگەر سەیرى ماددەسى چوارى دەستورى ھەمیشەبى عىراق بکەين دەبىنین بەھەمان شىۋەسى ياساى بەپىۋەبردن زمانى كوردى لەپال زمانى عهدهبىدا بەزمانى رەسمى سەرانسەرى عىراق ناسىيە، ھەروەها دانىشى ناوه بەزمانەكانى توركمانى و سرييانى و ئەرمەنى و رىگەنى داوه بەو گەلانە بەو زمانانە رۆلە كانىيان بخويىنن. ھەروەها زمانى توركمانى و سرييانى بددۇر زمانى رەسمى داناوه لەو يەكە كارگىرپىسانە كە زۆرىنەمى دانىشتowan پېڭ دەھىيەنن. ھەر لەم ياسايدا رېگە بەھەر ھەرىم و پارىزگايەك دراوه كە زمانى ناچەيىان بەزمانى رەسمى بناسىرىت بەمىرجى زۆرىنەمى دانىشتowanى ئەو ھەرىم و پارىزگايە لەرىتى راپرسىيەمە بىرىارى لەسەر بەدەن.

و هک پیشتر ئاماژه‌مان پیکرد یاسای بھرینه‌بردنی دهوله‌ت و دهستوری نویسی عیراقیش زمانی کوردییان بەزمانی رەسمی سەرانسەری عێراق ناسیوە. ئایا ئەم بەرەسمی ناسینەی زمانی کوردی هیچ بایه‌خینیکی هەیە؟ بۆ وەلامی ئەم پرسیارە دەلین بەرەسمی ناسینەی زمانی کوردی لەسەر ئاستی ناوچۆی عێراق و لەسەر ئاستی دەدەن دەش، بایه‌خن، خوی ھەیە.

لمسدر ئاستى ناوخۆ بەرەسمى ناسىنى زمانى كوردى بەمانانى بەرەسمى ناسىنى گەلەيکە وەك پىنگەتەيە كى ئەساسى كۆمەلگەمى عىراق و هاوشانى و يەكسانى گەلى عەرىبىيە. لمسدر ئاستى نىيۆدەولەتىش بەرەسمى ناسىنى زمانى كوردى بايەخى گەورەيە بەرپرسانى كورد لەكۆرۈ كۆبۈوننمەو نىيۆدەولەتىيە كاندا دەتوانى بەمۇ زمانە قىسە بىكەن و لەو بارەيەوە دەتوانىن لېيدوانە كانى بەرىزىان مام جەلال و مەسىعەد بارزانى بەزمانى كوردى لەكۆشكى سېپى بەغۇونە بەھىنەنەوە. كە بەرۋونى بايەخى

۳۸۶۳) له ۳ / ۱۷ / کم دستانه نهضت شما

هەربۆیەش بۇنى دوو حکومەت لەھەریمی کوردستاندا کیشىدە کى ياسايى و دەستورى بۇو.

يەكگرتئەوە ئىدارەكانى هەریم كۆتاىي بەكىشىدە دەھىنى و پىنگەي هەریمی کوردستان بەھېز دەكات. لەلايەكى ترە دەكەرەنە دادوەری هەریمی کوردستان دەستورى و رەسىيە كانى ياسادانان و جىبەجىيەكى دەن دادوەری هەریمی کوردستان بەرجەستەوکارا دەكات، لەوچوارچىۋەيدا دامودەزگا دەستورىيە كانى وەك (سەرۆكایيەتى هەریم، پەرلەمان، ئەنجومەنلىقى دادوەری) لەسۇرى دەسەلەتى خۆيانداو بەھاوا كارى يەكتەر كارەكانىيەن لەسەرانسەرى هەریمدا ئەنجام دەدىن، هەممۇ ياساو بېپارو راپساردە كان لىسىر ئاستى هەریم جىبەجى دەكىن. لەوچوارچىۋەيدا، سەرۆكایيەتى هەریم و ئەنجومەنلىقى دادوەری وەزىران وەك دوو دەزگاى جىبەجىيەكى دەن كارەكانى خويان ئەنجام دەدىن، پەرلەمانى كوردستان وەك ناوهنى ياسادانان و چاودىرى دەسەلەتى جىبەجىيەكى دەن، ئەركەكانى خۆي بەجى دەھىنە. دەسەلەتى دادوەریش وەك دامەزراوەيەكى سەرېخۇز كارى دادوەری خۆي دەكات.

يەكگرتئەوە ئىدارەكان بایەخىكى دىكەي هەيە، ئەمۇيىش ئەمەيە كە زەمينە گەرەنەوە ناوجە دابرەوە كان بۇباوهشى هەریم خوش دەكات، بەوەي لەلايەك پىنگەي كورد لەبەغدا بەھېز دەكات بۆئەوەي كار بۆ جىبەجىيەكى ماددەي (٥٨) ياساي بەرپەبردن بکىرىت كەئىستا بۆتە حوكىيە ئىنتقالى دەستورى نۇرى بۆئەوە ئەو ناواچانە دواي ئاسايىي كەنەنەوە راپرسى بگەرەنەوە بۆسەر هەریمی كوردستان كەئىستا يەك هەریمە و چىت تانە ئەمەن لى نادرىت كە كەركوك و ناوجەكانى تر بۆسەر كام ئىدارە كوردستان بگەرىتەوە!

ھەر بەھۆي ئەم يەكگرتئەوەيەو پىنگەي هەریمی كوردستان لەسەر ئاستى هەریمى و نىودەۋەتى بەھېزتر دەيىت و لەرىنى نۇسەنگە كانى هەریمى

دەستورى خۆيەتى كە دەسەلەتە كانى (سەرۆكایيەتى هەریم، پەرلەمان، ئەنجومەنلىقى دادوەری) تايىبەت بەخۆي هەيىت. هەربەپىيە دەستورى عيراق، هەریمی كوردستان مافى خۆيەتى بەپەتى پىتىيەست و رېزەدى دانىشتوانى بەشىۋەيە كى دادپەرەنە پشکى لەداھاتە كانى دەسەلەتى فيدرالى بەغداھەيىت، ئەم بىچگە لەوەي كەدەيىت رەچاوى ئەمەكىرىت كە ئەم هەریمە لەسەرەدەمى حوكىمى رېزىمى دېكتاتورىدا زىيانى گورە لېكەتووە دەيىت بۆماوهىيە كى دىاريکراو بەپېشىكىي دىاريکراو قەربۇ بىرىتەوە.

ھەربەپىيە ئەدو دەستورە، لمباليقىزخانە و نىيەردە دېلۇماسىيە كاندا هەریمى كوردستان نۇسەنگەي رېشنىبىرى و كۆمەلائىتى و بۇزاندۇھى نازچەبى دەيىت. بەپەتى بىرگەيە كى دېكەي دەستور، هەممۇ بوارە كانى بەرپەبردنى هەریمى كوردستان لەپۇرى دروستىكىرىن و رېتكخىستى هېيە كانى ئاسايىشى هەریم وەك پۇلىس و ئاسايىش و پاسەوانى هەریم، لەدەسەلەتە كانى حوكىمەتى هەریمى كوردستاندا دەيىت.

ھەر بەپەتى ئەم دەستورە، هەریمى كوردستان مافى رەواي خۆيەتى كە دەستورىيەكى تايىبەت بۆخۆي دابىت كە دەسەلەت و ئەركو شىۋاזה كانى كاركىرىنى تىدا رېنگ بخت بەمەرجىن لەگەل دەستورى عيراقدا ناكۆك نەبىت. ئەوانەي كە ئاماژەمان پىتىكىرىن ئەو راستىيە بەرپۇنى دەرەخىمن كەلە دەستورى عيراقدا لەچەندىن شويندا ئاماژە بەھەریمى كوردستان كراوه وەك هەریمەتى كى فيدرالى بەرپەسى دانى پىتىدا ناۋاھە ئەگەر بەوردى سەيىرى ئەو ماددەو بېگانە دەستورى عيراق بکەيەن دەبىنەن هەریمى كوردستان دامو دەزگا رەسىيە كانى وەك يەك هەریم و يەك دامودەزگاى سەرانسەرى ناسىيە.

كوردستانهوه لە بالویزخانه کانی ولاستانی دەرەوە دەتوانریت پەيووندییە رۆشنبیری و
کۆمەلایەتی و ئابوروییە کانی هەریم لە گەل دنیاى دەرەوەدا بەھێز بکریت.

لە سەر ئاستى ناسوخوش ئەم يە كىرىتنىوھىيە رەنگدانمۇھى ئىجابى لە سەر
گەشەپىدانى ھەممۇ بوارە کانى سیاسى و ئابوروی و کۆمەلایەتى و فەرھەنگى و
ئاوهەنکردنمۇھ دەبىت و دەتوانریت ھەریمى كوردستان بکریتە ھەریمیمەكى نەمۇنەبى
لە عىراقدا.

* كوردستانى نوى ژمارە (٣٨٨٠) لە ٢٦١/٤٠٠

بەشى سىمەھە:

حکومەتى عىراق

دیت. جیگمه ئامازه پیکردن له ماوهی چوار سالى داھاتووی خولی سهروکایهتى كۆماردا وک لددستوردا هاتووه، کار به دهستهوازه ئەنجومەنی سهروکایهتى دهکریت واته دهسهلاقته کانی سهروکایهتى تەنها لەدەستى خودى سهروک كۆماردا نابیت، بەلكو سهروک كۆمار دوو جیگریشى دهبیت لەچوارچیوھى ئەنجومەنیكدا کار دەکەن كە بەئەنجومەنی سهروکایهتى ناودهبریت . ئەنجومەنی سهروکایهتى بەيمک لیست و بەزۈرىنى ۳/۲ دنگى ئەندامانى پەرلەمان هەلە بشىزىرىت كە دەکاتە ۱۸۴ دنگ. هەلېزاردنى ئەنجومەنی سهروکایهتى يەكىكە لەو مەسەلاتنى پیویستى بەتسوافق ورەزامەندىي فراكسیونە جىا جىاكانى ناو پەرلەمان هەيە. چۈنكە بەدەستەيىنانى ۱۸۴ دنگ كارىكى ئاسان نىيە، هەردوو لىستى ئىستلافى يەكگرتۇرى عىراق و ھاپەيمانى كوردستان كېلىمە يەكم و دووهەميان بەدەست ھېتىاوه زۆرىنى ۳/۲ دنگە كانيان بۇ مسوگەر ناكىرىت ، چۈنكە بەھەردووكيان ۱۸۱ دنگىيان ھەيدۈپېيىستيان بەدەنگى لىستىكى دىكەن ناوپەرلەمان هەيە. ئەمەش ئەو راستىيە دەخانە روو كە تەنها ھاوكارى و تەواشقى نىوان لىستە براوه كان زامنى پىكەيىنانى حکومەتىكى نىشتەمانى بنكە فراوانەو دەتوانىت لەم قۇناغە ناسك و ھەستىيارەدا عىراق بەرھو كەنارى ئارام بىبات.

پاش متمانە بەخشىنىي پەرلەمان بە ئەنجومەنی سهروکایهتى ، نۆرەي راسپاردى سهروكى ئەنجومەنی وزىران دىت. بەپېتى دەستور دەبیت سهروك كۆمار لەماوهى ۱۵ رۆزى دواي يەكم دانىشتىنى پەرلەمان پالىۋارى گۈرەتىن فراكسیونى پەرلەمانى لەررۇي ژمارەوە راسپىرىت بۇ پىكەيىنانى كايىنە ئەنجومەنی وزىران . بەو پېتى دەبیت سهروك وزىرانى راسپىرىدراولەماوهى ۳۰ رۆزدا لەمېشۇرى راسپاردىيەو ئەندامانى كايىنە كەن دىيارى بىكتا . ئەگەر سهروك وزىرانى راسپىرىدراو نەيتوانى لەو ماوهىدا

ھەنگاوه کانى پىكەيىنانى حکومەتى نويى عىراق

رۆزى ۱۵ ئى سەم مانگە كۆمىسيونى بالاى هەلېزاردنە كانى عىراق، ئەنجامى كۆتسابىي و پەسەندىرى اوی هەلېزاردنە پەرلەمانىيە كەن رۆزى ۱۵/۱۲/۲۰۰۵ را گەياند. ئەوش دەروازىي قۇناغىيکى ترى پەرسەن سىياسىي والا، دەكتە ئىدى بەپېتى دەستورى عىراق دەبیت كار بۇ پىكەيىنانى دامودەزگا كانى ياسادانان و جىېبەجىنكردن بىكريت.

لەو چوارچىوھىدا دەبیت لەبىر رۆشنائىي ماددە كانى دەستوردا، سهروك كۆمار بە مەرسومىيکى كۆمارى داواي كۆبۇنۇمۇھى پەرلەمان بىكت لەماوهى ۱۵ رۆزدا لەرۆزى پەسەندىرى كۆنچامە كانى هەلېزاردنەوە، بەپېتى دەستور ئەو ماوهىمەش بەھىچ شىۋىدەك درېز ناكىرىتەوە.

پاش ئەۋەي لەسەفر داواي سهروك كۆمار پەرلەمان كۆدەبىتەوە، ئەو كۆبۇنۇمۇھى كۆنچامەنەن ئەندامىي پەرلەمانىوھە سهروكایهتى دەكىرىت . كارى ئەو پەرلەمان بەدەنگىدانى نەيىنى راستەخۇو بەزۈرىنىھە رەھاي دنگى ئەندامانى پەرلەمان هەلېزىرىت .

پاش پىكەيىنانى دەستەنى سهروكایهتىي پەرلەمان و لەچوارچىوھى پىكەيىنانى دامەزراوه رەسمىيە كانى دولهدا، ئەركىكى ترى پەرلەمان هەلېزاردن و متمانە بەخشىنە بەدەستە سهروكایهتى كۆمار كە لەسەرەك كۆمارو دوو جىنگەرە كەن پىك

پیویستی پیکھینانی حکومه‌تی یه‌کیتی نیشتمانی عیراق

ئهودی جیگه سه‌نجه لەدوای دەرکەوتىنى ئەنجامى ھەلبزاردىنى ئەجارەي پەرلەمانى عیراق، زۆر بەگەرمى باسى پیکھینانى حکومه‌تى يە‌کیتى نیشتمانى دەكىت. لە چوارچىۋىددا باسى دامەزرازىنى ئەو حکومه‌تە لەسەر ھەرددوو بنەمای ئىستەحقاقي ھەلبزاردن و ئىستەحقاقي نیشتمانى دەكىت. زۆر جار ئەو پرسىارەش دەرۋۇزىتىت ئايا ئەو شىۋە حکومه‌تە بايدىخى ئىستەحقاقي ھەلبزاردن كەم ناكاتمۇوه ؟

بىڭومان ئەگدر بەوردى سەيرى دەرئەنجامى ھەلبزاردىنەكان بىكەين، دەگەينه ئەو راستىمى كە هەر يەك لېپىكھاتەكانى عیراق لەگۈشىنىڭكاي بەرۋەندى تايىھەتى نەتمەدەيى و ئايىنى و مەزھىبىيەمە مەنمەنەيان بەنويىنەرانى خۇيان بەخشىۋە.

شىتىكى دىكەش كە جىگەي ھەلۋەستە لەسەركەرنە ئەۋەبە كە پىكھاتەكانى عیراق لە عەرەبى شىعەو عەرەبى سوننەو كوردو توركمان و پىكھاتە بچوکەكانى تر لەرروو ژمارەو قىبارەوە وەك يەك نىن و ئەگەرچى ئامارىتكى رەسى نۇى لە بارەي ژمارەي پىكھاتەكانەوە لەبەر دەستدا نىيە، بىلام ئەنجامى ھەلبزاردىنەكان ئەو راستىيە دەردەخەن ، كە شىعە كان لە ھەممۇ پىكھاتەكانى دىكە زۆرتىن، لەدوای ئەوان كوردو پىكھاتەكانى تر دىن.

ئهودى جىگە تىرامانىشە، لەھەردوو ھەلبزاردىنە پەرلەمانىيەكەي سالى پارى عيراقدا، دەنگىدەران لەروانگەي بەرۋەندى نەتمەدەيى ، ئايىنى ، مەزھەبى

کايىنه كەمى پىك بەھىنى. دەبىت سەرۋەك كۆمار لەماوهى ۱۵ رۆزدا پائىورا وىكى تىر بۆ سەرۋەك وەزىران راسپىرىت.

ئەوەي تىبىنى دەكىت مەسەلەي پىكھینانى دامودەزگا كانى ياسادانان و جىبەجىكىدەن زنجىرىدەك كارى يەك لەدوای يەك و پىكەمە گرىيەرداوە ھەرىيەكەيان ئەوى تىريان تەواو دەكەن.

زنجىرىدەن زنجىرىدەن ئەو دامەزراوە رەسيانە بەكۆبۇنەوەي پەرلەمان و پىكھینانى دەستەنە سەرۋەكايەتى پەرلەمان دەست پىتە كات و دواتر ھەنگاوهە كانى ھەلبزاردىنى ئەنجومەنلى سەرۋەكايەتى كۆمارو راسپاردنى سەرۋەك وەزىران و مەنمەنە بەخشىن بەسەرۋەك و ئەندامانى ئەنجومەنلى وەزىرانى بىدۋادا دىت . ئەوەي جىگە ئاماش كەنەنە لەو پرۇسانەدا پەرلەمان وەك دامەزراوەيەكى ھەلبزىرەداوى خەلک رۆللى مىيھەرلى دەبىنى و پىكھینانى دامەزراوە كانى جىبەجىكىدەن لەرىيە مەنمەنە دەنگى ئەندامانىيەمە دەبىت.

فهراموش بکرین. لهو روانگه یهود دبیت نوینه رانی پیکهاته جیا جیا کان به شداری کاریگم لدمدز راندنی حکومه تی یدکیتی نیشتمانیدا بکهن. تمدهش زه مینه ه ئه وه دهه خسینیت که هدمو پیکهاته کانی گه لانی عراق بدسره کمو توویی لهم قوئناغه دژوارو ناسکه پیمنه و هو بگنه که ناری ثارام.

که واته بۆ ئەم قۆناغه هەستیارەی عێراق پیویستمان بە حکومەتی یە کیتى
نیشتمانی بنکه فراوان و رەنگاو رەنگ ھەدیه کە ھەموو لیسته سەرە کیبیه براوه کانی
ھەلبژاردن لە ئامیز بگریت. ئەنجامە رەسمییە کانی ھەلبژاردنی ئەجارە پەرلەمانی
عێراق ئەو راستیە دەخاتە رووکە ھەردوو لیستی ھاوبەیانی کورستان و لیستی
ئیستلافی یە کەگرتونو ناتوانن وەک حکومەتی پیشتو پیکمۇھ حکومەتیکی نوی پیاک
بەھینن و پیویستیان بە بەشداری لیستیکی تر ھەدیه. ئەم دوولیستە ھەردووکیان
کورسیی پەرلەمانیان بە دەست ھیناوه. کەچی بۆ مەتمانە بە خشین بەئەنجومەننى
سەرۆ کایدەتی کۆمار کە لە سەر کۆمارو دوو جىئگە کە پىك دىت و بە يەك لیست لە^{١٨١}
پەرلەمان ھەلە بېزىدرىن پیویستیان بە دەنگى ٣٢ ئەندامانی پەرلەمان ھەدیه
کە دە کاتە ١٨٤ دەنگ.

نهود بیچگه لدوهی دهکردنی بهشیکی زوری برپارو یاساکانی پدرلهمان پیتوستیان ۲/۳ دهنگی تهندامانی پدرلهمان ههیه. تهنانهت برپاری لادانی همراهیک لتهندامانی تهنجومهمنی سهروکایهته کومار پیتوستی بهزورینهی ۳/۴ دهنگی تهندامانی پدرلهمان ههیه.

لەبەر رۆشنایی ئەو راستیانددا دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە سروشتى پىکھاتە جياجيakanى عىراق پىويسىتى بە حکومەتىيکى ھاوېش و بنكە فراوانى نىشمانى ھەيە. ئەمەش تەنها حالەتىيکى ناوازە تايىبەت بە سروشتى كۆمەلگەي فەريي عىراقى نىيە. بەلكو لەچەندىن ولاٽى يېشىشكەوتۇرى جىهاننىڭدا كە خارونى ئەزمۇنون

پیکهاته کانیانه و دنگیان به نوینه رانی خیابان به خشیوه. پیده چیت ئه و به رژه و ندیانه کاریگه ریان به سدر هلبزار دنه کانی داهاتو شمه و هبیت. ئەمەش ئەو راستییه دخاته روو که پیکهاته کان لە بەر ئەوهی لە رۇوی ژماره و جیاوازن، ئەو جیاوازیانه شەنگانه و بەسەر ژماره نوینه رانی ئەو پیکهاته نەو له پەر لە مان دەبیت. بە کورتى و کرماغى شیعە کان هەر زۆرینه دېن و پیکهاته کانی تر بە دوای ئەواندا دین. ئەمەش ئەو پرسیارە دەور ۋېنى، ئایا سەنگى هەر پیکهاته يەك بە ژماره کورسیي پەرلەمان دەپیوریت. ئایا گەلی کوردستان کە وەك گەلی عەرەب گەلیکى ئەساسىي ئەم ولاته يە سەنگە كەي بە ژماره ئەو کورسیيانە دەپیوریت کە لە هەلبزار دنداد بە دەستى دەھینى؟ ئەي ئەگەر دنگەر زانی ئەم گەلە لە بەر هەر ھۆيدىك وەك پیویست بە شدارى هلبزار دنیان نە كرد و ژماره کورسیي پیویست بە دەست نەھات (كە لە زۆر لاتى جىهاندا دنگەر دان بە ھۆكارى جىا جىا وەك پیویست بە شدارى هلبزار دن ناكەن) ئىدى دەبیت لە پەرسىي بە شدارى سیاسىيدا حسابى ئەتو تۇ بو ئەو گەلە نە كریت. ئایا دە كریت سەنگ و قورسابى گەلیک بە ژماره کورسیيە کانی پەرلەمان بپیوریت کە ئەو ژماره يە لە هەلبزار دنه کاندا بە ھۆكارى جىا جىا كەم و زیاد دە كات و دە گۈزۈت. ئەمەش خۆی لە خویدا پیچوانەو ناكۇكە لە گەل ناوار ۋەكى پەيان نامەن نە تەنۈھىيە كەرتۈوه کاندا كەزۆر بە رونى ئاما زە بەوه دە كات كە گەلان سەربارى كەمۇرەو بچو كىيىان ھەمۇ يە كسانىن ئەمەن سەبارەت بە گەلی کوردستان باسم كرد. بو پیکهاته کانی دىكەي عيراقىش دەشىت و دە كریت بەھەمان پىوھەر سەبىرى

لهبدر روشنایی ئەو راستیانددا بەتیروانینى من دەبىت حساب بۆ ھەردوو ئىستىحاققى ھەلۈزىاردن و ئىستىحاققى نىشتمانى بېكىت و نايىت ھىچيان

کاریگریی ئەوتۇی نىيې. ئەم حالتە بەتمواوى بەپىچەوانى لای ئىيمەيدە كە ھەر پىكھاتەيدىك لەھەلپىدى ئەودادىيە زۆرتىرين ئەندامى لەپەرلەمانى عىراق ھېبىت. لەكۆتاپىدا دەگەينە ئەو ئەنچامى كەسروشتى فەرييى و رەنگاۋ رەنگى ئەتمەيدە بەلjiكا بەغۇونە بەھىنەنەوە. لە ولايىكى پىشكەوتۇرى وەك سويسرادا لەسالى ۱۹۵۶ وە بەتموافق پۇستەكانى حکومەت لەئىوان پىكھاتە جىا جىاكاندا دابەش دەكىيت. ھەر پىكھاتەيدە كى ئەو ولاته بەپىسى سەنگ و قورسايى خۆي پۇستى پىددەرىت و پۇستەكان بەرىزىھى ۴ بۇ ئەسلى ئەلمانى و ۲ بۇ ئەسلى فەرنىسى و ۱ بۇ ئەسلى ئىتالى دابەش دەكىيت.

دەستورى بەلjiكاش مافەكانى كەمىنە زۆرىنىدە بەشىۋەيدە كى دادپەرەرانە زامن كەرددو. ئەوەي جىنگى سەرخە لە ولاتى بەلjiكادا پۇستەكانى حکومەت بەشىۋەيدە كى يەكسان لەئىوان كەمىنە فەرنىسى و زۆرىنىدە ھۆلەندىدا دابەش دەكىيت. ئەمە لەكايىكدايە كە ھۆلەندىيە كان زۆرىنىدە ۵٪ دانىشتانى بەلjiكا پىك دەھىنن.

لەدەستورى ھەندى لەولاتانى ئەورۇپاشدا مافى كەمىنەكان و بەشدارىيان لەناوهندى دارشتنى بىيارى سىاسىيەدا زامنكرادە. تەنانەت توینەرانى كەمىنەكان لەھەندى ولاتدا مافى ۋىتۇكىدىنى ھەمۇ ئەو بىيارو ياسايانەيان ھەيە كە رەنگدانەوە خراپى بۇ سەر چارەنۇوسى سىاسىيەيان ھەبىت.

ئەوەي جىنگى سەرخە ھاولەلتىيانى ھەرىتىمى فيدرالى سکۆتلەندى سنورى بەریتانيا ئىستا ۷۳ توینەرييان لە پەرلەمانى بەریتانيا ھەيە و بەنيازن لەخولى داھاتووى پەرلەمانى بەریتانيادا توینەرەكانيان بۇ ۵۶ توینەر كەم بکەندەوە. ئەمەش بەھۆى ئەوەيدە كەسىرەجەم مافەكانيان بەپىسى ياساو دەستور زامن كراوهە هىچ ترسىكىيان لەئائىنەي خۆيان نىيەو زۆرە كەمى ژمارەي ئەندامانى پەرلەمان

و كلىتوريكى دىرىينى دىموکراسىن لەسەر بىنەماي تموافق و ھاوبىشى كارى حوكىمانى ولات دەكەن. لەو چوارچىۋەيدە دەتوانىن ھەرددوو ولاتى سويسرا بەلjiكا بەغۇونە بەھىنەنەوە. لە ولايىكى پىشكەوتۇرى وەك سويسرادا لەسالى ۱۹۵۶ دەكىيت. ھەر پىكھاتەيدە كى ئەو ولاته بەپىسى سەنگ و قورسايى خۆي پۇستى پىددەرىت و پۇستەكان بەرىزىھى ۴ بۇ ئەسلى ئەلمانى و ۲ بۇ ئەسلى فەرنىسى و ۱ بۇ ئەسلى ئىتالى دابەش دەكىيت.

دەستورى بەلjiكاش مافەكانى كەمىنە زۆرىنىدە بەشىۋەيدە كى دادپەرەرانە زامن كەرددو. ئەوەي جىنگى سەرخە لە ولاتى بەلjiكادا پۇستەكانى حکومەت بەشىۋەيدە كى يەكسان لەئىوان كەمىنە فەرنىسى و زۆرىنىدە ھۆلەندىدا دابەش دەكىيت. ئەمە لەكايىكدايە كە ھۆلەندىيە كان زۆرىنىدە ۵٪ دانىشتانى بەلjiكا پىك دەھىنن.

لەدەستورى ھەندى لەولاتانى ئەورۇپاشدا مافى كەمىنەكان و بەشدارىيان لەناوهندى دارشتنى بىيارى سىاسىيەدا زامنكرادە. تەنانەت توینەرانى كەمىنەكان لەھەندى ولاتدا مافى ۋىتۇكىدىنى ھەمۇ ئەو بىيارو ياسايانەيان ھەيە كە رەنگدانەوە خراپى بۇ سەر چارەنۇوسى سىاسىيەيان ھەبىت.

ئەوەي جىنگى سەرخە ھاولەلتىيانى ھەرىتىمى فيدرالى سکۆتلەندى سنورى بەریتانيا ئىستا ۷۳ توینەرييان لە پەرلەمانى بەریتانيا ھەيە و بەنيازن لەخولى داھاتووى پەرلەمانى بەریتانيادا توینەرەكانيان بۇ ۵۶ توینەر كەم بکەندەوە. ئەمەش بەھۆى ئەوەيدە كەسىرەجەم مافەكانيان بەپىسى ياساو دەستور زامن كراوهە هىچ ترسىكىيان لەئائىنەي خۆيان نىيەو زۆرە كەمى ژمارەي ئەندامانى پەرلەمان

بەشى چوارھە:

عىراق و ياساي نويى ھەلبزاردن

- مادده کانی (۲ - ۶) تایبته به مافی هلبزاردن به پیش مادده (۲)
- هلبزاردن کان لهیگمی دنگدانی گشتی و نهینی و راسته و خو ده کرین.
- به پیش مادده (۳)، پیویسته ئەم مەرجانە لە کەسی دنگدەردە هەبیت.
- ۱- رەگەز نامەی عیراقی ھەبیت.
  - ۲- ئەھلییەت تەواو بى.
- ۳- تەمەنی (۱۸) سالى تەواوکردىن لە مانگمی کە هلبزاردنی تىدا ئەنجام دەدریت.
- ۴- بەپیش ریوشون و رینمايە کانی کۆمسيونى بالاى سەربەخوی هلبزاردن کان نارى بۇ دنگدان تۆمار كرايىت.
- بەپیش بىرگەی يەكى مادده (۴)، دنگدان لە يەك رۆژدە ئەنجام دەدریت.
- بەپیش بىرگەی دووی مادده (۴) دەكىت بەھۆی ھەلەمەرىجى ئەمنىمۇ دەلبزاردن لە بازنىيەكدا يازىاتر دوا بىرىت بىكۈمان ئەم بىرگەيەش بۇ ئەم ناچانىيە کە رەوشى ئەمنى تىايىاندا پېشىۋە، لېم ئەم ھۆيە بەپیش ئەم بىرگەيە رىگەي داوه هلبزاردن لە ناچاندا بۇ كاتىيى تر دا بىرىت.
- بەپیش مادده (۵) كاتى ئەنجامدانى هلبزاردن پېش ۶۰ رۆژ بەمەرسومىيەتى كۆمارى ديارى دەكىت و لە دەزگا کانى راگەيدانىمۇ بلاودەكىتىمۇ، بەپیش ئەم ياسايدە سەرۆ كايەتى كۆمار مەرسومىيەتى دەركەردى تىايىدا رۆزى ۱۵ ئى كانونى يەكەمى ئەم سالى بەرۆزى هلبزاردن دانا. مادده کانی (۶ - ۱۵) تایبەتن بە مافی خو پالاوتىن. بەپیش مادده (۶)، چەند مەرجىيە پیویستە لە پالىيورا وانى هلبزاردندا ھەبیت لەوانە:
- ۱- دەبى پالىيورا دنگدەرىيەت.
  - ۲- تەمەنی لە ۳۰ سال كەمتر نەبیت.

عيراق و ياساي نويى ھلبزاردن

هلبزاردنى پېشىۋى كۆملەمى نىشتمانى و پەرلەمانى كوردستان و ئەنجومەنى پارىزگا کان لېمەر رۆشنىي ياساى بەریوەبردى دەلەقى عيراق و ياساى هلبزاردنى ژمارە (۹۶) ئى سالى ۴ ۲۰۰۴ دەسەلاتى كاتى ھاپىەيانان و فەرمانى ژمارە (۷۱) ئى پۇل بېرىمەر ئەنجام دران. بەلام بۇ هلبزاردىن پەرلەمانى نوينى عيراق كە رۆزى ۱۵ ئى كانونى يەكەمى ئەمسال ئەنجام دەدرىت پاشت بە ياساى نويى هلبزاردن دەبەستىرت كە لەلايدن كۆملەمى نىشتمانىيە پەسەند كراوه. بەپیویست زانى لەم كاتىدا كە ئاماذهكارى بۇ هلبزاردىن نوي دەكىت مادەو بىرگە كانى ئەم ياسايدە بە خويىمەران ئاشنا بىكم.

ئەم ياسا نويىسى هلبزاردن كە جىڭگەي ياساى هلبزاردنى ژمارە (۹۶) ئى دەسەلاتى كاتى ھاپىەيانانى گرتۇتەوە لە (۳۰) مادە پېكھاتۇوه. مادده (۱۱) ئى تایبەت بە چوارچىيە جىبەجىكەرنى ياساکە بەم پېيەت ئەم هلبزاردنانى لە عيراقدا دەكرين، لېمەر رۆشنىي ئەم ياسايدا ئەنجام دەدرىت لەوانە (ھلبزاردنە كانى ئەنجومەنى نويىمەران (پەرلەمان)، ئەنجومەنى نىشتمانى ھەرىيە كان، ئەنجومەنى پارىزگا کان، ئەنجومەنە ناوخۆيە كان). شەوهى جىڭگەي سەرنجە ئەم ياسا نويى چوارچىيە هلبزاردنە كانى فراوانلىرى كەرددووه، بەمۇھى ئەنجومەنە ناوخۆيە كانىش بىگىتىمۇ لەوانە وەك ئەنجومەنى شارەوانىيە كان.

بهپیش مادده‌ی (۱۳)، کورسیه کان بهسر پالیوراوه کاندا دابهش ده کریت ندك قهواره سیاسیه کان.

هیچ قهواره‌یه کی سیاسی ناتوانیت کورسی تهرخانکراو له‌پالیوراوه بسنه‌یتهوه.

بهپیش مادده‌ی (۱۴):

۱- ئەگمەر هەر ئەندامیکى ئەنجومدن بەھەرھۆیەك کورسیه کى لەدەستدا بى پالیوراوى دواي ئەو بهپیش ریزبەندى لیستەکەي جىڭگەي دەگرىتىمەو.

۲- ئەگمەر کورسیه چۈلەكە هى زىنیك بۇو، مەرج نىبىه زىنیكى تر جىنگىمى بىگرىتىمەو، تەنها لەحالەتىكدا نەبىت كە کارىگەرى لەسەر رىتەھى نويىنھارايەتى زنان ھەدىت.

۳. ئەگمەر کورسیه چۈلەكە هى قهواره‌یه کی سیاسى يەك كەسى بۇو، ياخود قهواره‌یەك کورسیبىه کانى تەمواو بوبۇو، كەسىتىكى تر لەقەواره‌یه کی سیاسى تر شوينى دەگرىتىمەو كە لايدىنى كەم زمارەدە دەنگى بېيار لېدراروى رەسى بەدەست ھینابىن بېپىچەوانەنی ئەدووه کورسیه كە بەچۈلەي دەمیئنیتىمەو.

مادده کانى (۱۵ - ۲۰) تايىبەتن بەبازنه کانى ھەلبىزادن.

بهپیش مادده‌ی (۱۵):

۱. ئەنجومەنی نويىنھاران (پەرلەمان) لە ۲۷۵ کورسی پېيك دىيت، ۲۳۰ كورسیيان بهسر بازنه کانى ھەلبىزادندا لەپارىزگا کاندا دابهش دەكىتن بەم شىۋىدە كورسیيە کانى پەرلەمان بۆ پارىزگا کان تەرخانکراوه (بەغدا ۵۹ کورسی، نەينھوا ۱۹، بەسرە ۱۶، سلىمانى ۱۵، ھەولىر ۱۳، زىقار ۱۲، بابل ۱۱، دىالىه ۱۰، ئەنبار ۹، كەركوك ۹، واسط ۸، صلاح الدین ۸، قادرىيە ۸، نەجف ۸، دھوك ۷، ميسان ۷، كەربلا ۶، موسەنا ۵). ۴ کورسیشيان کورسی تەعویزىن.

۳- نابىن ياساي رىشە كىشكىرنى بەعس بىگرىتىمەو.

۴- نابىن بەشىۋەيە كى نارەوا لەسەر حسابى نىشتىمان و مولىك و مالى گشتى دەولەمەند بويىت.

۵- نابىن بەتاوانىتكى ئابپۇبر حۆكم درايىت و دەبى ناوبانگى باش بىت.

۶- دەبىن ھەلگىرى بىوانامى ئامادەيى يَا ھاۋائىتى بىت.

۷- نابىن لەكتى خۆپالاوتىدا ئەندامى ھىزە چەكدارە کان بىت. ئەمەي جىڭگەي سەرخە زۇرىسى ئەم مەرجانە ھەمان ئەم مەرجانەيە كە لەياساي پېشىووی ھەلبىزادندا ھەبۇون.

بهپیش مادده‌ی (۷)، دەبىت ناوى پالیوراوان لەلایەن كۆمىسىۋىنى بالاى سەربەخۆي ھەلبىزادنە كانەوە پەسەند بکريت.

بهپیش مادده‌ی (۸)، ھەركەسيك مەرجى خۆپالاوتى تىيدابىت، دەتوانىت لەھەر بازنه‌يە كى ھەلبىزادندا خۆي بېپالىيەت.

بهپیش مادده‌ی (۹)، خۆپالاوتى بهپیش لىستى داخراو دەبىت، ھەروەها خۆپالاوتى تاكىش دەبىت.

بهپیش مادده‌ی (۱۰)، پېتىستە زمارەدە پالیوراوان لەلىستىكدا لەسى كەس كەمتر نەبىت و لەزمارەدە كورسیيە تەرخانکراوه کانى بازنه‌يە كى ھەلبىزادن زىياتەر نەبىت.

بهپیش مادده‌ی (۱۱)، پېتىستە بەلای كەمەوه ناوى زىنیك لەيە كەم سى ناوى پالیوراوه کانى لىستىكدايەت. ھەروەها دەبىت بەلای كەمەوه ناوى دووژن لەيە كەم شەش ناوى پالیوراوه کانى لىستىكدا بىت، بۇ شىۋىدە تاكۇتايى لىستە كە.

بهپیش مادده‌ی (۱۲)، كورسیيە کانى تەرخانکراوه بۆ ھەر لىستىك بهپیش ریزبەندى ناوە كانيان بهسر پالیوراوه کاندا دابهش دەكريت.

۳. کورسییه ته‌عویزییه کان به‌سمر ئمو قهوارانسدا دابهش ده‌کریت که نوینه‌ایه‌تیان له بازنه کانی هله‌بژاردندا به‌دست نهیناوه، به‌مهرجیک تیکراي نیشتمانیان به‌دست هینابی.

۴. کورسییه ماوه‌کان به‌سمر قهواره کانی نوینه‌له بازنه کانی هله‌بژاردن دابهش ده‌کریت به‌پیشی زماره‌ی دنگه‌کانیان له‌کوی دنگه‌کان.

به‌پیتی مادده‌ی (۱۸) قهواره سیاسیه کان لیستی پالیوراوان پیشکدش ده‌کات بۆ به‌دست هینانی کورسی ته‌عویزی.

به‌پیتی مادده‌ی (۱۹)، عیراقیه کانی دره‌وهی و لات له‌و مه‌لېندانه دنگ ددهن که کۆمیسیونی بالاًی سەریخوی هله‌بژاردنکان دیاریسان ده‌کات، دنگه‌کانی له‌سەر ئاستی دوچەت حساب ده‌کریت (کورسییه کانی ته‌عویزی). به‌پیتی و تھی فەرید ئاپار و تەبیئى کۆمیسیونی بالاًی هله‌بژاردنکان نیزامیتک بۆ چۈنیتی دابهشکرنی کورسییه ته‌عویزه کان دەردەچیت.

مادده‌کانی ۲۰ - ۲۷ تایبەتن به‌هەلەمەتی بانگه‌شەی هله‌بژاردن: به‌پیتی مادده‌ی (۲۰) و بەحومى ئەحکامە کانی ئەم یاسایه هەلەمەتی هله‌بژاردن ئازاده، هەر پالیوراونیک دەتوانی بانگه‌شە بۆ خۆی بکات لمیزرووی دەستپیکردنی ماوهی خۆپاًلا و تىنده بەردەواام دەبی تا رۆزى پیش سازدانی هله‌بژاردن.

به‌پیتی مادده‌ی (۲۱)، سازدانی کۆبۇنۇوکانی هله‌بژاردن لمیسانی و وزارتەکان و دامسودەزگا کانی دوچەتدا قەددەغەیه.

به‌پیتی مادده‌ی (۲۲)، رىگە نادرى بەبەكاره‌یانى دروشە رەسمىيە کانی دوچەت لە کۆبۇنۇو بانگه‌وازى بلازکراوه کانی هله‌بژاردن و لەھەمۇو جۆره کانی نووسىن و ھەمۇو وىنديك کە لەھەلەمەتی هله‌بژاردندا بەکاردىت.

۲. هەر پاریزگایدک بەپیتی سنورى ئیدارى رەسى، بازندىه کى هله‌بژاردنەو ژماره‌یەك کورسی دەبیت کە گونجاو بیت لەگەل ژماره‌ی دەنگدەرانى تۆمارکراوی پاریزگاکە بەتۆمارى دەنگدەران لەھەلەبژاردنى ۳۰ کانونى دووه‌مى ۲۰۰۵ (بەپیتی کۆبۇنى خواردەمنى).

بەپیتی مادده‌ی (۱۶)، کورسییه تەرخانکراوە کانی بازنه کانی هله‌بژاردن لەپىتی سیستمی نوینه‌ایتى رىئەپیمە دابهش دەکرین، بەپیتی ئەم ریوشوینانى خواره‌وە:

۱. کۆی دنگە راستە کان لە بازنه کەدا دابهش ده‌کریت به‌سمر ژماره‌ی ئەم کورسیانى بۆی تەرخان کراوه بۆ به‌دست هینانی كۆلکەی هله‌بژاردن (القسام الانتخابي).

۲. کۆی ئەم دنگانى کە هەر قهواره‌یەك بەدەستى هیناوه به‌سمر كۆلکەی هله‌بژاردندا دابهش ده‌کریت بۆ دیاري کە دنلى ژماره‌ی ئەم کورسیانى کە بۆی تەرخان ده‌کریت.

۳. ئەم کورسیانى دەمیئەتەو بەریگەی ماوهی بەھیز (الباقي الاقوى) دابهش ده‌کریت.

بەپیتی مادده‌ی (۱۷)، کورسییه ته‌عویزییه کان بەم شىۋەيدى خواره‌وە دابهش ده‌کریت:

۱. کۆی دنگە راستە کان لە عىراقدا به‌سمر ژماره‌ی کورسییه کانی ئەنچۈمىنەنی نوینه‌راندا دابهش ده‌کریت بۆ به‌دست هینانى تیکراي نیشتمانى (المعدل الوطنى).

۲. کۆی ئەم دنگانى کە هەر قهواره‌یەك بەدەستى هیناوه دابهش ده‌کریت بەسەر تیکراي نیشتمانىدا بۆ دیاريکردنى ژماره‌ی ئەم کورسیانى کە بۆی تەرخان ده‌کریت.

و - تهسیل کردن لمسه رئازادی هلبزاردن بکات یا خود کوسب بخاطه بردهم
پرسه هلبزاردن.

ز - دهستکاریکردنی ههر سندوقیک لمسندوقه کانی دنگدان یا خشته کانی
هله لبزاردن یا ئەمۇ ئەوراقانەی کە بۇ دەنگدان ئامادەکراون یاخود دزینى هەریەك
لەو سندوقانە یا خشتانە یا ئەوراقە کان یاخود تەلەفکردنیان یاخود ھەستان بە
ھەر کاریک بەمەبەستى دەستورەدان لەسەلامەتى و نەھىئى رىۋوشۇينە کانى
ھەللىزاردن.

۷- هر کمیتک به لگه‌نامه‌یه کی ره‌سمی ته‌زویریکات به مه‌به‌ستی دانانی ناویک له‌تئو‌ماری دنگدگه‌ان.

مادده کانی (۲۸-۳۰) حوكمه کانی کوٽاين. بهپيٽي مادده (۲۸) فهرمانى زماره (۹۶) اي سالى ۲۰۰۴ ي ده سه لاتي کاتي هاوپه یانا ن كه ياساي پيشووی هه لشزادنه بوجه لکراوه اتفوه.

به پیش ماده‌ی (۲۹) کۆمیسیونی بالاًی سفر بە خۆی هەلبراردنە کانی عێراق دە توانی، رینبای و بە مردی بیو بست بۆ جنیه حنگردنی، ئەم باسایه دەربکات.

به پیش ماده‌هی (۳۰)، ئەم ياسایي له مىشۇروي دەرچۈونىيەو جىبىھەجى دەكرىيەت و لەر ئۆزىنامىي دەسىدا بىلاۋەدە كى تىتەو.

ئەگەر بەوردى سەيرى ماددە و بىرگەكانى ياساي كۆن و نويى ھەلبىزاردەن بىكەين و
بىراوردىان بىكەين جەند سەرنجۇچ و تىسىنەكمان لادروست دەستت لەوانە:

۱- یاسای هدلبزاردنی کون کورته و له (۸) بهش پیکهاتووه، بهلام یاسای نوی فا انه له (۳۰) مادده سیکهاتوه.

به پیش مادده (۲۴) نابی هویه کانی هدلمه تی هلبزاردن تانوت له هیچ پالیورا ویک برات ياخود نه عراتی نه تدویی و ئایینی و تایفی، يا تیره گمری يا هەرتئم، لە نسوان هاولاتاندا بوروژنە.

به پیشنهاد مادده ۲۵ نایاب هیچ پاییزورا ویک له کاتی هد لمسه تی هد لبزار دندا
دیاری یا به خشیش یا ههر یارمه تیه کی تر پیشکه ش بکات بهم بهستی کار کردن
سیه دهنگدا.

به پیش مادده‌ی (۲۶)، ریگه نادری به بلا و کردنده، یا هدلواسین، یا دانانی هم رئیعالانیک یا بلا و کراوهیدک، یا لافیتیدک لمو شوینانه نهیت که له لایهن ئه بخ مهنه کان، ناه خمه سه شا، و انسوهه بیانگوشش، هه لشادن دیا، بک او، د.

ماددهی (۲۷) تایبهتی به توانه کانی هلبزاردن و به پیشنهادیه همه که مسیک تهم کارانه خواره و بکات به پیشنهادیه یاسا به توانی هلبزاردن لعنه لدم

هدری و سزا دهدزیت، کاره کان ئەمانەن:
أ- زیاتر لەجاریک دەنگ بداد.

ب - خوی به کسی یا خود ناویکی تر نیشان بداد بهمه بهستی دنگدان.

ج - خوی لهزیاتر له بازنده یه کی هه لبزار دندا، يا لهزیاتر له لیستیکدا پیالیویت.

هـ - بهیز بچیته ملبندی دنگدان بتوهیسیر کردن سه پرسنه هلپاردن
یاخود به خراپ رووبه رروی هدر لیپرس اویک بیسته ووه.

- ۳- یاسای هلبزاردنی نوی بهمهمان شیوازی یاسای هلبزاردنی کون ریژه
نوینه رایته کنی لمه رله مان پاراستوه دهیت بدای که مفهوم ناوی ژنیک له یه که
سی ناوی پالیوراوانی لیستیک دابیت، همروهه دهیت بدای که مفهوم ناوی دوزن
له یه کم شمش ناوی پالیوراوانی لیستیک دابیت، بډوشیوه یه تاکوتایی لیسته که.
- ۴- مهرجه کانی پالیوراوه له هردوو یاسای کون و نویندا تاراده یه ک وک یه کن.
- ۵- له هردوو یاساکدا کورسیکه کان به سمر پالیوراوه بر اوه کاندا دابهش ده کریت
نه ک به سمر قواره سیاسیه کاندا، قواره سیاسیه کان ناتوانن کورسی لم پالیوراوه
بسهنهه.
- ۶- له یاسا نویکه که دا له چند برگه ماددها باسی ئوه کراوه که فهرمانبدران و
داموو ده زگا کانی حکومت بیلا یعن بن له مفسدله کانی هلبزارندا، ئوه له یاسا
کونه کدا هیچ ئاماژه یه کی پینه کراوه.

* روزنامه می ثالای نازادی ژماره (۱۴۱) له (۱۲/۱۲/۲۰۰۵)

بوو، لیستی پالیوراوانی قمهواره سیاسیه کان له سمر ئاستی همه مهو عیراق
پیشبرکیان ده کرد و دنگیان کوکرده و، بهلام به پیشی یاسای نوی کی هلبزاردن
ئه چاره عیراق یه ک بازنیه هلبزاردن نابی، به لکو همر پاریزگایه کی عیراق
بازنیه کی سره بخوی هلبزاردن دهیت واته عیراق له جیاتی یه ک بازنیه
هلبزاردن دهیت به ۱۸ بازنیه هلبزاردن و لیستی پالیوراوانی قمهواره
سیاسیه کان له سمر ئاستی پاریزگا کان پیشبرکی ده که ن و دنگ کوکه نههه بو
به دست هینانی کورسی په لمه مانی عیراق و لم چوار چیوهیدا همر پاریزگایه ک
به پیشی تو ماری دنگدaran هلبزاردنی ۳۰ کانونی دووه می ۲۰۰۵ کورسی
په لمه مانی بو دیاري کراوه و بپیشبرکیه له بازنه کانی هلبزاردنی هدر (۱۸)
پاریزگا کی عیراقدا (۲۳۰) نوینهه بو په لمه مانی عیراق هلبزاردریت که
ژماره نوینه کانی (۲۷۵) نوینهه.

(۴۵) کورسی په لمه مانیش که له یاساکدا به کورسی ته عویزی ناو دیر کراوه
له سه رانسری عیراقدا هلبزاردنی بو ده کریت و، بو ئهوان عیراق به یه ک بازنیه
هلبزاردن داده نریت. به مه بستی پاراستنی مافی که مینه نه ته وی و ئایینی و
مه زه بیه کان بو ئوه دنگه کانیان له بازنیه هلبزاردنی پاریزگا کان لم پیشبرکیه
لیسته به هیزه کاندا به هدده نه چی و دنگه کانیان له سمر ئه ساسی یه ک بازنیه
هلبزاردن له سمر ئاستی عیراق کوکه نه تهه، بو ئوه ده لموریکه یه ده نوینهه کانیان
بگه یه نه په لمه مان. ئوه ده جیکه سفرنجه ئه م یاسا نویکه هلبزاردن به گشتی
کاری به سیستمی هلبزاردنی فره بازنه کردووه، بهلام له گهله ئوه شدا سیستمی یه ک
بازنیه هلبزاردنیشی فه راموش نه کردووه کاری پیشده کات. ئه مهش کار کردن
به دوو سیستمی هلبزاردن که همروه کیان پیشکمهه تاراده یه ک داد په روه ریه ک بو
نوینه رایته دنگدaran دابین ده کات.

پاشكۈ

ژماره‌ی دهنگه‌کانی لیستی هاویه یمانی کوردستانی له باقی پاریزگاکانی عیراق لیستی ژماره ۱۳۰

نام شهر	کد پستی	کد ملی	کد ملی
کوئی دنگ	۶۲۲۸۸۹	۶۲۸,۶۳	هولییر
گشتی دنگ کان	۵۷۹۶۸۴	٪۲۶,۶۵	سلیمانی
	۳۷۰۱۶۵	٪۱۷,۲۴	دهوک
	۲۳۷۰۰۶	٪۱۰,۸۹	کهرباک
	۷۷۲۴۶	٪۳,۵۵	موسّل
	۴۵۵۲۵	٪۲,۰۹	به‌غدا
	۳۵۶۰۷	٪۱,۶۴	دیاله
سلاحدین	۱۹۷۲۳	٪۰,۹۱	
بابل	۱۰۱۵	٪۰,۰۵	
واست	۷۷۶	٪۰,۰۴	
بهرمه	۳۸۳	٪۰,۰۲	
قادسیه	۲۳۹	٪۰,۰۱	
کهربلا	۲۱۱	٪۰,۰۱	
زیقار	۱۹۱	٪۰,۰۱	
نهجف	۱۶۱	٪۰,۰۱	
میسان	۱۱۰	٪۰,۰۱	
موسسه‌نتا	۹۴	٪۰,۰۰	
ئەنبار	۵۹	٪۰,۰۰	
дерوهه عيراق	۷۹۰۵۰۴	٪۳,۶۵	
کۆه‌موموی	۲۱۷۵۵۰۱	۱۰۰,۰۰	

سه رچاوه / ده زگای هه لبزاردن (ی.ن.ک)

زماره‌ی شداریوانی (هه لیڑاردن) له سه‌رجهم پاریزگاکانی عیراقدا، یو هه لیڑاردن کانی

پارسی	زمارهی پهشداریون له	زمارهی دهندگه ران	پارسی
۱۰/۱۰/۱۵	۳۰/۱	۳۰/۱	۱۰/۱۰/۱۵
۷۶۳۷۷۲	۷۴۳۱۲۰	۹۱۴۴۱	سیامانی
۸۳۰۵۷۰	۶۲۸۱۸۱	۸۲۸۸۱۰	ههولیر
۳۸۹۱۹۸	۳۹۳۹۰۰	۴۲۹۱۲۸	دهوک
۷۱۸۷۰۸	۲۰۱۴۷۷	۱۱۹۷۹۴۰	نهینهوا
۰۴۲۶۸۸	۲۹۳۲۲۴	۵۷۶۰۴۸	کدرکوک
۶۹۱۰۲۴	۷۳۸۲۴۳	۸۱۳۷۵۸	بهسره
۴۷۶۹۸۰	۲۰۴۱۰۵	۴۲۴۰۹۹	دیاله
۲۰۹۹۱۹	۱۳۷۵۳	۵۷۴۱۲۸	ئەنبار
۲۱۲۰۶۱۵	۱۶۶۰۲۱	۳۶۶۴۹۲۲	بغداد
۰۴۳۷۷۹	۵۰۱۳۲۱	۷۹۴۱۹۲	بابل
۲۶۴۶۷۴	۳۰۲۶۴۱	۴۰۹۰۸۱	کەربلا
۲۸۰۱۲۸	۴۳۸۸۸۳	۴۹۴۹۰۵	واسگ
۵۱۰۱۰۲	۱۴۴۰۹۸	۴۹۸۰۱۷	صلاح الدین
۲۹۹۴۲۰	۳۶۸۲۳۴	۴۹۲۸۰۸	نەجف
۲۹۷۱۷۶	۳۳۸۷۱۷	۴۸۶۸۲۷	قادسییه
۱۸۵۷۱۰	۱۸۹۴۲۹	۲۹۵۲۳۶	موسەنا
۴۶۲۷۱۰	۰۳۱۲۱	۷۷۸۸۰۷	زیقار
۲۰۴۰۶۷	۲۵۲۱۰۶	۴۱۷۲۷۳	میسان
			دەرھوھی ولات و تاييھەت
۹۸۰۲۲۹۱	۷۶۸۲۳۴۸	۱۳۹۹۱۶۲۰	کۆى گشتى

سه رچاوه / ده زگای هه لبزاردن (ي.ن.ك)

دەنگىي پەيدىست بۇ كۈرسى	زىمارەي كۈرسى	دەنگىي ھاۋىيەمانى 10/12	زىمارەي بەشداربۇان لە 10/12
٥٣٣٠١	١٥	٦٩٧٩٩٩	٨٠٩٨٥٩
٦٢٧٩٦	١٣	٧٧٢٩٩٨	٨٢٨٨١٠
٥٩٧٠٧	٧	٣٧٧٤٣٧	٤٢٢٢١٨
٤٨٧٥٥	١٩	١٧٩١٢٧	٩٤٢٠١٤
٦٥٠٧٠	٩	٢١٢٧٥٧	٥٩٥٤٢٥
٥٠١٧٠	١٦	٦٢٤	٨١٣٧٥٨
٥١٩٧١	١٠	٦٤٣٧٠	٥٢٩٧٥٥
٦٤٤٠٧	٩	٢٣٦	٥٨٠٤٢٩
٤٤٧٧٧	٥٩	٣٠٩٧٩	٣٧٠٢٩٤١
٥٢٠٦٦	١١	٦٥٦	٥٩٣٨٢٨
٥٠٨٨٢	٦	٢٩٥	٣٠٩٧٧١
٢٨٨٣١	٨	١٢٨١	٣٥٤٦٣
٦٧٨١٠	٨	٢٦٨٥٢	٥٥٥٧٥٥
٤٧٤٦٠	٨	٣٠٧	٣٨٥٤٢٣
٤١٨٧٣	٨	٣٢٠	٣٣٨٩٢٥
٤١١٥٧	٥	١١٥	٢٠٨٦٦٢
٤٨٥٥١	١٢	٢٩٧	٥٥٨٤١٥
٤٥٨٢٨	٧	١٧١	٣٢٣٣٥٠
		١٧٦٢٦	٣٨٢٣١٠
	٢٢٠	٢٦٤٢١٧٢	١٢٢٤٢٠٢١